

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

**Možnosti a perspektivy spolupráce Probační
a mediační služby ČR s rodinou mladistvého
pachatele**

Diplomová práce

Autor: Lucie Paterová
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph. D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Ústav sociální práce
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Paterová**
Osobní číslo: **U13166**
Studijní program: **N6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce**
Název tématu: **Možnosti a perspektivy spolupráce Probační a mediační služby
ČR s rodinou mladistvého pachatele**
Zadávací katedra: **Oddělení sociální práce a sociální politiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá tématem spolupráce Probační a mediační služby České republiky s rodinou mladistvého pachatele. Teoretická část práce je zaměřena na vymezení základních pojmů, souvisejících s tématem. Hlavním cílem práce je pak popsat současný systém spolupráce probačního úředníka s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Hlavního cíle práce bude dosaženo prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie, konkrétně využitím techniky analýzy dokumentů a polostrukturovaného rozhovoru s probačním úředníkem. Klíčová slova: Mladistvý, delikvence, rodina, Probační a mediační služba České republiky,

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.**
Oddělení sociální práce a sociální politiky

Datum zadání diplomové práce: **28. ledna 2014**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2015**

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.
ředitel

L.S.

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Rakovníku dne 16. 3. 2015

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu práce Mgr. Miroslavu Kapplovi, Ph.D., za jeho ochotu a čas, který mi věnoval během zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat probačním úřednicím a úředníkům střediska Probační a mediační služby České republiky v Rakovníku, za jejich ochotu a vstřícný přístup v průběhu výzkumného šetření. Za podporu a velkou trpělivost děkuji také své rodině.

Abstrakt

PATEROVÁ, Lucie. *Možnosti a perspektivy spolupráce Probační a mediační služby ČR s rodinou mladistvého pachatele*. Hradec Králové, 2015. 73 s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Diplomová práce se zabývá tématem spolupráce Probační a mediační služby České republiky s rodinou mladistvého pachatele. Hlavním cílem práce je popsat současný systém spolupráce probačního úředníka s mladistvým pachatelem a jeho rodinou.

Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část práce je zaměřena na vymezení základních pojmů, souvisejících s tématem práce. Teoretická část práce je dále rozdělena na sedm kapitol. V úvodu práce jsou zmíněny funkce rodiny a proces socializace, jako důležitý proces ovlivňující život dítěte. Dále je pozornost věnována teoriím vzniku kriminality. V následující kapitole jsou označena specifika trestního řízení s mladistvými a dětmi. V dalších kapitolách je již pozornost věnována instituci Probační a mediační služby České republiky. Konkrétně její charakteristice, cílům, zásadám a v neposlední řadě výčtu odborných činností, které poskytuje svým klientům.

Metodologická část práce je zaměřena na popis strategie výzkumného šetření. K získání potřebných dat je využito kvalitativní výzkumné strategie, konkrétně metody analýzy dokumentů a polostrukturovaného rozhovoru. Metodická část práce dále obsahuje formulaci dvou dílčích výzkumných otázek, které povedou k naplnění hlavního cíle práce. Klíčová kapitola této části práce je pak věnována analýze a interpretaci získaných dat. V závěru práce je provedeno shrnutí výsledků výzkumného šetření.

Klíčová slova:

Mladistvý, delikvence, rodina, Probační a mediační služba České republiky.

Abstract

PATEROVÁ, Lucie. *Possibilities and Perspectives of Cooperation of Probation and Mediation Services of the Czech Republic with Families of Juvenile Delinquents*. Hradec Králové, 2015. 73 p. Master Degree Thesis. University of Hradec Králové. Leader of the Master Degree Thesis: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

This thesis deals with the topic of cooperation of Probation and mediation service of the Czech republic with family of juvenile delinquent. The main objective of this thesis is describe contemporary system of cooperation of probation officer with juvenile delinquent and his family.

The thesis consists of two parts. The theoretical part is aimed at the definition of basic concepts related to the topic of the thesis. The theoretical part consists of seven chapters. At the beginning of the theoretical part are mentioned functions of family and the process of socialization as important process which affecting the child's life. Another chapter is aimed at the theories of the emergence of crime. The specifics of trial with juvenile delinquents are described in the next chapter. Following chapters are aimed at the issue of Probation and mediation service of the Czech republic. Specifically at the description, main objectives and principals of this institution. And list of activities which provides its clients.

The empirical part of thesis is aimed at the description of research. I choose the qualitative method of the research, specifically the method analysis of documents and the method of interview. Empirical part of the thesis includes two partial research question, leading to completing of main objective of this thesis. The key chapter of this thesis is aimed at the analysis and interpretation of obtained data. At the end of the thesis is performed a summary of the research results.

Keywords:

Juvenile, delinquency, family, Probation and mediation service of the Czech republic.

Obsah

Úvod	11
1 Vymezení základních termínů.....	14
1.1 Dítě, mladistvý.....	14
1.2 Adolescent	14
1.3 Rodina.....	15
1.4 Riziková mládež	15
1.5 Delikvence a kriminalita	16
1.6 Trestný čin, provinění, čin jinak trestný	16
1.7 Recidiva	17
1.8 Trestná činnost mladistvých	17
2 Rodina a současná společnost	19
2.1 Rodina a její funkce	19
2.2 Proces socializace	21
3 Teorie vzniku kriminálního chování	24
3.1 Faktory ovlivňující vznik a vývoj kriminálního chování.....	26
3.1.1 Kriminogenní rizikové faktory.....	27
3.1.2 Kriminogenní protektivní faktory	28
4 Charakteristika trestního řízení s dětmi a mladistvými.....	29
4.1 Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže	29
4.2 Ukládaná opatření	30
4.3 Specifika trestního řízení ve věcech mladistvých.....	32
4.4 Specifika trestního řízení ve věcech dětí mladších patnácti let	33
5 Historický vývoj trestní justice	35
5.1 Restorativní justice	35
5.2 Probační a mediační služba České republiky z pohledu restorativní justice	37
6 Probační a mediační služba České republiky.....	38
6.1 Organizace Probační a mediační služby	39
6.2 Cíle Probační a mediační služby.....	39
6.3 Zásady a principy činnosti pracovníků Probační a mediační služby	40
6.4 Odborné činnosti Probační a mediační služby.....	41

6.4.1	Mediace	41
6.4.2	Problematika trestu obecně prospěšných prací	42
6.4.3	Problematika trestu domácího vězení	44
6.4.4	Spolupráce s oběťmi trestných činů	45
6.4.5	Probace	46
6.4.6	Problematika trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	47
6.4.7	Parole – dohled nad podmíněně propuštěnými	48
6.4.8	Probační programy	50
6.4.9	Práce s mladistvými a dětmi.....	52
7	Metodologická část	54
7.1	Výzkumná strategie	54
7.2	Techniky získávání dat	55
7.2.1	Analýza dokumentů.....	55
7.2.2	Kvalitativní dotazování	55
7.3	Techniky zpracování dat	56
7.4	Formulace výzkumných otázek	56
7.5	Výběr výzkumných souborů	58
7.5.1	Výběr střediska Probační a mediační služby České republiky	58
7.5.2	Výběr respondentů	58
7.5.3	Výběr dokumentů.....	59
7.6	Popis realizace výzkumného šetření	59
8	Analýza a interpretace dat	61
8.1	DVO1: Jak lze charakterizovat rodiny, které projevují zájem spolupracovat s Probační a mediační službou České republiky při řešení problému svého dítěte?	61
8.1.1	Zahájení spolupráce mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele.....	61
8.1.2	Aktivita ze strany rodiny mladistvého pachatele při spolupráci s Probační a mediační službou.....	62
8.1.3	Motivace rodiny ke spolupráci s Probační a mediační službou	64
8.1.4	Charakter rodinného prostředí mladistvého pachatele	65
8.1.5	Faktory ovlivňující spolupráci Probační a mediační služby s rodinou mladistvého pachatele	68
8.1.6	Dílčí shrnutí.....	70
8.2	DVO 2: Jaké způsoby participace rodiny mladistvého pachatele na řešení problému jejich dítěte se nejčastěji využívají při spolupráci s rodinou na středisku Probační a mediační služby České republiky?	71
8.2.1	Nejčastější formy spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a Probační a mediační službou.....	71

8.2.2	Výhody a nevýhody užívaných forem spolupráce	73
8.2.3	Možnosti spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny	74
8.2.4	Výhody a nevýhody spolupráce s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny	75
8.2.5	Dílčí shrnutí.....	76
	Závěr.....	78
	Seznam použité literatury	81
	Přílohy	1
	Příloha 1 - Tabulka 1: Transformace výzkumných otázek	1
	Příloha 2 - Doslovný přepis rozhovoru s probační úřednicí	5

Úvod

Diplomová práce se zabývá tématem spolupráce Probační a mediační služby České republiky s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Ačkoliv v České republice působí již čtrnáctým rokem, je Probační a mediační služba stále označována za relativně novou instituci. Na poli českého soudnictví, trestní politiky a v očích odborné veřejnosti si již dávno vydobyla své místo. Povědomí laické veřejnosti o poslání a činnostech Probační a mediační služby však stále zůstává poměrně malé.

Probační a mediační služba České republiky vychází při své práci s klienty z konceptu restorativní justice a její činnosti jsou založeny na kombinaci sociální práce a trestního práva. Díky zajišťování výkonu alternativních trestních sankcí, tedy trestů nespojených s odnětím svobody, se Probační a mediační služba svojí činností významně podílí na řešení krize sankční politiky v České republice. Kromě snahy o reintegraci pachatele patří mezi hlavní cíle práce Probační a mediační služby snaha o zapojení poškozené osoby do řešení trestné činnosti a o znovuoživení pocitu bezpečí a důvěry v právní systém. V rámci svých činností tedy Probační a mediační služba klade důraz na ochranu společnosti před kriminalitou a jejími následky.

Kriminalita se ve společnosti vyskytuje od jejího počátku. Ačkoliv se s jejími projevy člověk nemusí setkat osobně, nepochybně se jedná o faktor, ovlivňující jeho každodenní život. Charakter a struktura kriminality se vyznačuje určitou historickou a kulturní podmíněností. Na našem území je s velkými změnami v oblasti kriminality spojen především rok 1989. Kromě změny režimu s sebou totiž nesl také výrazný nárůst spáchaných trestných činů. V poslední době kriminalita setrvale klesá a to jak v České republice, tak v celém zbytku Evropy. Typická je však proměna její struktury. Zatímco dříve byla typická především kriminalita majetková, v současné době se orgány činné v trestním řízení musí potýkat s odhalováním hospodářské či kybernetické kriminality.

Za jednu z nejzávažnějších forem kriminality lze bez pochyby považovat také kriminalitu dětí a mládeže. Dlouhodobě se jedná o zcela zásadní téma. Kriminologie i další vědní obory neustále usilují o formulaci nových teoretických koncepcí, které povedou k tvorbě nových právních norem, či k úpravě a zefektivnění těch stávajících. Velká pozornost, která je věnována příčinám a podmínkám vzniku a rozvoje kriminality mladistvých vychází z předpokladu, že při správné práci s mladistvým pachatelem a vhodné volbě resocializační strategie, lze dosáhnout pozitivních změn jeho osobnosti a do budoucna tak i zamezit recidivě trestné činnosti.

V současné době dochází k neustálému nárůstu počtu trestných činů, spáchaných mladistvými osobami a také k posouvání věku, ve kterém mladiství nastupují svoji kriminální kariéru. Oproti trestné činnosti dospělých pachatelů se trestná činnost mladistvých vyznačuje řadou odlišností, jako například větší nahodilost provedení, páchání trestné činnosti ve skupině vrstevníků nebo pod vlivem návykových látek, a podobně. Z hlediska charakteru trestné činnosti se jedná především o majetkovou nebo mravnostní kriminalitu a výtržnictví. Výjimkou však není ani páchání násilné trestné činnosti.

Nelze tvrdit, že by se dnešní mladiství s předpoklady pro páchání trestné činnosti již přímo rodili. Pravděpodobnou příčinu jejich jednání je nutné hledat spíše v působení prostředí, ve kterém vyrůstají. Je to především působení rodiny a rodinného prostředí, které má zásadní vliv na vývoj osobnosti jedince. Ať už se toto působení rodiny projevuje přebíráním sociálně patologických vzorců chování od rodičů či sourozenců nebo nedostatečnou kontrolou ze strany rodičů, která dítěti umožňuje závadné trávení volného času v partě vrstevníků, a podobně.

Probační a mediační služba při výkonu svých činností spolupracuje nejen s dospělými pachateli trestných činů. Ale zaměřuje se také na spolupráci s mladistvými pachateli provinění a s nezletilými, kteří se dopouštějí činů jinak trestných. Jedná se o logický krok, související s neustálým rozvojem kriminality mladistvých. Cílem Probační a mediační služby je snaha o reedukaci a resocializaci mladistvého pachatele tak, aby u něj do budoucna nedocházelo k recidivě trestné činnosti. Vzhledem k významnému vlivu rodinného prostředí, se probační úředník vždy snaží do spolupráce zapojit také rodinu mladistvého.

Hlavní cílem této práce je popsat současný systém spolupráce probačního úředníka s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie popsat metody a prostředky spolupráce s mladistvým pachatelem, ale také charakterizovat zájem a motivaci rodiny mladistvého k řešení vzniklého problému. K naplnění hlavního cíle slouží v práci dvě dílčí výzkumné otázky. Na tyto otázky budou hledány odpovědi prostřednictvím techniky analýzy dokumentů a prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru se specialistkou na práci s mládeží na středisku Probační a mediační služby České republiky v Rakovníku.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části. Teoretická část práce si klade za cíl vymezení základních pojmů, souvisejících s tématem. Z tohoto důvodu je rozdělena na sedm kapitol. První kapitola se věnuje definici základních pojmů, se kterými je v práci dále nakládáno. Slouží čtenáři pro lepší představu o tématu práce. Následující kapitola se

věnuje tématu současné rodiny. Jak bylo zmíněno, působení rodinného prostředí výrazně formuje osobnost jedince. A charakter rodinného prostředí je zároveň jedním z zásadních faktorů sledovaných při spolupráci s Probační a mediační službou. V následujících dvou kapitolách je pozornost věnována vzniku kriminálního chování. Orientace v příčinách kriminálního chování mladistvého je nutná pro nastavení efektivní spolupráce v rámci jejich odstraňování. Pátá kapitola práce se zaměřuje na charakteristiku zvláštností, kterými se vyznačuje trestní řízení s mladistvými a dětmi. Tyto odlišnosti trestního řízení ovlivňují praxi Probační a mediační služby. Následující kapitoly se již věnují samotné instituci Probační a mediační služby České republiky. Její charakteristice, cílům, zásadám a v neposlední řadě výčtu odborných činností, které poskytuje svým klientům.

Metodologická část práce se zaměřuje na popis strategie výzkumného šetření – zdůvodnění zvolených technik získávání dat a zvolených metod jejich zpracování. Dále obsahuje formulaci dvou dílčích výzkumných otázek, které povedou k naplnění hlavního cíle práce. Součástí této části práce je pak samozřejmě také kapitola věnovaná analýze a interpretaci dat. Informace získané provedením výzkumného šetření mohou posloužit k odhalení silných a slabých stránek spolupráce probačního úředníka s rodinou mladistvého pachatele. Lze je tak využít k zefektivnění práce Probační a mediační služby České republiky s mladistvými pachateli.

1 Vymezení základních termínů

Spolupráce Probační a mediační služby České republiky s rodinou mladistvého pachatele je poměrně široké téma. První kapitola této diplomové práce je proto věnována definici několika základních pojmů a jejím cílem je poskytnout čtenáři lepší představu o tématu práce. Jsou zde uvedeny základní definice nejdůležitějších termínů, kterým je věnována pozornost v dalších kapitolách práce.

1.1 Dítě, mladistvý

Z hlediska vývojové psychologie existuje celá řada periodizací života člověka. Každý autor předkládá své vlastní pojetí, zaměřuje se podrobněji na jiná životní období atp. Nelze proto jednu periodizaci označit za všeobecně platnou. Například v *Úmluvě o právech dítěte* přijaté 20. listopadu 1989 v New Yorku je považována každá osoba mladší osmnácti let (*Úmluva o právech dítěte*, dostupné z: www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf).

Pojmem mládež se pak podle *Velkého sociologického slovníku* (1996) rozumí sociální skupina vymezená specifickými biologickými, psychologickými a sociálními znaky. Mládež lze z věkového i sociálního hlediska chápat jako mezistupeň mezi dítětem a dospělým. Jedná se o vnitřně variabilní, dynamickou skupinu, v rámci které si jedinci osvojují nové sociální role a sociální mechanismy. Mládež je přechodnou sociální kategorií, jež se v některých kulturách vůbec nevyskytuje.

1.2 Adolescent

Jednotlivá vývojová období v životě člověka je obtížné jednoznačně rozlišit i z hlediska věku. Jednak každá z periodizací předkládá jiné věkové rozdělení období, jednak je průběh vývoje u každého jedince silně individuální. Například Vágnerová (2012) definuje období dospívání jako přechod mezi dětstvím a dospělostí. Toto období probíhá přibližně od deseti do dvaceti let věku. V průběhu dospívání prochází jedinec celkovou proměnou osobnosti v somatické, psychické i sociální oblasti. Změny v životě jedince jsou silně podmiňovány nejen biologickými faktory, ale především psychickými a sociálními faktory.

Naopak někteří autoři označují jako přechod mezi dětstvím a dospělostí období adolescence, které je zároveň považováno za jedno z nejnáročnějších životních období. Jedná se o období spojené s budováním identity a přijímáním norem a morálních principů společnosti. Dochází k rychlým změnám v kognitivní oblasti a rozvoji sociálních vazeb. Ve snaze o citové odpoutání od rodičů se adolescenti zaměřují na budování nových

vrstevnických, především pak partnerských vazeb. Šimíčková Čížková (2003) uvádí, že toto období začíná u děvčat asi ve věku šestnácti let a u chlapců přibližně o rok později. Počáteční rozdíly se na konci období adolescence vyrovnávají. Jeho konec však nelze přesně stanovit, protože přechod do období dospělosti je spojen s řadou požadavků (prostorová a ekonomická nezávislost na rodičích atp.), jejichž splnění je pro adolescenta z časového hlediska velmi individuální.

1.3 Rodina

Rodina, její historie a funkce, úzce souvisí s tématem této práce. Je tedy na místě uvést zde alespoň základní definici tohoto pojmu, ačkoliv tématu rodiny bude věnováno více prostoru v jedné z následujících kapitol. Jak uvádí *Velký sociologický slovník* (1996), rodina je základní společenskou jednotkou a institucí představující základní článek sociální struktury a také základní ekonomickou jednotku. Mezi hlavní funkce rodiny patří především funkce reprodukční a socializační. Dále pak rodina zajišťuje také přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje společnosti.

1.4 Riziková mládež

Rizikovou mládež lze označit za fenomén vyskytující se ve společnosti od období novověku. Jako závažný sociální problém se riziková mládež v důsledku proměny západní společnosti profiluje přibližně poslední dvě století. Jedná se především o slábnoucí sociální kontrolu a rostoucí nestabilitu rodiny (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005).

Oslabení vlivu rodiny a rodinných vazeb způsobuje, že děti a mládež mají v dnešní době možnost trávit většinu svého volného času mimo kontrolu ze strany rodičů, nejčastěji pod vlivem některé z vrstevnických skupin. U dětí, které postrádají funkční rodinné zázemí, je vliv vrstevnické skupiny prokazatelně vyšší než u dětí vyrůstajících v harmonické rodině (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005).

Vrstevnická skupina poskytuje svým členům alternativu přirozené rodinné pospolitosti a hierarchie. Vanžurová (2006) uvádí, že skupinová identita funguje v období dospívání jako mezistupeň k identitě individuální. Ve chvíli, kdy potřebu sounáležitosti a podpory dostatečně nesaturuje rodina, je pro pubescenta přirozené vyhledávat uspokojení těchto potřeb v rámci komunity vrstevníků. Prostřednictvím fungování ve skupině vrstevníků se stejnými názory si mladistvý potvrzuje své předpoklady o fungování světa.

Přirozenou reakcí pubescentů na autoritu, která nějakým způsobem zpochybňuje jejich hierarchii hodnot, je vzpoura. Je pouze otázkou, s jakou intenzitou se tato vzpoura projeví. Odpor vůči autoritě dospělých mladiství vyjadřují velkým množstvím způsobů.

Mezi nejmírnější patří verbální a neverbální projevy, užívání společensky tolerovaných drog apod. Vyšší míru nebezpečnosti pak představuje např. užívání společensky netolerovaných nebo tzv. tvrdých drog nebo agresivní, násilné chování.

Na vzniku skupin rizikové mládeže se kromě slábnoucího vlivu rodiny a vysokého vlivu vrstevnických skupin významně podílí také vliv médií. Jde především o násilí, které je v televizních a jiných pořadech často prezentováno se spojením se zábavou (Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005).

1.5 Delikvence a kriminalita

Velký sociologický slovník (1996) delikvenci definuje jako protispolečenské chování porušující zákonné či jiné normy a způsobující újmu společnosti nebo jednotlivci. Delikvence zahrnuje i chování nedosahující stupně společenské nebezpečnosti trestného činu nebo také závadné chování osob, které ještě nedosáhly plné trestní odpovědnosti.

Shoemaker (2013) za delikventní chování považuje také např. útěky z domova, záškoláctví a vzdorování příkazům rodičů či jiných zákonných zástupců nebo veřejných autorit. Ve většině zemí se o delikvenci mladistvých hovoří do dovršení věku osmnácti let. Ve skutečnosti však právní kvalifikace dětství nebývá v souladu s individuálním vývojem jedince z hlediska růstu, biologického, psychologického, sociálního vývoje a celkové zralosti osobnosti. Některé státy proto umožňují horní věkovou hranici posouvat na základě individuálního posouzení.

Oproti delikvenci je kriminalita užším pojmem, který zahrnuje jen činy naplňující podstatu trestného činu. Jedná se tedy pouze o zločinnost. Díky širšímu terminologickému vymezení delikvence se pojmu užívá především v souvislosti s trestnou činností dětí a mládeže.

1.6 Trestný čin, provinění, čin jinak trestný

Trestným činem se rozumí protiprávní čin, který je příslušným trestním zákonem označen za trestný. Trestné činy se dále dělí na přečiny a zločiny. Mezi přečiny se řadí všechny trestné činy spáchané z nedbalosti a trestné činy úmyslné, s trestní sazbou odnětí svobody nepřesahující pět let. Zločinem se rozumí všechny trestné činy, které trestní zákon nepovažuje za přečiny. Jako zvlášť závažný zločin je označován úmyslný trestný čin s horní hranicí trestní sazby odnětí svobody minimálně deset let (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Podle zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, se proviněním rozumí trestný

čin spáchaný mladistvým. I pro posuzování provinění spáchaných mladistvými pachateli platí trestní zákoník, pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak (Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

Čin jinak trestný lze chápat jako protiprávní jednání naplňující znaky trestného činu, za který není pachatel trestně odpovědný nejčastěji pro nízký věk, nepříčetnost nebo nedostatek rozumové a mravní vyspělosti. Činu jinak trestného se mohou dopouštět osoby mladistvé nebo děti mladší patnácti let. Za spáchání takového činu jim pak soud pro mládež ukládá některá z opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Činu jinak trestného se může dopustit i trestně odpovědná osoba. Okolnosti vylučující protiprávnost spáchaného činu jsou uvedeny v Hlavě III. trestního zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

1.7 Recidiva

Termín recidiva je užíván v řadě různých oborů jako označení situace, ve které znovu nastává něco, co již dříve minulo. Pro označení opakujícího se kriminálního jednání se využívá termínu kriminální recidiva. Recidivu lze nahlížet z několika různých hledisek. Podle Marešové (2011) je z trestněprávního hlediska recidivistou pachatel, který se dopouští páchaní trestného činu, ačkoliv byl již v minulosti za spáchání trestného činu pravomocně odsouzen. Kriminalistická statistika pak hovoří o tzv. penologické recidivě, kdy dochází ke sledování opakovaného evidování pachatelů v kriminálních, soudních nebo vězeňských statistikách. Třetím hlediskem je kriminologické, známé také jako kriminologicko-behaviorální hledisko. Zaměřuje se na opakování asociálního jednání, které naznačuje pokračování tzv. kriminální kariéry jedince.

Lze tedy říci, že kriminalistické pojetí představuje spíše úzké vymezení recidivy registrující pouze pachatele, kteří již v minulosti byli vězněni. Naopak nejširší pojetí představuje hledisko kriminologické, které sleduje opakované páchaní asociálního jednání bez ohledu na jeho právní kvalifikaci. Z kriminologického hlediska jsou sledovány i činy, za něž nemusel být pachatel vůbec stíhán.

1.8 Trestná činnost mladistvých

Trestná činnost dětí a mladistvých se přirozeně vyznačuje řadou odlišností oproti trestné činnosti páchané dospělými pachateli. Tyto odlišnosti jsou dány zejména věkovým rozdílem a odlišnou úrovní kognitivního vývoje. Pro mladistvé pachatele je z hlediska provedení typické spíše nahodilé páchaní trestné činnosti, popř. působení ve skupině vrstevníků. Vzhledem k psychologickým odlišnostem také u mladistvých pachatelů často

převládá jednání na základě emocí. Užití násilí se může vyznačovat přílišnou tvrdostí (ve vztahu k předmětům jejich ničením a ve vztahu k lidem až brutalitou). Poměrně časté je také páchaní trestné činnosti pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek.

Největší skupinu trestné činnosti mladistvých podle Švarcové (2006) představuje majetková kriminalita, na druhém místě se pak objevuje násilná kriminalita. Mezi další typické formy kriminality mladistvých patří také výtržnictví a mravnostní kriminalita. Podle výzkumů v poslední době nastává posun od nahodile páchané trestné činnosti k předem plánovaným skutkům, např. vytipování objektů apod.

V rámci první kapitoly byly definovány základní pojmy, které se úzce váží k tématu diplomové práce. Jedná se o termíny, kterým je pozornost věnována v následujících kapitolách. Jejich definice má sloužit čtenáři pro lepší představu o obsahu tématu diplomové práce.

2 Rodina a současná společnost

Rodina je tradičně označována jako základní stavební jednotka společnosti, ale zastává i celou řadu dalších funkcí. Základní úkolem rodiny je reprodukce, a to jak člověka jako biologického organismu, tak člověka jako kulturní bytosti. Rodina je také nositelem hodnot, norem a tradic, které předává z generace na generaci. Zároveň se tedy jedná o první významný model chování, který je dítěti v jeho životě předkládán a který formuje jeho osobnost na celý život.

V průběhu historického vývoje přirozeně dochází k proměnám definice rodiny. Stejně jako chápání rodiny se pak proměňují také její funkce – některé ztrácejí svůj význam nebo úplně mizí, pojetí jiných se naopak rozšiřuje. Řadu původních funkcí rodiny na sebe v důsledku proměn moderní společnosti přebírá stát.

Následující kapitola je věnována tématu rodiny, jejím funkcím a procesu socializace, který s životem jedince v rodině úzce souvisí. Rodina jako základní společenská jednotka připravuje jedince na život ve společnosti, vštěpuje mu základní hodnoty, normy a vzorce chování. Při spolupráci s Probační a mediační službou je právě fungování rodiny mladistvého jedním z klíčových faktorů, které probační úředník při své práci sleduje a který může výrazně ovlivnit průběh a úspěšnost této spolupráce.

2.1 Rodina a její funkce

Rodina je běžně chápána jako malá sociální skupina složená z osob vzájemně spřízněných pokrevními nebo citovými svazky. V průběhu historie se však proměnilo jak chápání rodiny a postavení jejích členů, tak její definice. Kraus a Poláčková (2001) definují rodinu jako institucionalizovaný sociální útvar založený na trvalejší formě partnerství a na příbuzenství. Základem rodiny je dyadická dvojice muže a ženy spojená určitou formou partnerství či manželství a alespoň jedno dítě.

V průběhu historie docházelo k proměnám rodiny. Podle Krause a Poláčkové (2001) lze v dnešní době hovořit o tom, že rodina realizuje především následující funkce:

- **Biologicko-reprodukční:** jedná se o funkci významnou z hlediska celé společnosti, ale i z hlediska konkrétních jednotlivců. Rodina zabezpečuje reprodukční základnu společnosti a tím její rozvoj. Z hlediska jednotlivce je biologicko-reprodukční funkce důležitá nejen z hlediska uspokojení přirozených biologických a sexuálních potřeb, ale především pro zajištění pokračování rodu.
- **Sociálně-ekonomická:** jedná se o funkci složenou z několika aspektů. Rodina se jako jeden z významných prvků podílí na rozvoji ekonomického systému

společnosti. Její jednotliví členové v rámci výkonu svého povolání participují na výrobní nebo nevýrobní sféře hospodářství. Ale především je rodina chápána jako spotřebitel, na kterém prakticky závisí současný trh.

- Socializačně-výchovná: představuje jeden z nejdůležitějších úkolů rodiny, kterým je příprava dětí na samostatný život. V průběhu procesu socializace si dítě osvojuje základní návyky a běžné způsoby chování.
- Sociálně-psychologická podpora mezi členy rodiny: jedná se především o pozitivní rodinné klima významné pro všechny generace. Příslušnost k sociální skupině a pocit sounáležitosti představuje jednu ze základních potřeb každého jedince.
- Citová: neexistuje jiná sociální instituce kromě rodiny, která by dokázala uspokojivě naplnit citové potřeby jedince.

Z pohledu sociologie lze rozlišovat několik základních druhů rodiny. Jedná se především o rozlišení rodiny nukleární, představující moderní typ rodiny složené pouze z rodičů a jejich dětí, a rodiny rozšířené, která představuje rozšíření nukleární rodiny o nejbližší příbuzenstvo. Dále lze rodiny dělit také na orientační a prokreační. Vzhledem k vysoké rozvodovosti v dnešní společnosti se často rozlišuje také rodina úplná a neúplná. V souvislosti s procesem socializace lze také sledovat úspěšnost, s jakou daná rodina plní své funkce. Z tohoto pohledu je proto rodiny možné dělit na funkční (plní všechny své funkce v přiměřené míře), afunkční (plnění jedné nebo více funkcí může být oslabeno, ale život rodiny ani vývoj dítěte není nijak zásadně narušen) a dysfunkční (zásadní poruchy funkcí rodiny způsobují její vnitřní rozklad a také negativně ovlivňují proces socializace dítěte).

Rodina se v průběhu historie musí neustále přizpůsobovat novým společenským podmínkám. Současná rodina je ovlivňována řadou faktorů, mezi které patří např. demokratizace a dezintegrace rodinného života, problémy v bytové politice či problémy spojené s proměnami způsobu života a životního stylu.

V posledních čtyřiceti letech dochází ve státech západní Evropy k významným proměnám rodiny. Matoušek a Kroftová (2003) hovoří o tom, že dlouhodobě klesá počet uzavřených sňatků a zvyšuje se věk, ve kterém lidé vstupují do prvního manželství. Klesá také množství narozených dětí a naopak se zvyšuje věk, v němž se lidé poprvé stávají rodiči. Roste počet rozvodů a stále klesají počty lidí, kteří se po rozvodu znovu vdají nebo ožení. Rodiny jsou nyní menší než v minulosti, stále více párů navíc vychovává děti, aniž by byly oficiálně sezdány. Stejně tak se zvyšují počty párů, které spolu žijí, aniž by

vychovávali děti, nebo osob, které žijí dlouhodobě bez partnera. Roste také počet rodin, kde dítě vychovává pouze jeden rodič.

Dnešní rodina je pak nucena vyrovnat se s řadou problémů. Jedná se např. o stále větší emancipaci žen a jejich masový vstup na trh práce i stále větší angažovanost ve veřejné sféře. To s sebou přináší změny ve fungování rodiny, která se z patriarchální mění spíše na partnerskou. Díky růstu vzdělanosti jsou pak typická také tzv. dvoukariérová manželství. Jak uvádí Matoušek a Kroftová (2003), tyto problémy souvisí především s přechodem z industriálního do postindustriálního období.

Faktorem, jenž také výrazně ovlivnil fungování současné rodiny, je rozšíření hormonální antikoncepce, která ženám umožňuje rozhodovat o svém těhotenství. Stejně tak se stále častěji hovoří o tzv. plánovaném rodičovství, což v kombinaci s novými metodami antikoncepce přináší mnohem nižší počet „nechtěných“ těhotenství. Také postoj společnosti k možnosti interrupce je nyní mnohem liberálnější (Matoušek, Kroftová, 2003).

Mezi další charakteristiky současné rodiny lze zařadit fakt, že stále více funkcí, které byly tradičně právě v kompetenci rodiny, přejímají různé sociální instituce. Dochází k zásadním změnám struktury rodiny, především v tom, že klesá počet dětí v rodině a mezigenerační vazby ztrácejí svůj význam. V důsledku řady faktorů klesá také stabilita rodiny, neboť v současné době až 40% manželství končí rozvodem (Kraus, Poláčková 2001).

Přes řadu nových koncepcí rodinných svazků lze říci, že rodina založená na manželském svazku zatím je dominantní formou rodinného uspořádání. Vzhledem ke stále se zvyšujícím nárokům, které společnost na jedince klade, se zvyšuje také potřeba existence v prostředí poskytujícím jedinci harmonický citový vztah a dostatečný pocit bezpečí. Význam rodinného prostředí pro předávání sociálních vzorců si dostatečně uvědomuje i současná mladá generace, lze proto očekávat, že rodina, i když doplněná i o další druhy rodinného soužití, zůstane nadále základní buňkou společnosti (Kraus, Poláčková 2001).

2.2 Proces socializace

Existuje řada různých definic procesu socializace. Např. *Velký sociologický slovník* (1996) socializací rozumí komplexní proces, v rámci kterého se z biologického tvora stává společenská bytost. Tento proces je uskutečňován skrze sociální interakce a komunikaci s ostatními sociálními bytostmi ve společnosti. Jeho výsledkem pak je schopnost jedince

vystupovat jako člen sociální skupiny a celé společnosti, což znamená, že člověk přijme za vlastní hodnoty, normy a způsoby jednání uznávané v dané sociální skupině a společnosti.

Proces socializace lze tedy chápat jako začleňování jedince do skupiny. Počátek procesu se odehrává v rodině, kde dítě komunikuje především se svými rodiči, ale učení se očekávaným způsobům chování a jednání pokračuje v průběhu celého života jedince. Zubíková a Drábová (2007) uvádějí, že pokud určité etapy socializace neproběhnou ve správném věkovém období jedince, nelze je již nahradit. Jedná se např. o osvojení řečových dovedností a slovní zásoby. Socializace probíhá na základě tzv. sociálního učení. Mezi hlavní mechanismy sociálního učení patří sociální zpevnování, jehož principem je odměňování žádoucích způsobů chování a naopak trestání těch nežádoucích. Dalším mechanismem je nápodoba žádoucích způsobů chování známá pod pojmem identifikace. Jde o učení, které probíhá na principu předkládání žádoucích vzorů, modelů a verbálního vedení, tzn. udělování slovních instrukcí.

Moderní společnost rozlišuje minimálně dvě formy socializace. Podle Jandourka (2003) se jedná o tzv. primární socializaci probíhající především v dětství prostřednictvím okruhu nejbližších osob jedince (rodiče, širší rodina, přátelé). Druhou formou je pak tzv. sekundární socializace zajišťovaná působením institucí. Mezi instituce se zásadním vlivem na jedince lze zařadit školská zařízení, média, případně podnik nebo organizaci, kde je jedinec v pozdějším věku zaměstnán.

S procesem socializace úzce souvisí také sociální kontrola, jejímž cílem je donutit jedince dodržovat osvojené normy, způsoby chování a jednání. Jandourek (2003) rozlišuje formální sociální kontrolu v podobě tlaku vyvíjeného na jedince ze strany institucí prostřednictvím právních předpisů platných v dané společnosti atp. Neformální sociální kontrolu pojímá jako tlak vycházející především z očekávání, která vůči jedinci mají ostatní členové dané společnosti. Podle Krause a Poláčkové (2001) pak charakter sociální kontroly v průběhu procesu socializace přechází z vnější sociální kontroly, kdy se jedinec podřizuje tlaku společnosti, ve vnitřní kontrolu jedince, kdy již dochází k aktivním zásahům jedince, jenž se tak snaží o přizpůsobení společenského celku svým potřebám.

Výsledkem socializace je osobnost jedince, která se formuje v průběhu celého jeho života prostřednictvím procesu sociálního učení. Jedinec si osvojuje řadu sociálních rolí, které během svého života zastává ve společnosti, a také očekávané způsoby chování (z hlediska věku, pohlaví, společenského statusu jedince). Jedná se o nikdy nekončící proces. Charakter rodinného prostředí a vztahů mezi jednotlivými členy rodiny, stejně jako

průběh procesu socializace, jsou významné faktory, které ovlivňují vývoj osobnosti jedince. V této kapitole byla pozornost věnována charakteristice základních funkcí, které by rodina měla v ideálním případě plnit vůči svým členům. Dále pak specifikům procesu socializace. Těmto tématům se věnuje řada autorů, jejich pohledy na věc se od sebe mohou lišit. Lze však říci, že rodina je v životě jedince zásadní sociální skupinou, která formuje jeho osobnost a vštěpuje mu potřebné hodnoty, normy a vzorce chování. Z hlediska práce s mladistvým pachatelem, je pro Probační a mediační službu právě fungování rodiny klíčovým tématem.

3 Teorie vzniku kriminálního chování

Následující kapitola se zabývá příčinami vzniku kriminálního chování jedince. Kromě stručné charakteristiky vybraných teorií, jsou zde zmíněny také kriminogenní rizikové a protektivní faktory. Tyto faktory mohou také vyvolávat nebo naopak potlačovat vznik kriminálního chování jedince. Základní informace o možných příčinách vzniku kriminálního chování jsou důležité pro probačního úředníka, který v rámci své práce s mladistvým, usiluje trvalé odstranění těchto příčin.

Teoretické rozpracování příčin vzniku kriminálního chování jednotlivců je v moderní kriminologii spojeno s nástupem období pozitivismu. Mezi tři hlavní teoretické směry patří:

- biologický (nebo také tzv. antropologický),
- psychologický,
- sociologický.

Tři hlavní teoretické přístupy z hlediska pohledu na problematiku vzniku kriminálního chování jednotlivců zpracovává také např. Večerka (2011), který definuje teorie sociostrukturální, socioprocesurální a viktimologicky orientované.

Sociostrukturální teorie ke zkoumání problematiky přistupují skrze využití sociologických přístupů a dělí se na teorie anomie a teorie sociální dezorganizace. Večerka (2011) uvádí, že teorie sociální dezorganizace předpokládá, že při stavu sociální organizace panuje ve společnosti soulad norem a hodnot, členové společnosti drží vzájemně pospolu a při vzájemných interakcích dbají na dodržování dobrých způsobů. Stav sociální dezorganizace je pak opakem stavu sociální organizace a vyznačuje se rozpadem mezilidských vztahů a celkovou deziluzí ve společnosti. Kriminální chování je pak podle této teorie možné považovat za přirozenou reakci na vnější nepříznivé okolnosti.

Teorie anomie, všeobecně spojená se jménem E. Durkheima, vykládá anomii jako stav společnosti, při kterém v období zásadních společenských změn tradiční hodnoty přestávají platit, aniž by byly vytvořeny a přijaty hodnoty a ideály nové. Večerka (2011) pak uvádí, že z hlediska psychologie vzniká u jedince pocit anomie ve chvíli, kdy není schopen dosáhnout cílů, jež si sám stanovil. V důsledku svých neúspěchů se může cítit jako sociálně méněcenný a kriminální chování se tak může stát prostředkem k uvolnění vnitřního napětí a zmírnění pocitu zklamání z vlastní situace.

Socioprocesurální teorie se prostřednictvím procesů sociálního učení zaměřují na zkoumání makro a mikro prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. Z hlediska socioprocesurálních teorií Večerka (2011) rozlišuje:

- kognitivní teorii sociálního učení: předpokladem teorie je, že sociální vzorce, tedy i zločiny, jsou výsledkem sociálního učení a nápodoby. Jedinec sehrává v procesu aktivní roli tím, že zpracovává své životní zkušenosti a na základě individuální úvahy přikládá jednotlivým životním situacím určitý hodnotový význam.
- teorii sebekontroly a vnější kontroly: teorie se zaměřuje na proces vzniku konformního jednání jedinců ve společnosti. Předpokladem takového chování je fungování systému formálních a neformálních institucí sociální kontroly. Oslabení vazeb mezi jednotlivými institucemi znamená vznik prostoru pro kriminální chování jako bezodkladného uspokojení všech přání a potřeb jedince.
- teorii labellingu: teorii rozvedl H. Becker, který (In Večerka, 2011, str. 12) uvádí, že *„deviantem je individuum, kterému prostředí dalo tuto visačku (etiketu) a deviantní chování je právě takové chování, které bylo za takové označeno sociálním okolím.“*

Tato „nálepka“, kterou jedinec získává v očích společnosti, mu pak znemožňuje úplné zapojení do občanského života. Jednou z reakcí na tuto situaci může být také recidiva trestné činnosti.

- teorii životní cesty: jedná se o teorii, která se zaměřuje na popis vývoje kriminální kariéry z hlediska života jedince. Hlavní oblastí zájmu je počátek páčání trestné činnosti, její případné stupňování, ukončení kriminální kariéry a důvody, které jedince k těmto zlomům vedou. Probíhá hledání faktorů oslabujících konvenční vztahy jednotlivce. Jedná se především o životní události, které lze označit za stimuly deviantního chování (např. dlouhodobá nezaměstnanost, finanční krize), nebo krátkodobější situační vlivy oslabující jedince (např. frustrace, problémy v mezilidských nebo partnerských vztazích) a jisté individuální predispozice pro asociální jednání jedince. Společné působení těchto faktorů může mít za následek vytlačení jedince do prostředí kriminální subkultury.
- hledání smyslu života: původ apatie a agresivity současné společnosti tato teorie spatřuje především v rozpadu a absenci základních hodnot. Díky tomuto faktu se současná západní společnost dostává do stavu tzv. morálního vakua.

Viktimologické teorie se zaměřují na interpretaci kriminálního chování z hlediska chování oběti. Jako jednu z těchto teorií předkládá Večerka (2011) tzv. model zranitelnosti, který pracuje s myšlenkou, že míra ohrožení jedince úzce souvisí s jeho životním stylem a s nebezpečnými situacemi, kterým se v souvislosti s tím dobrovolně vystavuje

(např. cestování autostopem, nedostatečně zabezpečený majetek, atp.). Mezi další viktimologické teorie patří také teorie rozdílných struktur příležitostí, která předpokládá, že pachatel vždy volí svoji oběť na základě úvahy nad podstupovaným rizikem a předpokládaným ziskem.

Vznik kriminálního chování jednotlivců nelze popsat pouze s využitím tří výše zmíněných teorií. Stejně tak nelze tvrdit, že teorie zde uvedené se vyznačují všeobecnou platností. Řada odborníků vytvořila svoji vlastní kategorizaci kriminogenních teorií, které ale ve většině případů vycházejí právě ze zmíněného dělení teorií na biologické, psychologické a sociologické. Vzhledem k šíři zkoumaného problému tak Večerka (2011) doplňuje základní kriminologické teorie ještě o tzv. multifaktorové kriminogenetické koncepce jako další možná vysvětlení vzniku kriminálního chování. Tyto koncepce pracují s předpokladem, že příčinou kriminality ve společnosti je společné působení řady činitelů, především demografických, antropologických, klimatických, pedologických atd. Teorie také hovoří o existenci rizikových a ochranných faktorů, které podmiňují vznik kriminálního chování.

Kriminální chování a jeho vznik jsou vysvětlovány v kontextu řady systémů. Procesy související se vznikem kriminálního chování jsou natolik rozmanité, že nelze předpokládat jejich podmíněnost pouze jednou příčinou. Stejně tak je třeba zmínit, že faktory ovlivňující kriminální chování a jeho charakter jsou založeny z pravidla na nahodilosti a individuálních charakteristikách jedince. Přes všechny výše zmíněné teorie a faktory tedy nelze říci, že by existovala jedna souhrnná, všeobecně platná teorie vysvětlující vznik kriminálního chování jedince.

3.1 Faktory ovlivňující vznik a vývoj kriminálního chování

Podle kriminologických teorií působí na rozvoj delikventního jednání kombinace rizikových a protektivních faktorů nebo procesů. Kriminogenní rizikové faktory zvyšují pravděpodobnost, že se jedinec bude dopouštět kriminálního nebo delikventního jednání. Naopak kriminogenní protektivní faktory zmírňují vliv rizikových faktorů na jedince a v některých případech mohou vliv rizikových faktorů až vyloučit. V obou případech se jedná o sledování především vnitřních osobnostních charakteristik jedince, ale také vnějších podmínek prostředí, ve kterém se jedinec nachází. V průběhu života jedince dochází k různým kombinacím působení faktorů, jejichž vliv na život jedince je silně individuální.

3.1.1 Kriminogenní rizikové faktory

Rizikové faktory mohou posloužit jako nástroj k odhalení problémového chování jedince. Avšak faktory vždy působí ve vzájemné interakci, nelze proto podle výskytu jednoho z nich automaticky předvídat rozvoj kriminální kariéry jedince. Takový přístup je rizikový vzhledem k možnému „nálepkování“ jedince. Blatníková a Netík (2008) dělí rizikové faktory podle různých klasifikačních hledisek do několika kategorií. Lze rozlišovat faktory konkrétní, zkoumající příčinné souvislosti konkrétního trestného činu, faktory specifické, zaměřující se na určité skupiny trestných činů, faktory obecné, zkoumající kriminalitu jako celek. Dále pak ještě faktory subjektivní, zaměřené na individuální odchylky v chování jedince, nebo faktory objektivní jako faktory prostředí, někdy nazývané taky sociální. Zde se jedná se o působení vlivů spojených s rodinou, komunitou, vrstevnickými skupinami, školou, atp.

Mezi hlavní rizikové faktory, které se mohou podílet na vzniku kriminální kariéry adolescenta, lze podle Blatníkové a Netíka (2008) zařadit následující:

- Vnější rizikové faktory na úrovni komunity: jedná se o faktory vycházející ze stavu společnosti. Sledované procesy se mohou stát příčinami kriminality ve společnosti. Aktuální studie se v této souvislosti zaměřují např. na sledování vlivu ekonomické situace, legální a ilegální migrace obyvatel, mezinárodního vývoje v oblasti politiky, kulturních a environmentálních faktorů, sociálního vývoje společnosti atp.
- Nezávislé rizikové faktory: při snaze o vysvětlení vzniku kriminálního jednání spolu obvykle řada faktorů úzce souvisí, vzájemně se ovlivňuje nebo splývá. Nezávislé faktory jsou takové, které predikují páchaní trestné činnosti nezávisle na ostatních. Např. podle výzkumu „*Cambridge Study in Delinquent Development*“ bylo pojmenováno pět klíčových faktorů, které ve věku osmi let výrazně souvisely s nástupem kriminální kariéry jedince v pozdějších letech. Jedná se o nízký rodinný příjem, vysoký počet členů rodiny, kriminalitu rodičů, nízkou inteligence dítěte a závadné výchovné postupy rodičů. Hledáním nezávislých rizikových faktorů se zabývá i řada dalších teorií, z nichž každá prezentuje jejich vlastní dělení. Mezi další faktory lze proto zařadit např. horší školní výkony dítěte, impulzivitu dítěte, hyperaktivitu, ekonomickou deprivaci rodiny (špatná bytová situace, život na hranici chudoby, nezaměstnanost rodičů atp.), věznění rodiče v minulosti nebo kriminální kariéru v širší rodinné anamnéze.
- Individuální rizikové faktory: faktory, které zvyšují pravděpodobnost, že mladistvý tzv. nastoupí kriminální kariéru. Tyto faktory jsou děleny do několika kategorií,

mezi nejčastější patří nízká úroveň rozumových předpokladů a špatné školní výkony, nízká míra empatie a impulzivita jedince. Jedním z často zmiňovaných faktorů je také antisociální chování v dětství, je ovšem třeba podotknout, že podle řady výzkumů z většiny antisociálních dětí nevyrůstají antisociální dospělí.

- Rizikové faktory v rodině: některými autory jsou označovány také jako faktory sociální. Tyto faktory lze podle Farringtona dělit do několika základních oblastí. Jedná se o výskyt asociálního či kriminálního jednání u rodičů dítěte, velký počet členů rodiny, užívání nevhodných výchovných postupů (např. nedostatečná kontrola, malá angažovanost rodičů ve vztahu k dítěti atp.) a výskyt zanedbávání nebo zneužívání dítěte v rodině.

3.1.2 Kriminogenní protektivní faktory

Ochranné faktory zmírňují působení a vliv rizikových faktorů na osobu mladistvého. Ve výsledku se tedy i jedinec vystavený působení rizikových faktorů nemusí dopouštět kriminálního chování. Vzájemné působení mezi rizikovými a ochrannými faktory může probíhat dvojím způsobem. Blatníková a Netík (2008) předkládají tzv. aditivní model, který předpokládá protikladné působení ochranného faktoru proti vlivům rizikového faktoru, čímž dojde k posílení odolnosti jedince. Podle interaktivního modelu pak ochranný faktor spíše vyrovnává negativní působení rizik na osobu adolescenta.

Protektivní faktory dělí Blatníková a Netík (2008) do tří kategorií. Jedná se o dispoziční atributy osobnosti, tedy vlastnosti související s temperamentem, sociální orientaci jedince, kognitivní schopnosti atp. Druhou oblastí je rodinné prostředí jedince. Především vztah s rodiči nebo jinou osobou zastávající tuto funkci představuje pro jedince významnou ochranu. Nezanedbatelnou roli hrají i další proměnné rodinného života, tedy vřelost a harmonie vztahů, soudržnost mezi členy, komunikace, absence násilí nebo zanedbávání. Třetí kategorii představuje širší sociální prostředí, především vztahy mimo rodinu a dostupnost vnějších zdrojů a podpory společnosti spolu se schopností jedince tyto zdroje využívat.

4 Charakteristika trestního řízení s dětmi a mladistvými

Následující kapitola je zaměřena na popis důležitých charakteristik, kterými se liší trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých od trestního řízení s dospělými pachateli. Jedná se o specifika, která zásadním způsobem ovlivňují práci Probační a mediační služby s tímto okruhem osob, proto je důležité uvést je stručně v této části práce

4.1 Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

První snahy o kodifikaci trestního práva speciálně pro mládež pocházejí již z počátku 20. stol. Fakticky však první právní úpravy této oblasti vznikaly v Evropě až po první světové válce. Mezi prvními tato úprava vznikla např. v Itálii, Francii, Španělsku, Německu, Nizozemí atd. V roce 1931 pak vzniká zákon o trestním soudnictví nad mládeží také v Československu. Po komunistickém převratu však nový trestní zákon samostatnou úpravu trestního práva mládeže zrušil. Samostatná právní úprava této oblasti byla znovu obnovena až 1. 1. 2004, kdy nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, dále jako zákon o soudnictví ve věcech mládeže (Kafka, 2011).

Zákon je postaven na koncepci restorativní justice. Hlavním cílem této právní úpravy je tedy především náprava mezilidských vztahů poškozených v důsledku spáchaného trestného činu, náhrada škody nebo náprava způsobených křivd. Snahou je, aby dítě nebo mladistvý, pokud se dopustí protiprávního jednání, nesli za svůj čin nejen formální, ale především osobní odpovědnost. Postih podle zákona je vždy ukládán individuálně, s maximálním ohledem na osobu pachatele. Cílem je vždy náležité objasnění spáchaného činu a uložení přiměřeného trestu tak, aby osobnostní vývoj pachatele byl do budoucna co nejméně ohrožen. Kromě širší škály postihů zavádí zákon také funkční specializaci soudů, na základě které se výkonu soudnictví ve věcech mládeže věnují specializované senáty okresních, krajských a vrchních soudů, a také Nejvyššího soudu. Tyto senáty jsou někdy souhrnně označovány jako soudy pro mládež.

Podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže se trestný čin spáchaný mladistvým nazývá proviněním. Pokud zákon nestanoví jinak, posuzuje se i provinění mladistvého podle trestního zákoníku. Mladistvým se pak podle zákona rozumí osoba, která v době spáchání provinění dovršila věk patnácti let, ale nepřekročila osmnáct let věku. Při projednávání případu soud vždy přihlíží také k mentálnímu věku mladistvého, zohledňuje tedy celkovou vyspělost pachatele (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže). Kafka (2011) uvádí, že v některých případech tak může dojít k uplatnění

tzv. relativní trestní odpovědnosti mladistvého, který za své činy není odpovědný, pokud není mravně a rozumově natolik vyspělý, aby byl schopen ovládat své jednání, nebo si uvědomit jeho protiprávnost. Proti takovému pachateli lze užít opatření uplatňovaná vůči dětem mladších patnácti let.

4.2 Ukládaná opatření

Tresty ukládané mladistvým pachatelům sledují především výchovný účel. Oproti trestům ukládaným dospělým pachatelům není tolik akcentována ochrana společnosti jako hlavní účel trestu. V případě mladistvého pachatele se totiž předpokládá, že již samotné projednávání věci před soudem může do jisté míry posloužit jako dostatečný trest. Sankce za provinění mladistvého se spíše než trestem nazývá opatřením a jejím hlavním účelem je především snaha zabránit recidivě než dosáhnout odplaty společnosti jako v případě dospělých pachatelů. I mladistvému pachateli je však možné uložit trestní opatření. V nejzávažnějších případech i ve formě nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže lze mladistvému pachateli uložit výchovná opatření, ochranná opatření nebo trestní opatření. Výchovná opatření lze mladistvému s jeho souhlasem uložit ještě před rozhodnutím soudu, tedy státním zástupcem v přípravném řízení. Do pravomocného skončení řízení může mladistvý svůj souhlas s uložením opatření kdykoliv odvolat a jeho výkon tím končí (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

Podle zákona se mezi ukládaná výchovná opatření řadí:

- dohled probačního úředníka: povinností mladistvého je spolupráce s probačním úředníkem. Opatření spočívá v pravidelném sledování a kontrole chování mladistvého a poskytování odborného vedení.
- probační program: představuje v běžném způsobu života mladistvého určité omezení a jeho cílem je především rozvoj sociálních dovedností jedince. Za probační program lze považovat např. program sociálního výcviku nebo psychologického poradenství, terapeutický program, vzdělávací nebo rekvalifikační programy, programy zahrnující obecně prospěšnou činnost atp.
- uložení výchovného omezení: spočívá v zákazu návštěvy určitých akcí, vykonávání určitých činností, zdržení se kontaktu s určitými skupinami osob atp. Uložení tohoto opatření nesmí narušit průběh vzdělávání nebo zaměstnání mladistvého.

- uložení výchovné povinnosti: uložení výchovné povinnosti má za cíl směřovat mladistvého k vedení řádného života. Jedná se např. o uložení povinnosti bydlet s rodiči, podstoupit léčbu závislosti, nahradit škodu atp.
- napomenutí s výstrahou: uloží mladistvému soudce, nebo v přípravném řízení státní zástupce. Soudce, resp. státní zástupce, mladistvému důrazně vytkne protiprávnost jeho činů a upozorní ho na sankce, které hrozí v případě opakování trestné činnosti (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

Hlavním účelem ochranných opatření je snaha o pozitivní ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého pachatele a ochrana společnosti před pácháním dalších provinění ze strany mladistvého. Jako ochranná opatření zákon definuje:

- ochranné léčení: podle povahy trestného činu, za který je opatření ukládáno, tzn. psychiatrické léčení, protialkoholní léčení, léčení závislosti na návykových látkách atp. Ochranné léčení je ukládáno v ústavní nebo ambulantní podobě.
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty: jedná se o zabránění věcí, které byly získány trestným činem, nebo věcí, které ohrožují bezpečnost společnosti.
- ochranná výchova: opatření ukládá soud v případech, kdy výchova v rodině mladistvého selhává nebo není dostatečná a tento deficit nelze odstranit. Ochranná výchova se ukládá v případě, kdy se užití některého z výchovných opatření jeví jako nedostatečné (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

Trestní opatření jsou ukládána v případech, kdy uložení výchovného či ochranného opatření v minulosti selhalo nebo se jeví jako nedostatečné vzhledem k závažnosti spáchaného provinění. Mladistvému pachateli lze podle zákona ukládat pouze následující trestní opatření:

- obecně prospěšné práce: trest uložený mladistvému pachateli nesmí přesáhnout polovinu horní hranice stanovené trestním zákoníkem pro dospělého pachatele. Soud vždy zjišťuje stanovisko mladistvého k uložení opatření.
- peněžitě opatření: opatření ukládané mladistvému, který je výdělečně činný, nebo jehož majetkové poměry umožňují uhrazení stanovené částky. Denní sazba trestu je 100,- Kč až 5000,- Kč a soud má možnost trest uložit v rozmezí od 10 do 365 denních sazeb.
- peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu: soud má možnost opatření odložit se zkušební dobou, pokud se domnívá, že vzhledem k osobě mladistvého a jeho dosavadnímu způsobu života bude účelu trestu dosaženo i bez jeho výkonu.

- zákaz činnosti: opatření lze uložit maximálně na dobu pěti let a jeho výkon nesmí bránit přípravě mladistvého na budoucí povolání.
- vyhoštění: opatření ukládané podle podmínek stanovených v trestním zákoníku. V případě mladistvého pachatele ve výměře od jednoho do pěti let.
- domácí vězení: lze uložit mladistvému podle podmínek uvedených v trestním zákoníku. Horní hranice uloženého trestu však nesmí přesáhnout polovinu maximální sazby stanovené pro dospělého pachatele.
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce: opatření je ukládáno podle podmínek stanovených v trestním zákoníku s horní hranicí nepřevyšující pět let.
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení): trest odnětí svobody je podmíněně odložen na zkušební dobu, po kterou je mladistvý povinen vést řádný život. Pokud se ve zkušební době tzv. osvědčí pohlíží se na něj dále jako kdyby nebyl odsouzen.
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem: kromě zkušební doby vysloví soud nad mladistvým ještě dohled, nejčastěji probačního úředníka.
- odnětí svobody nepodmíněné: trestní sazby se v případě mladistvého pachatele snižují na polovinu oproti trestní sazbě uvedené v trestním zákoníku pro dospělého pachatele. V případě spáchání trestného činu, za který trestní zákoník umožňuje uložení výjimečného trestu, může být mladistvému uloženo odnětí svobody na pět až deset let. Trest odnětí svobody v případě mladistvých, kteří ještě nedovršili devatenáct let věku, se vykonává ve zvláštní věznici nebo zvláštním oddělení určeném pro mladistvé pachatele (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

4.3 Specifika trestního řízení ve věcech mladistvých

Trestní řízení ve věcech mladistvých probíhá podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Záležitosti, které v zákoně nejsou výslovně uvedeny, se řídí trestním zákoníkem. Zákon č. 218/2003 Sb. definuje s cílem posílit výchovné působení na mladistvého pachatele a individualizovat jeho postih subjekty, se kterými jsou orgány činné v trestním řízení povinny spolupracovat. Jedná se především o orgány sociálně právní ochrany dětí, ale také o poskytovatele resocializačních programů nebo zájmová

sdružení občanů či jiné subjekty např. poskytující sociální služby ve společenském prostředí mladistvého (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

Mezi specifika trestního řízení ve věcech mladistvých patří fakt, že mladistvý musí mít obhájce již od chvíle, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedeny úkony podle trestního řádu (Kafka, 2011). Dalším specifickým prvkem trestního řízení je, že zákonný zástupce mladistvého má právo jej v řízení zastupovat, především zvolit mu obhájce a podávat za něj žádosti či opravné prostředky. Zákonný zástupce smí úkony spojené se zastupováním mladistvého činit i proti jeho vůli. V situaci, kdy zákonný zástupce nemůže svá práva vykonávat a zároveň hrozí nebezpečí z prodlení, volí soud mladistvému kolizního opatrovníka. Zákonný zástupce smí svá práva vykonávat do doby zletilosti mladistvého. Opravné prostředky ve prospěch mladistvého může podávat také orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to i proti vůli mladistvého až do jeho devatenácti let (Kafka, 2011).

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže zaměřuje pozornost také na ochranu práv mladistvého v průběhu soudního řízení. Je proto omezen okruh osob, které se mohou zúčastnit hlavního líčení a veřejného zasedání. Z důvodu posílení výchovné funkce soudního řízení se ale hlavní líčení a veřejné zasedání koná vždy za přítomnosti mladistvého. Omezení se týkají také sdělování informací o průběhu a výsledku líčení veřejnosti. Ve veřejných sdělovacích prostředcích je zakázáno publikovat jakékoliv informace o průběhu líčení, které by mohly vést ke ztotožnění mladistvého. Pravomocný odsuzující rozsudek může být v médiích uveřejněn, ale vždy v tzv. anonymizované podobě (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

4.4 Specifika trestního řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se dítětem rozumí osoba, která v době spáchání činu jinak trestného ještě nedosáhla věku patnácti let. Podle zákona není dítě mladší patnácti let trestně odpovědné, z toho důvodu jej nelze v případě spáchání činu jinak trestného postihnout prostředky trestního práva a ani řízení proti němu nelze vést podle trestního řádu (Kafka, 2011).

Ve věcech dětí mladších patnácti let je soudní řízení, jak uvádí zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže vedeno většinou před soudem pro mládež podle platných ustanovení občanského soudního řádu. Okruh osob, které se smí řízení účastnit, je stejně jako v případě mladistvých omezen. Dítě mladší patnácti let je před soudem zastoupeno opatrovníkem, kterým je vždy advokát určený soudem. Pro potřeby řízení je

nutné zjištění názoru dítěte. Nemusí být však vyslýcháno před soudem, pokud lze jeho jednání bezpečně prokázat jiným způsobem (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon také uvádí, že soudce může rozhodnout, že jako dostatečný trest postačí projednání činu před soudem a usnesením rozhodne o upuštění od uložení opatření. V opačném případě rozhodne rozsudkem o uložení opatření. Opatření jsou dětem mladším patnácti let ukládána na základě pedagogicko-psychologického vyšetření. Přesný výčet opatření, která lze dětem uložit za spáchání činu jinak trestného, je uveden v zákoně. Jedná se o:

- výchovnou povinnost,
- výchovné omezení,
- napomenutí s výstrahou,
- zařazení do některého z vhodných programů ve středisku výchovné péče,
- dohled probačního úředníka,
- ochrannou výchovu,
- ochranné léčení (Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže).

5 Historický vývoj trestní justice

Následující kapitola se dotýká historického vývoje trestní justice. Pozornost je věnována především konceptu restorativní justice, neboť se jedná o téma, které úzce souvisí s tématem diplomové práce. Právě z koncepce restorativní justice totiž při všech svých činnostech vychází Probační a mediační služba České republiky. Jedna z podkapitol se tak týká také využití konceptu v praxi Probační a mediační služby ČR.

Chápání trestní spravedlnosti je historicky a kulturně podmíněné – výrazně se proměňuje v jednotlivých kulturně-civilizačních oblastech i v průběhu času. Historicky nejstarší pojetí trestní spravedlnosti spočívalo na odplatě a vyrovnání, tedy na principu „oko za oko a zub za zub“. Toto pojetí obsahuje nejen snahu způsobit pachateli stejnou újmu, kterou svým činem způsobil oběti, ale obsahuje v sobě také vyrovnání jako možnost vyhnout se odplatě např. odškodněním oběti.

Jak uvádí Karabec (2003), v původním konceptu trestní spravedlnosti byly kompetence k potrestání pachatele v souladu s principem tzv. krevní msty ponechány nejužší rodině oběti. S vyhraňováním moci určitých společenských subjektů tyto kompetence postupně přechází na stařešiny jednotlivých rodů, nejvyšší představitele komunity, absolutistické panovníky nebo, v dnešní době, na stát. Díky tomuto vývoji tak jednotlivé delikty ztrácí soukromoprávní charakter, přestávají být záležitostí mezi pachatelem a obětí. Stát, případně některé jeho subjekty či orgány, si přisvojují trestní monopol.

Pro období druhé poloviny 20. století je typický především velký zájem o lidská práva, jejich posilování a ochranu. S tímto fenoménem pak souvisí snahy o hledání nové podoby trestní spravedlnosti, která spočívá v oslabení pravomocí státu při řešení trestních věcí a naopak posílení role pachatele a oběti jako přímých účastníků při řešení konfliktu a jeho následků. Formují se tak první představy o tzv. restorativní justici (Karabec, 2003).

5.1 Restorativní justice

Termín restorativní je odvozen z anglického restore – obnovit, navrátit do původního stavu. Karabec (2003) uvádí, že se jedná se o koncept zacházení s pachateli, který nabízí alternativu ke klasické „retributivní“ trestající justici. Restorativní pojetí trestní justice zdůrazňuje především práva oběti a jejich ochranu a snaží se o častější využívání mimosoudního projednávání trestních věcí. Restorativní justici nelze nahlížet jako ucelený systém, který by zcela nahrazoval současné klasické pojetí trestní justice. Jedná se spíše o paralelní systém, doplněk klasického pojetí trestní justice. Jak dále uvádí

Morris a Maxwell (2001), hnutí restorativní justice lze chápat jako nové paradigma či způsob myšlení ovlivňující tradiční systém trestní justice. Základním rozdílem mezi těmito systémy je především to, že trestní justice soustředí svoji pozornost na porušení práva, zatímco restorativní justice se zaměřuje na poškození jedince a mezilidských vztahů.

Důvodem vzniku systému restorativní justice je především názor, že tradiční trestní politika již vyčerpala své možnosti a nedokáže tak dále bránit nárůstu kriminality nebo řešit problémy trestní justice jako je přetížení soudů, nízká účinnost trestů nebo nedostatečná ochrana obětí. Karabec (2003) hovoří o několika zásadních principech, kterými se systém restorativní justice řídí:

- Zločin je chápán v první řadě jako újma způsobená oběti, popř. celé společnosti, nikoli jako porušení určitých abstraktních právních nebo morálních pravidel.
- Újma způsobená oběti je nahlížena široce jako újma fyzická, psychická, materiální, ztráta společenského postavení, narušení sociálních vazeb, narušení osobního a rodinného života atp.
- Reakce společnosti na zločin směřuje především ke snížení nebo odstranění této újmy.
- Hlavním účelem reakce společnosti na spáchaný zločin je vytvoření podmínek pro odstranění následků trestné činnosti, nikoli potrestání nebo převýchova pachatele.
- Především u mladistvých pachatelů trestné činnosti je zpřísňování trestní represe považováno za kontraproduktivní.
- Cílem je, aby se pachatel sám aktivně podílel na odstraňování následků spáchaného trestného činu.
- Státní orgány se do systému restorativní justice zapojují pouze v případech, kdy vyjednávání mezi obětí a pachatelem nevede k požadovanému cíli, nebo v případech, kdy závažnost spáchaného trestného činu vyžaduje klasický trestní proces.

Restorativní justici tak lze definovat jako proces, při kterém se setkávají všechny strany, kterých se nějakým způsobem dotýká spáchaný trestný čin. Jejich cílem je prostřednictvím společné diskuse nalézt řešení následků daného trestného činu, které bude přijatelné pro všechny zúčastněné.

Aby bylo možné v rámci diskuse dojít ke konkrétnímu návrhu řešení, je iniciační role v procesu svěřena vždy třetí, nezávislé osobě, tzv. mediátorovi. Právě mediace jako

zprostředkování styku oběti s pachatelem trestného činu je vůbec nejrozšířenějším postupem v rámci restorativní justice.

5.2 Probační a mediační služba České republiky z pohledu restorativní justice

Jak uvádí Rozum (2003), Probační a mediační služba České republiky je na poli trestní justice relativně novou institucí. Její činnost spočívá v součinnosti sociální práce a trestního práva a při svých činnostech vychází právě z koncepce restorativní justice. Trestný čin je chápán jako sociální událost ovlivňující život celé komunity, proto je při jeho řešení třeba najít východisko přijatelné pro všechny zúčastněné.

Probační a mediační služba poskytuje svou činností prostor pro uplatňování alternativních způsobů řešení trestních věcí, především využívání institutů odklonu od klasického trestního řízení a alternativních trestněprávních sankcí (Sotolář, Púry, Šámal, 2000).

Právě v častějším uplatňování alternativních trestních postihů lze vidět určitou možnost řešení aktuální krize sankční politiky. Za zásadní problémy, které se v současné době nejvíce dotýkají trestní justice, lze považovat především zvyšující se počty uvězněných osob, problémy při kontrole kriminality a při ochraně společnosti před trestnou činností nebo přetížení soudů a orgánů činných v trestním řízení. Přes relativní pokrokovost české legislativy se krize trestní justice dotýká i situace v České republice. Podle Sotoláře, Púryho a Šámala (2000), málo časté uplatňování alternativních postihů je způsobeno jednak nedostatečným materiálním a personálním zabezpečením justice, ale také lpěním spíše na tradiční formě trestní represe, kterou je ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody.

6 Probační a mediační služba České republiky

Následující kapitola je věnována tématu Probační a mediační služby České republiky. Vzhledem ke zvolenému tématu diplomové práce se jedná o zásadní oblast zájmu. V jednotlivých podkapitolách bude pozornost věnována charakteristice této instituce, její organizaci a také cílům a zásadám, kterými se probační úředníci při své práci s klienty řídí. Cílem je poskytnout čtenáři základní informace o této instituci, která je veřejnosti stále poměrně málo známá, přestože v České republice funguje již od roku 2001.

Probační a mediační služba České republiky (dále jen Probační a mediační služba) je organizační složkou státu zřízenou zákonem č. 257/2000 Sb. ze dne 14. července 2000. Hlavním úkolem Probační a mediační služby je provádět úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Podle zákona č. 257/200 Sb. se úkony probace rozumí především výkon dohledu nad obviněnými, obžalovanými nebo odsouzenými osobami. Dále kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně dohledu nad osobami ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Probační činnosti pak podle zákona zahrnují také individuální práci s obviněným tak, aby vedl řádný život a vyhověl podmínkám uloženým ze strany soudu či státního zástupce a mohlo tak být docíleno obnovy narušených právních a společenských vztahů (Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě). Hlavním cílem mediačních činností pak je, jak uvádí Štern (2010), urovnat konfliktní stav mezi obětí a pachatelem, který vznikl v důsledku spáchání trestného činu. V případě Probační a mediační služby se mediací rozumí odborné činnosti vykonávané v přípravné fázi trestního řízení – zprostředkování setkání poškozeného a pachatele trestného činu, odstranění příčin, které pachatele vedly ke spáchání trestného činu a příprava podkladů pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce.

Probační a mediační služba se zaměřuje jak na práci s dospělými pachateli trestných činů, tak na práci s pachateli provinění (ve věku 15 – 18 let) nebo dětmi mladšími 15 let, které se dopustily činu tzv. jinak trestného. Právě mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých věnuje Probační a mediační služba při své činnosti zvláštní pozornost. Zaměřuje se na ochranu práv osob postižených trestnou činností a na koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněným. Z hlediska celkové koncepce není Probační a mediační služba v kontextu obdobných služeb zřizovaných v ostatních evropských státech příliš obvyklá. Jak uvádí Karabec (2003), v České republice je Probační a mediační služba postavena na principech restorativní justice, a proto je zákonem definována velmi široce. Jedna instituce tak

zastřešuje současně činnosti probace i mediace a dále také kontrolu a výkon řady alternativních trestů. V ostatních zemích je obvyklejší užší specifikace činnosti, kdy probace a mediační činnosti jsou občanům poskytovány odděleně.

6.1 Organizace Probační a mediační služby

Organizace Probační a mediační služby je upravena zákonem č. 257/2000 Sb. Chod probační a mediační služby zajišťuje ředitel jmenovaný a odvolávaný ministrem spravedlnosti. Úkoly Probační a mediační služby ve vztahu k jednotlivým soudům, státním zástupcům a orgánům Policie České republiky plní jednotlivá střediska. Podle potřeb jednotlivých středisek lze jejich agendu dále dělit do oddělení zaměřených např. na práci s mladistvými obviněnými, uživateli omamných a psychotropních látek atp. (Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě).

V rámci jednotlivých středisek plní úkony probace a mediace zaměstnanci v pozici úředníků nebo asistentů Probační a mediační služby. Obecnou podmínkou pro práci na středisku Probační a mediační služby je trestní bezúhonnost a způsobilost k právním úkonům, příslušné vzdělání a odborná zkouška, kterou úředníkovi umožní po absolvování základního kvalifikačního vzdělání vykonat příslušné středisko Probační a mediační služby (Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě).

Jak uvádí Rozum (2003), dohled nad činnostmi Probační a mediační služby zajišťuje Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Organizační struktura Probační a mediační služby je dvoustupňová. Tvoří ji ředitelství Probační a mediační služby a jednotlivá střediska.

6.2 Cíle Probační a mediační služby

Probační a mediační služba svou činností usiluje o naplnění tří základních cílů, jimiž jsou:

- Integrace obviněného: jedná se o proces usilující o obnovení respektu k právnímu stavu společnosti ze strany obviněného. Integrace spočívá v začlenění obviněného do společnosti tak, aby z jeho strany do budoucna nedocházelo k dalšímu porušování zákonů.
- Participace poškozeného: probační a mediační služba se v rámci své činnosti snaží o zapojení oběti do procesu odškodnění. Hlavním cílem činnosti je pak znovuoobnovení pocitu bezpečí a důvěry v právní systém.
- Ochrana společnosti: řešením konfliktních stavů spojených s trestním řízením a zajišťováním výkonu uložených alternativních trestů se Probační a mediační

služba svou činností podílí na ochraně společnosti (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005).

6.3 Zásady a principy činnosti pracovníků Probační a mediační služby

Rozum (2003) dále uvádí, že kromě obecných cílů, se pracovníci Probační a mediační služby při své činnosti řídí také podle následujících zásad:

- **Důstojnost jednání:** při jednání s klienty je nezbytný respekt jejich důstojnosti a autonomii. Práce Probační a mediační služby musí být v souladu se základními lidskými právy.
- **Zákonnost:** poskytování probačních a mediačních činností musí být v souladu s platnými zákony dané země.
- **Přiměřenost:** zásah pracovníků Probační a mediační služby vůči pachateli musí být vždy pouze v rozsahu pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zastupitelství.
- **Transparentnost:** Probační a mediační služba o průběhu práce s klientem informuje orgány činné v trestním řízení. Dále informuje i samotné klienty, a to především o povaze a fungování systému, ve kterém se ocitli v důsledku události trestného činu.
- **Individualizace:** práce Probační a mediační služby vždy vychází z individuálních potřeb a zájmů klientu, se kterými spolupracuje.
- **Včasnost intervence:** hlavní snahou Probační a mediační služby je vždy navázat kontakt s klientem v nejranější fázi trestního řízení.
- **Vyváženost:** pouze vyvážený přístup k potřebám a zájmům všech zúčastněných stran, tzn. Obviněných, poškozených a celé společnosti, vede ve výsledku k nalezení řešení, které je přijatelné pro všechny.
- **Motivace:** svou činností Probační a mediační služba usiluje o aktivní zapojení klientů do řešení následků trestné činnosti. Pachateli je poskytnuta podpora při snaze změnit dosavadní vzorce chování, které jej přivedly do konfliktu se zákonem. Oběť pak získává možnost ovlivňovat podmínky a způsob svého vlastního odškodnění.

6.4 Odborné činnosti Probační a mediační služby

Následující kapitola je věnována odborným činnostem, jejichž výkonu se Probační a mediační služba věnuje. Vzhledem k tématu diplomové práce je důležité poskytnout čtenáři ucelené informace o činnostech, které Probační a mediační služba při práci s mladistvým pachatelem a jeho rodinou provádí. U všech uvedených činností bude poskytnuta jejich základní charakteristika a přiblížen postup Probační a mediační služby při jejich zajišťování a výkonu. Všechny uvedené činnosti vykonává Probační a mediační služba nejen ve vztahu k dospělým, ale také k mladistvým pachatelům. Stejně tak jmenované alternativní tresty, jejichž kontrolu a výkon Probační a mediační služba v rámci své činnosti zajišťuje, lze ukládat dospělým i mladistvým pachatelům, pouze s omezením ohledně maximální trestní sazby, která je ve většině případů mladistvých pachatelů snížena na polovinu.

6.4.1 Mediacce

Mediace je nejvýznamnější specifickou mimoprocením metodou řešení trestních věcí. Ačkoliv konečné rozhodnutí ve věci je v pravomoci soudu (nebo v přípravném řízení v pravomoci státního zástupce), jedná se o důležitou alternativu, která zúčastněným stranám poskytuje možnost řešit konflikt jinou než tradiční soudní cestou (Sotolář, Púry, Šámal, 2000). Jak uvádí Sullivan a Tiffit (2006), ve svých počátcích bylo chápání mediace zaměřitelné s pojmem restorativní justice.

Hlavním účelem mediace by vždy měla být hlavně výměna informací mezi zúčastněnými stranami, především v souvislosti s vlivem a následky, který na jednotlivé strany měla spáchaná trestná činnost. Výsledkem procesu mediace by měla být písemná dohoda o urovnání konfliktního stavu a případně i plán další spolupráce.

Proces mediace lze obecně nahlížet jako snahu nalézt řešení přijatelné pro všechny zúčastněné strany konfliktu, s cílem urovnat vztahy mezi těmito stranami narušené v důsledku vzniklého konfliktu. S hledáním přijatelného řešení v rámci mediace pomáhá osoba s vyváženým poměrem ke všem zúčastněným stranám, tedy mediátor. Úkolem mediátora však není spor jakýmkoliv způsobem posuzovat nebo rozhodovat o formě a způsobu jeho řešení. Sotolář, Púry a Šámal (2000) uvádějí, že mediace se podílí na humanizaci justičního systému. Přínosem procesu mediace může být už samotná možnost setkání pachatele a oběti nebo obětí trestného činu a následné poskytnutí bezpečného prostoru pro vedení dialogu. Skutečným smyslem mediace je však

to, aby obviněný ve všech souvislostech (sociálních, individuálních aj.) porozuměl svému jednání a přijal za něj plnou osobní odpovědnost.

Z hlediska činnosti Probační a mediační služby dochází k zahájení činnosti na základě pokynu od orgánů činných v trestním řízení. Středisko má také možnost případy vhodné k mediaci vyhledávat z vlastní iniciativy. Popřípadě může reagovat na podněty k zahájení činnosti, které přicházejí od dalších, na případu zúčastněných osob. Primárním cílem práce Probační a mediační služby je, v přípravném řízení i v řízení před soudem, uplatnění mediačních a jiných činností. V případech, kdy provedení mediace brání některé ze zákonných důvodů (např. s provedením mediace nesouhlasí některá ze zúčastněných stran), zaměřuje se probační a mediační služba na jiný způsob urovnání konfliktního stavu ve společnosti – např. zpracování zprávy před rozhodnutím (pro účely soudního řízení) nebo přípravu podkladů pro rozhodnutí o uplatnění některého ze zvláštních způsobů trestního řízení či alternativních sankcí (*Metodický standard PMS v oblasti...*, 2003).

Zpráva před rozhodnutím, tzv. *pre sentence report*, je podkladem pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce. Jedná se o písemnou zprávu, která monitoruje průběh spolupráce úředníka Probační a mediační služby s obviněným klientem a případně i s obětí daného trestného činu. Zpráva se zaměřuje na poskytnutí kompletních informací o osobě obviněného (rodinné a sociální zázemí, atp.) pro účely trestního řízení a zároveň dává také prostor poškozenému, aby vyjádřil svá stanoviska k dané věci (*Metodický standard PMS v oblasti...*, 2003).

Obecně lze říci, že aktivní spolupráce s Probační a mediační službou zvyšuje šance, že obě strany budou rozhodnutí ve věci akceptovat a budou ochotny podílet se na jeho výkonu – tzn., že obviněný se podřídí výkonu trestu, který mu bude uložen, a poškozený přijme stanovený způsob odškodnění.

6.4.2 Problematika trestu obecně prospěšných prací

Ukládání trestu obecně prospěšných prací je upraveno v § 62 až § 65 zákona č. 40/2009 Sb. Podstatou trestu obecně prospěšných prací je povinnost odsouzeného vykonat ve stanoveném čase stanovený rozsah práce směřující k veřejně prospěšným účelům – např. údržba veřejných prostranství, úklid a údržba veřejných budov nebo jiné činnosti vykonávané ve prospěch obcí, státních nebo či veřejně prospěšných institucí. Trest obecně prospěšných prací je ukládán ve výměře od 50 do 300 hodin. Spolu s trestem může soud odsouzenému uložit také přiměřená omezení a povinnosti, případně náhradu škody. Přiměřená omezení a povinnosti ukládaná soudem jsou uvedeny v § 48 odst. 4 trestního

zákoníku. V případech pachatelů blízkých věku mladistvých je v kompetenci soudu také uložení některého z výchovných opatření. Pokud odsouzený trest nevykonal do dvou let od jeho uložení nebo v době jeho výkonu nevedl tzv. řádný život, může soud rozhodnout o přeměně trestu v trest odnětí svobody. V tom případě se každá i jen započatá hodina trestu obecně prospěšných prací mění v jeden den trestu odnětí svobody (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Probační a mediační služba se v rámci své činnosti zaměřuje nejen na přípravu a organizaci, ale i na samotný výkon trestu. Postup střediska Probační a mediační služby se při zajišťování trestu obecně prospěšných prací dělí do dvou fází – fáze před pravomocným rozhodnutím a fáze po pravomocném rozhodnutí soudu.

Ve fázi před pravomocným rozhodnutím se Probační a mediační služba zaměřuje především na zjištění stanoviska obviněného k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací. Probační úředník může provést tzv. předjednání trestu, kdy klienta ve zkratce seznámí s podmínkami a průběhem trestu obecně prospěšných prací, čímž zjišťuje motivaci klienta tento druh trestu vykonat. Všechny informace zjištěné v rámci této fáze spolupráce předává probační úředník prostřednictvím zprávy před rozhodnutím soudu nebo státnímu zástupci. Ve druhé fázi spolupráce s klientem se pak probační úředník zaměřuje nejen na kontrolu výkonu uloženého trestu, ale nabízí také psychosociální podporu a pomoc, popř. může zprostředkovávat další kontakty na odborníky. Zároveň spolupracuje také poškozenou osobou nebo osobami. O ukončení výkonu trestu obecně prospěšných prací informuje soud probační úředník prostřednictvím hodnocení výkonu trestu obecně prospěšných prací. V rámci tohoto hodnocení jsou soudu předány informace o průběhu výkonu trestu, plnění stanovených přiměřených omezení a povinností ze strany odsouzeného a způsobu náhrady škody ze strany odsouzeného (*Metodický standard činnosti PMS v oblasti TOPP, 2003*).

Obecně lze říci, že trest obecně prospěšných prací je ukládán v případech, kdy na pachatele trestného činu není nutné působit přímo nepodmíněným trestem odnětí svobody, ale zároveň by z určitých důvodů bylo uložení pouze peněžitého trestu nedostačující nebo nevhodné. Jak uvádí Lhotka (2005), trest obecně prospěšných prací byl koncipován jako trest pro prvopachatele, mladistvé pachatele nebo pachatele některých méně závažných trestných činů, jako např. trestných činů majetkových či porušujících občanské soužití.

Institut obecně prospěšných prací je z hlediska množství subjektů, které zajišťují jeho výkon, zcela mimořádný. Jeho uplatňování je v některých případech komplikováno

vysokými nároky na kooperaci a vzájemnou informovanost mezi všemi zúčastněnými subjekty. V praxi je trest nejčastěji ukládán za trestné činy krádeže, maření výkonu úředního rozhodnutí, zanedbání povinné výživy nebo výtržnictví (Rozum, Zeman, Přesličková, Tomášek, 2005).

Podstatou trestu není pouze kontrola výkonu uložené práce, ale také kontrola toho, zda odsouzený v době výkonu trestu vede tzv. řádný život. Ukládání trestu obecně prospěšných prací jako alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody je velmi žádoucí především případech mladistvých pachatelů, kdy může být nejvíce uplatněn výchovný účinek a další přednosti tohoto trestu.

6.4.3 Problematika trestu domácího vězení

Trest domácího vězení byl s účinností k 1. 1. 2010 zaveden novým trestním zákoníkem. Jedná se o novou alternativní trestní sankci, kterou je možné ukládat jak dospělým pachatelům trestných činů, tak mladistvým pachatelům za spáchaná provinění. Trest domácího vězení je po trestu odnětí svobody druhým nejpřísnějším trestem, který je možné uložit, čemuž odpovídá i jeho systemické zařazení v trestním zákoníku (Probační a mediační služba ČR. *Trest domácího vězení* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>).

Podstatou trestu domácího vězení je povinnost odsouzeného, zdržovat se na stanovené adrese ve stanoveném čase. Ukládání trestu domácího vězení je konkrétně upraveno v zákoně č. 40/2009 Sb., lze jej ukládat až na dobu dvou let. Podmínkou uložení je písemný souhlas pachatele, který přislíbí, že se ve stanovené době bude zdržovat na určené adrese a při kontrole výkonu trestu poskytne veškerou součinnost. Soud obvykle spolu s trestem domácího vězení uloží odsouzenému také dodržování některého z přiměřených omezení nebo přiměřených povinností (uvedeno v § 48 odst. 4 trestního zákoníku) a také náhradu způsobené škody. V případech, kdy je k trestu odsouzen pachatel ve věku blízkému věku mladistvých, je v kompetenci soudu také uložení některého z výchovných opatření. Pokud se odsouzený výkonu trestu vyhýbá, jiným způsobem maří jeho výkon nebo zaviněně nevykoná uložený trest ve stanovené době, přemění soud uložený trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a to tak, že každý nevykonaný nebo i jen započatý den trestu domácího vězení se mění v jeden den trestu odnětí svobody (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Probační a mediační služba se v rámci svých činností zaměřuje na přípravu uložení trestu domácího vězení. Jedná se především o zajištění institutu tzv. předběžného šetření,

v rámci kterého jsou shromažďovány informace zásadní pro uložení trestu domácího vězení. Jedná se především o informace o bytové a sociální situaci pachatele. Spolupráce s Probační a mediační službou probíhá vždy se souhlasem pachatele. Na základě analýzy situace (tzn. potřeb pachatele, potřeb oběti, případných rizik uložení trestu) může probační úředník soudu navrhnout i stanovení přiměřených omezení nebo povinností (Probační a mediační služba ČR. *Trest domácího vězení* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>).

Probační a mediační služba pak zajišťuje i samotnou kontrolu výkonu trestu domácího vězení, nejčastěji prostřednictvím namátkových kontrol v místě bydliště či při konzultacích s odsouzeným na středisku Probační a mediační služby. V případě zavedení elektronického kontrolního systému bude kontrola zajišťována také ve spolupráci s provozovatelem tohoto systému. Náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení je povinen hradit odsouzený. Probační úředník v rámci svých činností poskytuje odsouzenému odbornou pomoc a vedení s tím cílem, aby odsouzený vedl tzv. řádný život. Dále je v kontaktu i s rodinou odsouzeného nebo osobami, které s odsouzeným v době výkonu trestu sdílí bydliště (Probační a mediační služba ČR. *Trest domácího vězení* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>).

6.4.4 Spolupráce s oběťmi trestných činů

Spolupráce s oběťmi trestných činů vychází z konceptu restorativní justice, kdy se Probační a mediační služba v rámci vykonávaných činností zaměřuje nejen na reintegraci pachatele a ochranu společnosti, ale také na nápravu vztahů poškozených spáchaným trestným činem. Bezplatná pomoc obětem trestných činů je poskytována na všech střediscích a pobočkách Probační a mediační služby (celkem 74 středisek a 4 pobočky ve všech soudních okresech v České republice). Při práci s oběťmi trestných činů se probační úředníci řídí zákonem č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů – v platnosti od 1. 8. 2013 (Probační a mediační služba ČR. *Oběti trestného činu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>).

Podle zmíněného zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů se obětí rozumí fyzická osoba, které bylo, nebo mělo být ublíženo spáchaným trestným činem (ve smyslu způsobení majetkové či nemajetkové újmy). Zákon také definuje tzv. zvlášť zranitelnou oběť, za kterou lze považovat dítě, osobu s různým druhem hendikepu nebo smyslovým poškozením, oběť trestného činu obchodování s lidmi, oběť trestného činu proti lidské

důstojnosti či trestného činu zahrnujícího násilí nebo pohrůžku násilí (Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů).

Při zajišťování výkonu všech alternativních trestů Probační a mediační služba současně oslovuje s nabídkou spolupráce také oběti trestných činů. Ve fázi před pravomocným rozhodnutím se jedná především o nabídku mediace mezi obětí a pachatelem. V dalších fázích spolupráce se pak Probační a mediační služba zaměřuje na poskytnutí odborného poradenství např. v právní oblasti (průběh a pravidla trestního řízení, otázka náhrady škody atp.), ale také na poradenství v sociální nebo psychologické oblasti, kdy je úkolem probačního úředníka např. poskytnout kontakty na další odborníky.

6.4.5 Probace

Výraz probace pochází z latiny, konkrétně ze slova probare, což v překladu znamená zkoušet. Probaci lze chápat jako první alternativu ke klasickému trestu odnětí svobody vykonávanému ve věznici. Probace vznikla v polovině minulého století v USA, postupně pak došlo k jejímu zakotvení v anglosaském právním systému. V kontinentální Evropě vzniku klasické probace předcházelo tzv. podmíněné odsouzení. Podmíněné odsouzení spočívá v odložení výkonu trestu na zkušební dobu, kdy odsouzený zůstává na svobodě. Není tedy vytržen ze svého rodinného a širšího sociálního prostředí ani vystaven negativním vlivům prostředí vězeňského. Probace pak klady podmíněného odsouzení posiluje tím, že zavádí nad odsouzeným kvalifikovaný dohled a poskytuje mu při snaze o nápravu i odbornou pomoc (Rozum, Vůjtěch, Kotulan, 2000).

Probaci tedy lze označit za kvalitativně vyšší stupeň podmíněného odsouzení. Oba instituty vznikají jako určitá snaha o větší diferenciaci pohledů na pachatele trestných činů. Díky uplatňování probace je však dosaženo nejen ochrany společnosti, ale lze ji chápat také jako posun do sféry sociální solidarity, kdy jsou zohledňovány potřeby pachatele trestného činu, který se nachází ve složité životní situaci (Rozum, Vůjtěch, kotulan, 2000).

Konkrétní činnost Probační a mediační služby spočívá ve výkonu dohledu nad osobou odsouzenou k výkonu některého z alternativních trestů či opatření. Na základě jednotlivých konzultací sestavuje probační úředník ve spolupráci s konkrétním klientem tzv. probační program, jehož plnění je základním předpokladem pro osvědčení se ve zkušební době. Probační program je vytvářen pro každého klienta individuálně a je možné jej v průběhu zkušební doby měnit tak, aby co nejlépe vyhovoval potřebám klienta.

6.4.6 Problematika trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (dále jen jako trest zákazu vstupu) byl do české legislativy zaveden k 1. 1. 2010 novým trestním zákoníkem. Jedná se o nový druh alternativního trestu, který primárně cílí na skupinu problémových fotbalových fanoušků, ale lze jej vztáhnout i na problematické návštěvníky jiných akcí, například hokejových či jiných sportovních utkání, hudebních vystoupení určitých skupin atp. (Probační a mediační služba ČR. *Trest zákazu vstupu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>).

Ukládání a výkon trestu zákazu vstupu jsou upraveny v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, v § 76 a § 77 a zákoně č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestním řádu) v § 350 i a § 350j. Principem trestu zákazu vstupu je možnost zakázat odsouzenému vstup na sportovní, kulturní či jiné společenské akce, v rámci jejichž návštěvy se dopustil spáchání úmyslného trestného činu, a to až na dobu deseti let. Přímo v trestním zákoníku je pak odsouzenému uložena povinnost spolupracovat při výkonu trestu s Probační a mediační službou. Odsouzený je povinen podřídit se stanovenému probačnímu plánu, případně navštěvovat specializované programy sociálního výcviku a převýchovy či programy psychologického poradenství. Probační pracovník pověřený kontrolou výkonu trestu zákazu vstupu může odsouzenému uložit také povinnost dostavit se vždy v době konání zakázané akce k určitému útvaru Policie České republiky (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Jak uvádí Malíková (2014), výhodou ukládání trestu zákazu vstupu oproti ostatním alternativním sankcím v českém právním řádu je, že cíleně postihuje pouze oblast, ve které dochází k trestné činnosti. Na rozdíl od uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nebo trestu zákazu činnosti se jedná pouze o zásah do zájmové sféry pachatele, nikoli poškození jeho profesního života či omezení osobní svobody. Trest zákazu vstupu je soudem většinou ukládán jako součást omezujícího opatření, v rámci kterého má odsouzený možnost, ve zkušební době prokázat nápravu svého chování. Trest zákazu vstupu je proto možné chápat spíše jako preventivní opatření soudu než jako trestní sankci.

Trest zákazu vstupu lze uložit také mladistvému pachateli, a to buď samostatně, nebo v kombinaci s některým z výchovných opatření, uvedeným v § 15 až § 20 zákona o soudnictví ve věcech mládeže (Probační a mediační služba ČR. *Trest zákazu vstupu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>).

Pro zajištění výkonu trestu zákazu vstupu je klíčová především spolupráce všech zúčastněných subjektů – Probační a mediační služby České republiky, Policie České republiky, organizátorů sportovních, kulturních a společenských akcí (především Českomoravského fotbalového svazu) a poskytovatelů specializovaných programů, s jejichž absolvováním může být uložení trestu spojeno. Základním dokumentem, který řídí výkon trestu, je pak tzv. probační plán, sestavený a kontrolovaný probačním úředníkem. Probační plán vychází z rozhodnutí soudu, ale zohledňuje také situaci pachatele nebo okolnosti spáchaného trestného činu. Probační úředník v rámci svých zpráv pravidelně informuje soudu o průběhu výkonu trestu (Probační a mediační služba ČR. *Trest zákazu vstupu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>). V případě ukládání trestu zákazu vstupu je důležité především nastavení efektivní kontroly jeho výkonu. Proto se odsouzený v případě, kdy i přes vyslovený zákaz navštíví sportovní, kulturní či jinou společenskou akci, nebo neplní stanovený probační plán, dopouští trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí, za což může být potrestán trestem odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby až na tři léta (Malíková, 2014).

6.4.7 Parole – dohled nad podmíněně propuštěnými

S institutem parole úzce souvisí podmíněné propuštění, jako jedna z forem postupného uvolňování vězeňského režimu podle stupně nápravy odsouzeného. Jak uvádí Rozum, Jarkovská a Kotulan (2004), institut podmíněného propuštění byl poprvé definován v roce 1847 Francouzem Bonnevillem de Marsangy jako doplňková instituce penitenciárního režimu. Dále se pak rozšířil do právních systémů řady zemí po celém světě. V roce 1919 byl zaveden také v Československu. Předpokladem podmíněného propuštění je, že náprava odsouzeného může probíhat výrazně rychleji, než jak bylo předpokládáno při uložení trestu odnětí svobody. V případě dobrého chování odsouzeného v době výkonu trestu odnětí svobody má příslušný orgán (nejčastěji soud) možnost propustit odsouzeného na svobodu ještě před uplynutím celé doby uložení trestu.

Parole je pak jednou z forem podmíněného propuštění. Termín pochází z francouzského „je donn ma parole“ – dávám čestné slovo. Uplatnění institutu umožňuje po vykonání části uloženého trestu ve vězeňském zařízení vykonat jeho zbytek na svobodě, pod dozorem dohledového pracovníka. Na základě špatného chování propuštěného ve zkušební době je možné propuštění kdykoliv odvolat a znovu nařídit výkon zbytku trestu ve vězení (Rozum, Jarkovská, Kotulan, 2004).

O podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody může podle zákona č. 140/1961 Sb. rozhodnout soud po odpykání jedné poloviny uloženého trestu. U osob odsouzených za trestné činy uvedené v § 62 trestního zákona lze k podmíněnému propuštění přistoupit teprve po odpykání dvou třetin uloženého trestu. U osob odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí je možné žádat o podmíněné propuštění nejdříve po odpykání dvaceti let tohoto trestu. Současně s rozhodnutím o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody stanoví soud také zkušební dobu v délce od jednoho do sedmi let. Nad propuštěným může soud též vyslovit dohled. V případě, že podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život a dostal všem uloženým podmínkám, vysloví soud, že se tzv. osvědčil ve zkušební době. V opačném případě soud rozhodne o vykonání zbytku trestu odnětí svobody. V případě, že se podmíněně propuštěný ve zkušební době osvědčil, má se za to, že trest odnětí svobody byl vykonán dnem, kdy došlo k podmíněnému propuštění (Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon).

Činnost Probační a mediační služby se při zajišťování institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody odehrává ve třech obdobích – před podáním žádosti o podmíněné propuštění, po podání žádosti a po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem. *Metodický standard PMS v oblasti Parole (2007)* uvádí, že odsouzený je s možnostmi spolupráce s Probační a mediační službou seznámen již na nástupním oddělení výkonu trestu. V případě, že má odsouzený zájem o spolupráci s Probační a mediační službou, vyplní tzv. Podnět k zahájení spolupráce s Probační a mediační službou ČR. Probační úředník se seznámí s osobou odsouzeného na základě studia jeho osobní karty, kterou poskytne Vězeňská služba České republiky, a následně proběhne osobní konzultace s odsouzeným v prostorách věznice. V rámci konzultací dochází postupně k zpřesňování informací, které probační úředník o odsouzeném má. Jsou navrženy možné oblasti spolupráce s odsouzeným. Probační úředník konkretizuje silné stránky odsouzeného, ale zaměřuje se také na možná rizika, která by v případě nedostatečné intervence mohla zvýšit pravděpodobnost recidivy. Podle individuální potřeby spolupracuje probační úředník také se zaměstnanci věznice, popř. dalšími zainteresovanými osobami. Výsledkem konzultací probačního úředníka s odsouzeným je tzv. Stanovisko střediska Probační a mediační služby ČR k žádosti o podmíněné propuštění. Dokument pro potřeby soudu shrnuje všechny doposud získané informace o osobě odsouzeného. Odsouzený je s obsahem dokumentu vždy seznámen a má také právo se k němu vyjádřit.

6.4.8 Probační programy

Probační a mediační služba České republiky v rámci svých činností pracuje s tzv. probačními programy. V praxi Probační a mediační služby se vyskytují tři druhy programů.

- ***Probační program v rámci střediska Probační a mediační služby***

Probační program je sestaven během prvních konzultací s klientem/odsouzeným na středisku Probační a mediační služby. Jeho hlavním cílem je nastavit obsah dohledu podle individuálních potřeb každého klienta. V rámci probačního programu jsou označeny potřeby a zájmy klienta a způsob jejich společensky přijatelného naplňování. Dochází také k identifikaci silných i slabých stránek klienta. Probační program představuje dlouhodobou spolupráci, v rámci které probační úředník poskytuje klientovi podle jeho potřeb pomoc nebo kontrolu. Konečná odpovědnost za řešení situace je však vždy na klientovi. Jak uvádí *Metodický standard PMS v oblasti probace (2008)* probační program je sestaven tak, aby jeho podoba byla jasná a srozumitelná. Obsahuje konkrétně stanovené cíle, kterých má být v průběhu výkonu dohledu dosaženo, a definuje také dílčí kroky vedoucí k jejich dosažení. Je třeba, aby stanovené cíle i dílčí kroky vždy vycházely z reálných možností klienta a náročnost úkolů ve vztahu k jejich plnění se zvyšovala postupně. Na závěr spolupráce s klientem probační úředník zpracuje závěrečnou zprávu o průběhu dohledu, kterou předá soudu. Soud na základě této zprávy a dalších informací rozhodne o tom, zda se odsouzený ve zkušební době osvědčil či nikoliv.

- ***Probační resocializační program***

Probační resocializační program existuje jako důležitá součást systému restorativní justice. Jedná se o specializovaný druh probačního programu, který je v České republice poskytován subjekty mimo rámec Probační a mediační služby České republiky. *Metodický standard PMS v oblasti probace (2008)* uvádí, že povinnost absolvovat resocializační program může být odsouzenému stanovena soudem, případně státním zástupcem. Programu se ale může také zúčastnit každý obviněný nebo odsouzený pouze na základě vlastního uvážení. Dobrovolné zapojení klienta do probačního resocializačního programu je možné ve všech fázích trestního řízení. Účast v resocializačním programu pomáhá klientovi např. při řešení situací, které ve svém životě vidí jako problémové, při získávání nových dovedností nebo kompetencí atp. Druhou variantou zapojení klienta do resocializačního programu je zapojení za účelem realizace soudního rozhodnutí. Účast

na takovém programu je jedním ze základních předpokladů pro osvědčení se ve zkušební době. Nedobrovolný vstup klienta do programu vždy klade vyšší nároky na jeho motivaci.

Pokud se klient účastní některého z externích programů, probační úředník si informace o jeho absolvování vždy vyžádá od poskytovatele programu. Získané informace o průběhu plnění programu jsou pak součástí průběžné nebo závěrečné zprávy o průběhu dohledu, kterou dále dává k dispozici soudu, státnímu zástupci nebo orgánům činným v trestním řízení (*Metodický standard PMS v oblasti probace*, 20008).

- ***Probační program pro mladistvé***

Probační program patří mezi nejvýznamnější výchovná opatření, která lze uložit mladistvým pachatelům. Výčet programů, jež lze považovat za probační program pro mladistvé, lze nalézt v § 17 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Rozum (2011) uvádí, že probační program může být mladistvému uložen soudem nebo státním zástupcem, a to v ambulantní či ústavní formě. Probační program může mít povahu terapie, poradenství, vzdělávání nebo rozvoje sociálních dovedností. Při jeho ukládání soud zohledňuje vhodnost programu vzhledem k individuálním potřebám mladistvého. Podle § 17 zákona o soudnictví ve věcech mládeže musí mladiství s uložením probačního programu souhlasit. Program nelze podle zákona uložit dítěti mladšímu patnácti let, pro které připadá v úvahu zařazení do některého z výchovných programů v rámci střediska výchovné péče.

Podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže ukládá mladistvému povinnost absolvovat probační program soud pro mládež, příp. v přípravném řízení státní zástupce. Dohledem nad výkonem probačního programu je pověřen probační úředník, který minimálně jednou během šesti měsíců sestaví pro potřeby soudu, resp. státního zástupce, zprávu o průběhu dohledu, ve které se vyjádří k plnění uložených výchovných opatření a k aktuální životní situaci mladistvého. V případech, kdy mladistvý probační program neplní, informuje probační úředník o této skutečnosti soud, popř. státního zástupce, který absolvování programu mladistvému nařídil. V případech méně závažného porušení výchovných opatření má probační úředník možnost udělit mladistvému tzv. výstrahu, nejvýše však dvakrát v průběhu jednoho roku (výstraha není rozhodnutím podle trestního řádu). O ukončení probačního programu pak soud, popř. státního zástupce, probační úředník informuje prostřednictvím závěrečné zprávy (Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

Poskytování probačních programů pro mládež se v České republice řídí poměrně přísnými pravidly. Jak uvádí Rozum (2011), všechny poskytované probační programy pro

mládež musí být nejprve schváleny Ministerstvem spravedlnosti České republiky. Potencionální poskytovatel prochází vždy tříkolovým akreditačním řízením, na základě kterého může teprve dojít ke schválení programu a přidělení určité finanční částky na jeho zajištění.

6.4.9 Práce s mladistvými a dětmi

Práce s mladistvými a dětmi představuje jednu ze základních oblastí činnosti Probační a mediační služby České republiky. Na většině středisek Probační a mediační služby funguje specialista právě na oblast práce s mládeží. Pracovníci Probační a mediační služby v souladu se zákonem č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže zajišťují výkon výchovných a trestních opatření ukládaných mladistvým pachatelům.

Probační úředník vždy usiluje o vstup do případu již v přípravné fázi řízení. V rámci své činnosti pak spolupracuje jak s mladistvým pachatelem a jeho rodinou, tak s poškozenými. Hlavním cílem je, v souladu s myšlenkou konceptu tzv. restorativní justice, nabídnout mimosoudní řešení věci (např. prostřednictvím mediace) nebo vstup do některého ze specifických programů pro mladistvé či uložení některého z výchovných opatření již v rámci přípravného řízení. Práce probačního úředníka je kombinací sociální kontroly a pomoci. Probační úředník má přístup ke všem usnesením vydaným Policií České republiky a o svém vstupu do trestního řízení ve věci mladistvého nebo nezletilého pachatele rozhoduje samostatně, na základě vlastní profesní úvahy, nebo je spoluprací s mladistvým pachatelem pověřen soudem či státním zástupcem (*Metodický standard PMS pro práci s mladistvými*. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>).

V rámci přípravného řízení je hlavním úkolem probačního úředníka aktivně zapojit mladistvého a jeho rodinu do procesu řešení spáchaného provinění. Probační úředník zjišťuje informace o osobě mladistvého pachatele, jeho rodinném zázemí, příčinách spáchané trestné činnosti atp. Již v přípravném řízení má probační úředník možnost jednat s mladistvým o uložení výchovných opatření a jejich konkrétní podobu navrhnout státnímu zástupci. Úkolem Probační a mediační služby v rámci přípravného řízení je vytvořit podklady, které umožní orgánům činným v trestním řízení rozhodnout v případě podle jeho individuálních zvláštností (*Metodický standard PMS pro práci s mladistvými*. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>).

V další fázi spolupráce je úkolem Probační a mediační služby především kontrola výkonu uložených výchovných nebo některých trestních opatření. Probační úředník s mladistvým a jeho rodinou spolupracuje po celou dobu výkonu uloženého opatření

a poskytuje kontrolu a pomoc, vždy podle individuálních potřeb klienta. Průběžně také soudu podává zprávy o průběhu výkonu uložených opatření. Spolupráce s mladistvým končí obvykle uplynutím zkušební doby, kdy probační úředník zpracuje pro soud zprávu, ve které se vyjádří k tomu, zda se mladistvý ve zkušební době tzv. osvědčil či nikoliv (*Metodický standard PMS pro práci s mladistvými*. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>).

Cílem této kapitoly bylo, poskytnout základní charakteristiku instituce Probační a mediační služby. A dále také popis a způsob zajištění odborných činností, které Probační a mediační služba vykonává. Všechny zmíněné činnosti vykonává Probační a mediační služba také ve vztahu k mladistvým pachatelům. Některým z nich bude pozornost věnována i v rámci výzkumného šetření.

7 Metodologická část

Hlavním cílem práce je popsat spolupráci rodiny mladistvého pachatele s Probační a mediační službou, především přiblížit charakter a systém této spolupráce na konkrétním příkladu střediska Probační a mediační služby v Rakovníku. V metodologické části práce bude přiblížen výběr zvolených výzkumných strategií, techniky získávání dat a metody jejich zpracování. V dalších podkapitolách bude stanovena hlavní výzkumná otázka a také dílčí výzkumné otázky.

7.1 Výzkumná strategie

V sociálních vědách je obecně možné rozlišit dva základní přístupy ke zkoumání skutečnosti, tedy kvantitativní a kvalitativní. Využití každého z nich má pro výzkumníka přirozeně své výhody i nevýhody. Kvantitativní výzkum má v sociálních vědách dlouhou tradici. Je založen na předpokladu, že lidské chování lze měřit a předvídat. Využívá proto různé způsoby kvantifikace. Velký důraz je kladen na validitu a spolehlivost měření. Naopak kvalitativní výzkumná strategie svých výsledků dosahuje využitím jiných než statistických metod. Dlouhou dobu byla považována za protiklad nebo pouze určité doplnění tradičního kvantitativního výzkumu. V současnosti má však v rámci sociálních věd s kvantitativním typem výzkumu srovnatelné postavení. V posledních letech navíc dochází stále častěji ke kombinaci obou přístupů v rámci jednoho výzkumu. Tzv. smíšené výzkumné strategie totiž umožňují současně využít výhod kvantitativních i kvalitativních výzkumných strategií a tím dosáhnout komplexnějšího poznání zkoumaného problému.

Pro získání dat nutných k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku je v práci užito kvalitativních výzkumných strategií. Konkrétně techniky sekundární analýzy dokumentů a polostrukturovaného interview. Tento přístup byl zvolen vzhledem k tomu, že oproti kvantitativnímu typu výzkumu je vhodnější k naplnění hlavního cíle práce, pro který je podstatné hlavně poznat a porozumět systému spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a probačním úředníkem. Hlavní snahou kvalitativních výzkumných strategií totiž je, jak uvádí např. Reichel (2009), především porozumět zkoumanému sociálnímu problému a získat tak jeho co možná nejkompexnější obraz, včetně odhalení souvislostí a vztahů mezi daným problémem a jeho dalšími aspekty. Kvalitativní výzkumná strategie se zaměřuje nejčastěji na dlouhodobější zkoumání procesů, situací atp. běžného, každodenního charakteru prostřednictvím využití řady různých přístupů, nenumerického charakteru.

7.2 Techniky získávání dat

Hlavní technikou sběru dat, která je využita v práci, je technika analýzy dokumentů. Pro objektivizaci a doplnění informací získaných touto cestou je v práci užito také techniky polostrukturovaného rozhovoru se specialistou Probační a mediační služby na problematiku práce s mládeží. Protože, jak uvádí např. Hend (2005), tzv. triangulace jako kombinace různých výzkumných metod při zkoumání jednoho sociálního jevu, je úzce spojena s kvalitou výzkumného šetření.

7.2.1 Analýza dokumentů

Analýza dokumentů je podle Hendla (2005) jednou ze standardních aktivit v rámci kvalitativního výzkumu. Jedná se o nereaktivní způsob sběru dat, při kterém dochází ke zkoumání různých druhů dokumentů, které byly vytvořeny za jiným účelem než k řešení současného výzkumného problému.

Za jednu z výhod tohoto přístupu Miovský (2006) označuje fakt, že oproti ostatním metodám sběru dat zde ze strany výzkumníka hrozí nejmenší riziko subjektivního ovlivnění zdrojového materiálu. Výzkumník totiž na základě stanovené výzkumné otázky konkrétní dokumenty vybírá, třídí a následně interpretuje, podobu zdrojového materiálu ale významně ovlivnit nemůže.

V rámci výzkumného šetření byla zvolena analýza úředních dokumentů. Získaná data jsou interpretována v kontextu dílčích výzkumných otázek, konkrétně definovaných sledovaných znaků. Výzkumné šetření kromě dat získaných analýzou dokumentů využívá také data získaná prostřednictvím kvalitativního dotazování.

7.2.2 Kvalitativní dotazování

Kvalitativní dotazování představuje jednu z nejdůležitějších metod sběru dat v rámci empirického výzkumu v sociálních vědách. Dotazování lze provádět prostřednictvím různých typů rozhovorů, které se liší především mírou své standardizace a také typem otázek, které se nejčastěji dělí na otevřené, uzavřené a polouzavřené.

V rámci výzkumného šetření je v práci využita technika polostrukturovaného rozhovoru. Tento typ rozhovoru byl zvolen proto, že dokáže vyvážit nevýhody ostatních typů rozhovoru (především plně strukturovaného a volného rozhovoru). Jak uvádí Reichel (2009), při polostrukturovaném rozhovoru má výzkumník připraven soubor otázek nebo pouze témat, která chce v rámci rozhovoru obsáhnout. Jejich formulace ani pořadí však nejsou závazné a výzkumník tak má možnost přizpůsobovat dotazování situaci.

Technika polostrukturovaného rozhovoru je v práci využita pro dotazování úředníků střediska Probační a mediační služby, konkrétně specialistů na práci s mládeží. Pro rozhovor jsou stanoveny tazatelské otázky, které se váží na dvě dílčí výzkumné otázky. Jedná se především o otázky otevřené, jejichž velkou výhodou je, že respondentovi umožňují odpovědět zcela volně.

7.3 Techniky zpracování dat

Získaná data pak byla zpracována prostřednictvím metod analýzy a interpretace. Hendl (2005) uvádí, že kvalitativní analýza představuje systematické, nenumerné uspořádání dat s cílem najít odpověď na stanovenou výzkumnou otázku. Postup při analýze dat lze měnit vzhledem ke zvolené výzkumné strategii. Švaříček a Šed'ová (2007) však hovoří o tzv. otevřeném kódování, jako o univerzálním způsobu analýzy dat, na jehož základě lze dále stavět i složitější analytické techniky. Kódování představuje techniku, při které je text rozdělen na jednotky (tzn. slova, věty, sekvence textu, se kterými výzkumník dále pracuje) a následně znovu složen novým způsobem.

Analýza získaných dat proběhla na principu metody zachycení vzorců. Jak uvádí Miovský (2006), principem metody je v získaných datech vyhledat a zaznamenat opakující se obecnější vzorce nebo témata. Výzkumník tak vytváří určitý příběh, popisující průběh sledovaného jevu. Zároveň musí sledovat také data, která mohou jeho teorii vyvrátit, aby v případě potřeby mohl definovat situace, za kterých daná teorie neplatí, atp. Vzhledem k prováděnému zobecnění musí výzkumník vždy počítat s určitou redukcí informací.

Pro provedení výzkumného šetření je dílčí výzkumná otázka rozdělena na několik kategorií znaků, jež budou v rámci analýzy dokumentů sledovány. Sledované znaky pomáhají k označení informací, které jsou relevantní pro výzkumné šetření.

Proces interpretace pak představuje systematickou snahu o pochopení významů kategorizovaných dat získaných v rámci analýzy. Někteří odborníci užívají pojmů analýza a interpretace synonymně. Švaříček a Šed'ová (2007) připouštějí, že do určité míry se oba procesy vzájemně prolínají, protože jistým způsobem probíhá interpretace dat již při jejich kódování, ale přesto považují za výhodné tyto dva pojmy v rámci kvalitativního výzkumu rozlišovat.

7.4 Formulace výzkumných otázek

V rámci dílčích výzkumných otázek je pozornost vzhledem k výše zmíněnému cíli práce zaměřena na charakteristiku rodin spolupracujících s probační úřednicí na středisku

Probační a mediační služby v Rakovníku a dále pak na nejčastěji využívané způsoby spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a probační úřednicí na tomto středisku.

Pro získání odpovědi na hlavní výzkumnou otázku byly stanoveny dvě dílčí výzkumné otázky¹. Ke každé z dílčích výzkumných otázek se váže sada tazatelských otázek vytvořených pro polostrukturovaný rozhovor se specialistou Probační a mediační služby. Ke každé z dílčích výzkumných otázek se také váže skupina sledovaných znaků, které budou sledovány v rámci získávání dat prostřednictvím analýzy dokumentů.

Hlavní výzkumná otázka: *Jak lze charakterizovat systém a průběh spolupráce s rodinou mladistvého pachatele na středisku Probační a mediační služby České republiky?*

Dílčí výzkumné otázky:

DVO1: *Jak lze charakterizovat rodiny, které projevují zájem spolupracovat s Probační a mediační službou České republiky při řešení problému svého dítěte?*

Aby bylo možné popsat systém a průběh spolupráce Probační a mediační služby s rodinami mladistvých pachatelů, je nutné tyto rodiny charakterizovat. Předpokladem totiž je, že spolupráce mezi probačním úředníkem a rodinou mladistvého pachatele může být ovlivněna charakteristikou rodiny a rodinného prostředí, ze kterého mladistvý pochází. V rámci této výzkumné otázky bude tedy sledována aktivita rodiny při spolupráci s probačním úředníkem. A dále bude sledován charakter rodinného prostředí, např. socioekonomický status rodiny, kvalita vztahů mezi jednotlivými členy rodiny, možný výskyt sociálně patologických jevů v rodině atp. K získání odpovědi na tuto dílčí otázku bude využito analýzy dokumentů a rozhovoru se specialistou na problematiku práce s mladistvými pachateli na středisku Probační a mediační služby České republiky.

DVO2: *Jaké způsoby participace rodiny mladistvého pachatele na řešení problému jejich dítěte se nejčastěji využívají při spolupráci s rodinou na středisku Probační a mediační služby České republiky?*

Dílčí výzkumná otázka slouží ke konkrétní specifikaci činností, které jsou ze strany Probační a mediační služby využívány při spolupráci s rodinou mladistvého pachatele. Předpokladem je, že průběh a charakter spolupráce s mladistvým a jeho rodinou se může lišit vzhledem k odlišnostem využívaných metod. Užívané přístupy mohou ovlivňovat kvalitu spolupráce, rychlost nebo úspěšnost řešení konkrétního problému atp. K získání

¹ Tabulka transformace výzkumných otázek je uvedena v Příloze 1 (Tabulka 1)

odpovědi na tuto dílčí otázku bude využito analýzy dokumentů a také rozhovoru se specialistou na problematiku práce s mladistvými pachateli na středisku Probační a mediační služby České republiky.

7.5 Výběr výzkumných souborů

V případě výběru výzkumného souboru pro provedení analýzy dokumentů se jedná o prostý záměrný výběr. Ten Miovský (2006) charakterizuje jako časově a ekonomicky nejefektivnější způsob výběru, který spočívá v tom, že bez užití dalších specifických strategií dochází k výběru mezi potencionálními účastníky pouze podle toho, zda jsou pro výzkum vhodné (splňují daná kritéria) a s účastí ve výzkumu souhlasí. Zpracování a analýza získaných dat se opakovala až do doby dosažení tzv. teoretické saturace, kdy lze říci, že další data nepřinášejí pro výsledek výzkumu žádné nové informace. V rámci výzkumného šetření bylo analyzováno celkem třicet případů.

V případě výběru výzkumného souboru pro provedení polostrukturovaného rozhovoru byla zvolena metoda totálního výběru, která se využívá v situaci, kdy struktura výběru je předem známá, tedy výzkumný soubor je shodný se uvažovaným základním souborem (Miovský, 2006).

7.5.1 Výběr střediska Probační a mediační služby České republiky

Výzkumné šetření bylo provedeno pouze na jednom středisku Probační a mediační služby. Vzhledem k tomu, že Probační a mediační služba České republiky má pro práci s mladistvými a dětmi zpracovanou všeobecně závaznou metodiku, předpokládám, že spolupráce s touto cílovou skupinou by měla na všech střediscích probíhat podle stejných pravidel. Výběr střediska byl tedy ovlivněn jeho dostupností a především ochotou vedoucího střediska poskytnout k analýze potřebné dokumenty. Pro uskutečnění výzkumného šetření bylo ze zmíněných důvodů zvoleno středisko Probační a mediační služby České republiky v Rakovníku.

7.5.2 Výběr respondentů

Výběr respondentů pro polostrukturovaný rozhovor byl značně omezen faktem, že na střediscích Probační a mediační služby se na každou z odborných činností ve většině případů specializuje jeden probační úředník. Stejně tak na vybraném středisku Probační a mediační služby České republiky v Rakovníku zajišťuje práci s mladistvými a dětmi pouze jedna probační úřednice. Rozhovor byl tedy veden pouze s jednou respondentkou

a získaná data byla využita pro doplnění a objektivizaci informací získaných hlavní technikou sběru dat.

7.5.3 Výběr dokumentů

K analýze byly zvoleny úřední dokumenty. Konkrétně se jedná o spisovou dokumentaci vedenou na středisku Probační a mediační služby k jednotlivým případům mladistvých pachatelů. Všechny dokumenty jsou v písemné formě uloženy na středisku Probační a mediační služby. Aby bylo možné dokumenty využít k výzkumným účelům, je nutný souhlas vedoucího daného střediska Probační a mediační služby a dále prohlášení v souvislosti s ochranou osobních údajů a zachováním mlčenlivosti. Vzhledem k citlivosti informací je nutné, aby všechny informace prezentované ve výzkumném šetření byly anonymní.

Spisová dokumentace případů je tvořena nejen materiály Probační a mediační služby, ale obsahuje také informace od dalších institucí zapojených do případu. V rámci spolupráce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou poskytují Probační a mediační službě součinnost např. orgány činné v trestním řízení, školské instituce, občanské a rodinné poradny, specialisté oblasti psychologie či psychiatrie atp.

Analyzované dokumenty jsou určeny pro potřeby probačních úředníků, ale také orgánů činných v trestním řízení. Na jejich základě dochází ke zpracování komplexních zpráv k jednotlivým případům, např. pro potřeby soudu či státního zástupce. Jedná se o dokumenty citlivé povahy, které nejsou přístupné veřejnosti. Obsahují kompletní informace o osobě mladistvého, jeho rodině a rodinných poměrech, záznamy o průběhu spolupráce s mladistvým a o vývoji celého případu. Proto lze předpokládat, že poskytují dostatek informací, aby bylo možné zodpovědět stanovené výzkumné otázky.

7.6 Popis realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo provedeno na středisku Probační a mediační služby České republiky v Rakovníku, Na Sekyře 2123, 269 01 Rakovník. Chod střediska zajišťují čtyři zaměstnanci. Každý probační úředník se na středisku specializuje na jiný okruh klientů. Rozhovor byl na středisku Probační a mediační služby proveden se specialistkou na práci s mládeží.

Sběr dat pro výzkumné šetření probíhal v rámci předem domluvených schůzek na středisku Probační a mediační služby. Rozhovor s probační úřednicí probíhal v její kanceláři, podle připraveného scénáře tazatelských otázek. Jejich pořadí nebylo přesně dodrženo, ale v rámci rozhovoru byly zodpovězeny všechny. Probační úřednice souhlasila

také s nahráváním rozhovoru. Přepis rozhovoru a jeho kódování již probíhalo mimo středisko Probační a mediační služby, na základě pořízené nahrávky. Analýzu dokumentů však bylo nutné provádět přímo na středisku Probační a mediační služby. Především proto, že spisovou dokumentaci klientů je zakázáno jakýmkoliv způsobem kopírovat nebo vynášet ze střediska. Kódování a analýza poskytnutého materiálu proto probíhala přímo na spisovně střediska Probační a mediační služby. Probační úřednice zkontrolovala, že všechny údaje využité pro výzkumné šetření jsou anonymizovány. Do všech analyzovaných spisů také zanesla poznámku o jejich využití k výzkumnému šetření.

8 Analýza a interpretace dat

V rámci této části práce bude provedena analýza a interpretace dat získaných v průběhu výzkumného šetření. Analýza bude provedena podle pořadí dílčích výzkumných otázek. Informace získané prostřednictvím analýzy dokumentů budou doplněny citovanými pasážemi² z rozhovoru s probační úřednicí specializující se na práci s mládeží na středisku Probační a mediační služby v Rakovníku.

8.1 DVO1: Jak lze charakterizovat rodiny, které projevují zájem spolupracovat s Probační a mediační službou České republiky při řešení problému svého dítěte?

V rámci první dílčí výzkumné otázky je definováno pět sledovaných znaků, které se váží ke spolupráci Probační a mediační služby s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Předpokladem je, že charakteristika rodiny a rodinného prostředí může významně ovlivnit průběh a úspěšnost této spolupráce.

V rámci analýzy úředních dokumentů na středisku Probační a mediační služby byla pozornost zaměřena na některé shodné charakteristiky rodin a na opakující se informace o průběhu spolupráce rodiny s probačním úředníkem. Sledované znaky spolu úzce souvisí a do značné míry se také prolínají. Cílem je sestavení celistvého obrazu o charakteristice rodin spolupracujících s Probační a mediační službou.

Získané informace jsou vždy interpretovány v kontextu jednoho ze sledovaných znaků. Informace získané analýzou dokumentů jsou průběžně doplňovány o citované pasáže z odpovědí probační úřednice na tazatelské otázky

8.1.1 Zahájení spolupráce mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele

Existuje několik možností zahájení spolupráce mezi Probační a mediační službou a mladistvým pachatelem. Mladistvý pachatel má možnost z vlastní iniciativy projevit zájem o spolupráci s Probační a mediační službou, nebo je ke spolupráci s probačním úředníkem vyzván formálně, prostřednictvím písemné pozvánky či telefonicky. V rámci analyzovaného spisového materiálu střediska Probační a mediační služby pouze ve dvou případech nastala situace, kdy iniciátorem prvního kontaktu byl sám mladistvý a jeho rodina. Tento fakt byl potvrzen i rozhovorem s probační úřednicí.

² Doslovný přepis rozhovoru s probační úřednicí je uveden v Příloze 2

R1: „...stalo se mi snad jednou, pokud si vzpomínám, že mi přišli sami.“ [...] „...že ten vyšetřovatel sám je přímo informuje, nabídne jim, jo. Řekne jim, že by to mohlo k něčemu pro ně vést, být dobrý. Takže takhle se mi snad jednou stalo, že mi přišli přímo do kanceláře, že jsem hned teda si vyžádala pověření a hned jsme začali spolupracovat.“

V ostatních případech se jednalo o formální nabídku spolupráce ze strany Probační a mediační služby. Podnět k zahájení spolupráce s mladistvým pachatelem přicházel ve většině případů ze strany Okresního státního zastupitelství (spolupráce byla tedy zahájena již v přípravném řízení). Pouze ve třech případech bylo pověření k probačním činnostem vydáno soudem, tedy v rámci vykonávacího řízení.

R1: „...zjistím, že probíhá řízení proti mladistvým a sama, aktivně teda většinou kontaktuju státního zástupce.“ [...] „...snažím se teda se s ním dohodnout, aby mě pověřil činností a spoluprací s tím mladistvým. No, a jakmile mi to pověření přijde, tak pak zakládáme klasicky spis a rodinu kontaktuju teda na základě toho pověření.“

Probační úředník ve většině případů čeká na oficiální pověření k probačním a mediačním činnostem a na jeho základě zakládá probační spis. V některých případech je však účelné kontakt s mladistvým a jeho rodinou navázat ještě před vydáním pověření. Tato možnost nebyla výslovně zmíněna v žádném z analyzovaných dokumentů, vyloučena však z rozhovoru s probační úřednicí.

R1: „Stává se, třeba že je na to hodně velké spěch a potom sahám k tomu, že třeba sama si dojdu na výslech a tý rodině tam hned u toho výslechu se snažím vysvětlit, nabídnout tu spolupráci a vysvětlit prostě v rychlosti, v čem by spočívaly ty výhody pro ně a abych je nalákala.“

8.1.2 Aktivita ze strany rodiny mladistvého pachatele při spolupráci s Probační a mediační službou

Aktivita rodiny se do značné míry překrývá s dalším ze sledovaných znaků, kterým je motivace rodiny ke spolupráci s Probační a mediační službou. Předpokladem bylo, že lze určitým způsobem rozlišit míru aktivního zapojení rodiny do spolupráce s Probační a mediační službou, například z hlediska toho, zda se rodina ke spolupráci aktivně přihlásí nebo je formálně vyzvána probačním úředníkem. Tento předpoklad se však nepotvrdil na základě analýzy dokumentů, ani na základě rozhovoru s probační úřednicí.

R1: „Já bych řekla, že většinou ta rodina prostě jak jsem říkala, chce. Chce se chopit příležitosti, že můžou něco aktivně ovlivnit, jo. Že teda nejsou v tom řízení trestním jenom

pasivní. Tady v tom vidí šanci nějak se prezentovat...“ [...] „...nemůžu říct, že bych viděla nějaký velký rozdíl, jestli se sami přihlásí nebo jestli je vyzvu já.“

V rámci analyzovaných dokumentů lze nalézt klienty, v jejichž případě byla spolupráce s Probační a mediační službou komplikovaná. Překážky ve spolupráci vznikaly jak na straně mladistvého pachatele, tak na straně rodičů. V případě mladistvých se jako nejčastější překážka jeví jejich vzdor či určitý opoziční postoj na počátku spolupráce.

R1: *„...jeden případ tu mám, kdy jsem s matkou mluvila teda telefonicky a telefonicky jsme projednávali to, jestli se kluk vůbec dostaví. Jestli vůbec jí poslechne, aby vstal z postele ráno a jel sem na konzultaci, jo.“*

Tento postoj mladistvého ke spolupráci s Probační a mediační službou ale v jejím průběhu mizí. Ve všech analyzovaných dokumentech se ze strany mladistvého objevuje *doznání viny* (v jednom případě pouze částečné) a *projevení lítosti*. Mladiství projevují zájem, omluvit se poškozené osobě nebo osobám. Nejčastěji formou *omluvného dopisu*. Tento krok vysvětlují tím, že *nemají odvahu k osobnímu setkání, ale přesto cítí potřebu nějak se omluvit*. Méně častou formou je osobní omluva poškozenému, případně *mediace*. Překážky mediace jsou často na straně poškozeného, který sice formálně přijme omluvu mladistvého (vyjádřenou např. v omluvném dopise), ale o osobní setkání již zájem nemá.

Překážky ve spolupráci s Probační a mediační službou vznikají i na straně rodičů mladistvého pachatele. Nejčastější příčinou je nedůvěra rodičů a pocit, že probační úředník se snaží zasahovat do věcí, které mu nepřísluší. Ale stejně jako v případě mladistvých v průběhu spolupráce překážky postupně mizí.

R1: *„Dokonce mi vždycky přišlo takový, jako že je tam jdu navštívit, že jsem takovej tam jako element rušivej, kterej tam narušuje ten jejich klid a pohodu. A že to zvládnou sami a proč jako se do toho nějaká probační služba montuje...“ [...] „Musela jsem maminku přesvědčit o tom, že to k něčemu může být...“*

Snahu o aktivní zapojení do spolupráce s Probační a mediační službou dokazuje také fakt, že ve všech analyzovaných případech se na konzultace na středisku Probační a mediační služby spolu s mladistvým dostavoval alespoň jeden z rodičů. Na úvodní konzultace nebo v případě, že projednávané provinění mladistvého bylo závažnějšího charakteru, se obvykle dostavili oba rodiče. V jednom z analyzovaných případů se rodiče během spolupráce mladistvého s Probační a mediační službou rozvedli, ale přesto byli stále schopni se na důležitá jednání dostavit společně a společně sledovat stejný postup.

R1: „... na základě toho rozhovoru u kterýho jsou skoro bez výjimky rodiče. Bez výjimky můžu říct... na všechny konzultace, musím říct, že choděj rodiče.“ [...] „... ty rodiče prostě přijdou a jsou ochotný se k tomu vyjadřovat, k těm vztahům, který v rodině vládou.“

Aktivní snahu spolupracovat s Probační a mediační službou tedy projevují všichni mladiství a jejich rodiny, které Probační a mediační služba s touto nabídkou osloví. I přesto, že počátky spolupráce s Probační a mediační službou byly v některých případech provázeny určitými komplikacemi.

8.1.3 Motivace rodiny ke spolupráci s Probační a mediační službou

Motivace, je v životě člověka zásadním faktorem, který podle Říčana (2010) uvádí do pohybu jakoukoliv lidskou činnost nebo proces. Jedná se o složitý systém motivů a jejich působení, podle kterého lze do určité míry pochopit a předvídat lidské jednání.

Předpokladem je, že rodina mladistvého pachatele může mít ke spolupráci s Probační a mediační službou různé důvody. Druh a úroveň motivace mladistvého a jeho rodiny pak může ovlivnit také průběh a kvalitu spolupráce. Hlavní rozdíly v motivaci a následně v průběhu spolupráce byly předpokládány v případech, kdy rodina pocítuje určitou odpovědnost za to, že se jejich dítě dopustilo provinění a v případech, kdy si tuto odpovědnost nepřipouští. V analyzovaných dokumentech není otázce motivace mladistvého a jeho rodiny věnován velký prostor. Otázka pocitu odpovědnosti rodiny za spáchané provinění nebyla v analyzovaných dokumentech reflektována vůbec, na rozdíl od otázky odpovědnosti mladistvého, která je zmiňována ve všech analyzovaných dokumentech. Probační úřednice pak v rozhovoru sice připouští, že pocit odpovědnosti ze strany rodičů může hrát svoji roli, ale za zásadní faktor spolupráce to nepovažuje.

R1: „Tak to asi určitě, do určitý míry jo.“

V analyzovaných dokumentech je větší pozornost věnována spíše postoji rodičů k faktu, že se jejich dítě dopustilo určitého provinění. Z tohoto pohledu lze rozlišit dvě skupiny rodičů. Rodiče, kteří chápou provinění svého dítěte jako problém a sami například již přijali v rámci rodiny opatření, která mají zabránit recidivě. Zároveň aktivně spolupracují s Probační a mediační službou a jejich cílem je vyřešit věc co nejdříve, například již v přípravném řízení některou z forem odklonu trestního stíhání. Druhá skupina rodičů projevuje spíše snahu o bagatelizaci spáchaného provinění. Z pohledu probační úřednice může postoj rodiny ovlivnit průběh spolupráce více než výše zmíněný pocit odpovědnosti rodičů. Ve chvíli, kdy probační úředník a rodina mladistvého tzv. „netáhnou za jeden provaz“, se zvyšuje riziko neúspěšnosti spolupráce. Mladistvý,

podpořen názorem svých rodičů, si pak vůbec nemusí uvědomit závažnost svého jednání a pocítit za něj odpovědnost. Z analyzovaných dokumentů však vyplývá, že snahy rodičů *bagatelizovat provinění* svého dítěte jsou spíše výjimečné, neboť se projevily pouze ve čtyřech případech.

R1: *„Jo, tak třeba jsou případy, kdy sami rodiče říkají, je to pacholek, jako udělal něco špatného a jen ať za to prostě klidně je potrestanej.“ [...] „...ted’ jsem měla zase druhej extrém... kdy ty rodiče jsou přesvědčený, že jejich dítě vůbec neudělalo tak špatnou věc, že prostě to myslelo dobře, akorát, že si to prostě okolí špatně vyložilo.“*

Vyšší úroveň motivace byla předpokládána také u rodin, které se samy rozhodly aktivně vyhledat pomoc Probační a mediační služby při řešení problému svého dítěte. Tento předpoklad částečně potvrdil rozhovor s probační úřednicí, která ale zároveň uvedla, že při své práci nepocítuje výrazné rozdíly v motivaci nebo aktivitě rodin, bez ohledu na to, jaké jsou jejich důvody ke spolupráci s Probační a mediační službou.

R1: *„No, možná jsou víc motivovaný, prostě jsou aktivnější možná no. Ale ve většině případů, já si nemůžu stěžovat na malou aktivitu.“*

Na základě rozhovoru s probační úřednicí lze říci, že pro její práci je nejdůležitější ochota mladistvého a jeho rodiny k aktivní spolupráci. Zda je důvodem pocit viny nebo účelová snaha vyhnout se trestu, již není tolik zásadní.

R1: *„Oni se chopí té příležitosti. Vidí to jako šanci to nějak ve svůj prospěch ovlivnit to řízení, nějak se ukázat v tom jiným světle. A když jim tady vysvětlím, o co půjde, tak nemám problém s tím, že by nebyli dostatečně aktivní.“*

Jak z analýzy dokumentů, tak z rozhovoru s probační úřednicí totiž vyplynulo, že mladiství pachatelé se do evidence Probační a mediační služby v naprosté většině dostávají pouze jednou. Tedy po vykonání uloženého opatření již vedou tzv. *řádný život*. V pěti analyzovaných případech trvala spolupráce i po dosažení zletilosti mladistvého, ale pouze z toho důvodu, že uložená zkušební doba přesáhla datum dosažení zletilosti mladistvého. Z analyzovaných případů, se pouze jeden mladistvý vrátil ke spolupráci s Probační a mediační službou opakovaně a následně byl v evidenci veden i jako plnoletý.

R1: *„...ty mladistvý musím říct, že u nich mám pocit, že ještě jsou takový tvárný, že ještě jako je naděje. A většinou se z toho vybabraj ty kluci no.“*

8.1.4 Charakter rodinného prostředí mladistvého pachatele

Předpokladem je, že charakteristika rodinného prostředí je jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících spolupráci mladistvého pachatele s Probační a mediační službou.

Jedná se o faktor, který úzce souvisí také s předchozími sledovanými znaky, jako jsou motivace a aktivita rodiny. Tento předpoklad potvrzuje i fakt, že sledování rodinného prostředí mladistvého je v analyzovaných dokumentech věnován velký prostor. Shodně se v rozhovoru vyjádřila i probační úřednice.

R1: „*Určitě... určitě no, protože to jaký zázemí ten mladistvý má, tak vlastně od toho se všechno odvíjí...*“

Probační úředník má možnost, vytvořit si představu o rodinném prostředí mladistvého prostřednictvím návštěvy v místě jeho bydliště a také na základě *profesionálního rozhovoru* při konzultacích na středisku Probační a mediační služby. Dále využívá také informací spolupracujících institucí, nejčastěji orgánu sociálně právní ochrany dětí, jehož *Zpráva o nezletilém* byla součástí každého z analyzovaných spisů. Každou ze zmíněných možností je vhodné využívat v jiné fázi spolupráce.

Typické pro všechny analyzované případy je, že spolupráce s mladistvým a jeho rodinou vždy začíná již v přípravném řízení. O tento postup usiluje při své práci nejen dotazovaná probační úřednice, ale také místní soudce pro mládež, což se potvrdilo i na základě analýzy dokumentů, kdy pouze ve třech z analyzovaných případů začínala spolupráce Probační a mediační služby s rodinou mladistvého pachatele až ve vykonávacím řízení.

R1: „*Začíná se v tom přípravném... určitě je na to prostě větší časovej prostor a mám možnost toho mladistvého poznat líp...*“ [...] „... *jakmile je tam mladistvej, náš soudce, což si myslím, že je asi výjimečný tady v republice, jako že to takhle možná ani nikde není... prostě vždycky tu zprávu od nás chce.*“

V přípravném řízení získává probační úředník nejčastěji informaci o rodinném prostředí mladistvého prostřednictvím *Zprávy o mladistvém*, kterou poskytne orgán sociálně právní ochrany dětí, a prostřednictvím rozhovoru s mladistvým a jeho rodiči na středisku Probační a mediační služby. Hlavním cílem je poznat osobu mladistvého, např. ve vztahu k možnosti uložení některých výchovných a trestních opatření (probační úředník má možnost s mladistvým tzv. *předjednat* možnost uložení konkrétních opatření). A dále si vytvořit komplexní představu o poměrech v rodině a jejím fungování.

R1: „... *většinou už mám k dispozici zprávu OSPODU k tomu jednání, jo. Protože OSPOD, ten bývá v kontaktu s policií hned, když začnou šetřit, takže tu zprávu oni mívají hotovu dřív než já tady...*“ [...] „...*když sem ta rodina přijde, už většinou vím, jestli mladistvý byl veden v evidenci, jestli tam byly nějaký výchovný problémy, jestli přijímali nějaký opatření. Jo, prostě jsem v obraze trochu...*“

V rámci rozhovoru na středisku Probační a mediační služby pak dochází k zpřesňování a rozšiřování informací, které již probační úředník získal dříve. Z analyzovaných dokumentů vyplývá, že nejvíce je pozornost zaměřena na popis rodinných poměrů – počet členů v rodině a jejich vzájemné vztahy, vztahy mezi rodiči, počet sourozenců mladistvého a jejich vztahy.

R1: „*Samozřejmě se vždycky ptám, kdo v rodině žije, jestli jsou tam sourozenci, v jakých vztazích jsou mezi sebou, jestli je to normální rodinné prostředí...*“

Důraz je kladen také na školní docházku mladistvého, jeho prospěch, výskyt kázeňských problémů, atp. Ve všech analyzovaných případech Probační a mediační služba oslovila příslušné školské zařízení s žádostí o součinnost.

Možnost návštěvy v místě bydliště v přípravné fázi trestního řízení nebyla v analyzovaných případech využita ani jednou. Veškeré informace o rodině byly probační úřednicí získány během rozhovorů nebo z písemných zpráv spolupracujících institucí. Z rozhovoru vyplynulo, že hlavním důvodem je nedostatek času v této fázi řízení. V rámci dalších fází spolupráce je však návštěva v místě bydliště využívána jako standardní metoda práce s mladistvým a jeho rodinou.

R1: „*... musím říct, že teda v tom přípravném řízení, že je to dost těžký. Protože většinou je na to velké spěch, tak já většinou ani nestihnu se do té rodiny podívat, ale udělám si obrázek na základě toho rozhovoru...*“

Obecně lze říci, že charakter rodinného prostředí a vztahy v rodině jsou při práci s mladistvým a jeho rodinou ve středu zájmu probačního úředníka. V analyzovaných dokumentech se shodně objevovaly rodiny již dříve vedené v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale i rodiny, které se v evidenci nikdy v minulosti nevyskytovaly. Problematické rodinné prostředí proto z tohoto pohledu nelze považovat za předpoklad nebo spouštěč delikventního chování dítěte, protože stejného jednání se dopouštějí i mladiství z naprosto bezproblémových rodin.

Z analyzovaných dokumentů však lze vysledovat rozdíly ve spolupráci problémových a bezproblémových rodin s Probační a mediační službou. V analyzovaných případech bylo delikventní chování mladistvých pocházejících z tzv. bezproblémových rodin často označováno za *zkrat*. Rodina sama přijala opatření, aby se vyhnula opakování podobného chování. Nejčastěji se jednalo o přísnější režim a větší kontrolu mladistvého (větší zapojení do práce v domácnosti, nalezení brigády, snížení kapesného, přesun mladistvého z internátu na školu, která je blíže k místu bydliště atp.). V těchto případech

rodina zvládla dostat situaci pod kontrolu vlastními silami a probační úředník pak poskytoval spíše podporu než kontrolu.

R1: „*Ten jeden, ten je z poměrů, kdy teda rodina – perfektní rodinný zázemí jo, navštívila jsem ho. Bydlí prostě v krásným domě, krásně zařízeným prostě, má bráchu... všechno prostě v pořádku v rodině. Takže to bylo takový vybočení a ta rodina si ho sama prostě ukočírúje.*“

U rodin označovaných na základě charakteristiky rodinného prostředí jako problémové často docházelo k výskytu drobných incidentů i v průběhu zkušební doby nebo výkonu uloženého opatření. Nejčastěji se jednalo o nekázeň v docházce na konzultace s probačním úředníkem, zhoršení školního prospěchu a výchovné problémy mladistvého. V jednom z analyzovaných případů pak také spáchání dalšího provinění ve zkušební době. Přesto, že i tito mladiství se bez výjimky ve zkušební době osvědčili, neproběhla spolupráce bez komplikací. Probační úřednice v těchto případech spíše než podporu musela poskytovat rodinám pomoc a často i kontrolu.

R1: „*... no ale vím, že právě díky tomu, že tam neměl to rodinný zázemí, tak prostě... nebylo to tak bezproblémový, jako s tím druhým klukem. Bylo to komplikovanější, no.*“

Na základě analyzovaných případů lze říci, že rodinné prostředí má významný vliv na úroveň a průběh spolupráce s Probační a mediační službou.

8.1.5 Faktory ovlivňující spolupráci Probační a mediační služby s rodinou mladistvého pachatele

Jak bylo již řečeno výše, nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím spolupráci Probační a mediační služby s rodinou mladistvého pachatele, je rodinné prostředí a vztahy v rodině. V rámci tohoto sledovaného znaku je však pozornost zaměřena na další faktory, které mohou také mít na spolupráci vliv.

Z analyzovaných dokumentů vyplývá, že Probační a mediační služba zaměřuje pozornost také na školní docházku mladistvého. Sleduje nejen školní prospěch, ale také výskyt kázeňských problémů, počty omluvených a neomluvených hodin atp. V rámci získávání těchto informací probační úřednice vždy spolupracuje s konkrétním školským zařízením, nejčastěji s třídní učitelkou nebo učitelem mladistvého, s ředitelkou či ředitelem školy a s výchovným poradcem. Potřebné informace škola poskytuje písemně nebo telefonicky. Probační a mediační služba sleduje také způsob, jakým se školou spolupracuje sama rodina mladistvého.

R1: „*No, je to i škola. Třeba jestli chodí do školy, protože když chodí do školy, tak je o nich větší přehled, o tom, jak se chová třeba v tý škole... často potom telefonuju těm učitelům, no a oni jsou schopný mi spoustu věcí třeba říct, který z hlediska toho dohledu jsou důležité. No, jako když potom je ten mladej člověk potom doma bezprizorní, tak je to horší.*“

Ve všech analyzovaných případech mladiství navštěvovali školu. Nejčastěji střední odborné učiliště. Prospěchově se jednalo vždy spíše o průměrné žáky, kteří ale neměli výrazné kázeňské problémy. Ve většině případů také všichni složili závěrečné zkoušky. Ve všech analyzovaných případech Probační a mediační služba navázala kontakt se školou a získávala tak důležité informace.

Dále jsou sledovány také vztahy s vrstevníky. A to především proto, že kontakt s vrstevníky je jednou ze základních potřeb v průběhu dospívání. Jak uvádí Sobotková (2014), v průběhu dospívání u adolescenta oslabuje vliv rodiny a do popředí se dostává vliv názorů, postojů a jednání vrstevníků. Výzkumy prokázaly, že vliv vrstevníků nemusí působit vždy pozitivně a právě rizikové a antisociální chování se u adolescentů často objevuje v kontextu party vrstevníků.

Informace o vztazích s vrstevníky probační úřednice vždy získává prostřednictvím rozhovoru s mladistvým na středisku Probační a mediační služby. Zajímá se také o zkušenosti s návykovými látkami atp. Analyzované případy potvrzují negativní vliv vrstevnické skupiny na mladistvého. Ve třech případech se mladistvý dopustil provinění společně s některým ze svých vrstevníků. Mladiství zároveň uváděli, že spolu s vrstevníky zkusili užívat různé druhy návykových látek, nejčastěji alkohol a marihuanu, s tímto se mladistvý svěřil v deseti z analyzovaných případů. V žádném z analyzovaných případů nedošlo u mladistvého ke vzniku závislosti, jednalo se spíše o *experimentování*. Jeden z mladistvých uvedl, že se z vlastního rozhodnutí začal od party vrstevníků, kde k užívání drog docházelo, distancovat. Ve dvou případech probační úřednice využila možnosti namátkově mladistvého testovat na přítomnost návykových látek. V ostatních případech pak k uklidnění situace stačila domluva a vyšší kontrola mladistvého ze strany rodičů.

Faktory, které mohou ovlivňovat spolupráci Probační a mediační služby s mladistvým a jeho rodinou, jsou v rámci každého případu velmi individuální. Lze proto předpokládat, že kromě výše zmíněných existuje i celá řada dalších faktorů. V analyzovaných dokumentech však nebyl žádný další výrazněji sledován.

8.1.6 Dílčí shrnutí

Úkolem této části práce bylo získat odpověď na DVO1: *Jak lze charakterizovat rodiny, které projevují zájem spolupracovat s Probační a mediační službou České republiky při řešení problému svého dítěte?*

Snahou bylo provést charakteristiku rodin v kontextu pěti sledovaných znaků – zahájení spolupráce s Probační a mediační službou, aktivita rodiny při spolupráci s Probační a mediační službou, motivace rodiny ke spolupráci s Probační a mediační službou, charakteristika rodinného prostředí, faktory ovlivňující spolupráci s Probační a mediační službou.

Na základě analýzy dokumentů a provedeného rozhovoru lze říci, že zájem o spolupráci s Probační a mediační službou se objevuje u všech typů rodin. V analyzovaných spisech se objevují rodiny, které nikdy v minulosti nebyly vedeny v evidenci orgánu sociálně právní ochrany dětí, stejně jako rodiny, které jsou v této evidenci vedeny dlouhodobě. Nelze proto v neuspořádaném rodinném prostředí vidět příčinu delikventního jednání dítěte. V analyzovaných případech se totiž ve stejné míře delikventního jednání dopouštějí i mladiství pocházející z bezproblémových rodinných poměrů.

Lze však nalézt určité rozdíly ve spolupráci problémovými a bezproblémovými rodinami. Na základě analyzovaných případů je možné říci, že bezproblémové rodiny zvládají situaci lépe a ve většině případů jsou schopny se s ní vyrovnat vlastními silami. Průběh spolupráce s problémovými rodinami je pak častěji komplikován drobnými „klopýtnutími“ na straně mladistvého, například porušením některých ze stanovených podmínek v průběhu zkušební doby atp. Bezproblémové rodinné prostředí a vztahy v rodině jsou tedy jednoznačně faktorem, který mladistvého stabilizuje.

Stejně tak se nepotvrdil předpoklad, že se výrazným způsobem liší úroveň motivace a aktivita rodin při spolupráci s Probační a mediační službou. Tento fakt potvrdil i provedený rozhovor s probační úřednicí. Všichni mladiství, kteří byli osloveni Probační a mediační službou, se do spolupráce zapojili, stejně jako jejich rodiny. Bez ohledu na to, zda se jednalo o problémové nebo bezproblémové rodiny, projevovali rodiče mladistvých aktivní snahu spolupracovat s Probační a mediační službou a své dítě vždy na konzultaci na středisku doprovázel alespoň jeden rodič. Ze získaných informací vyplývá, že důvody které motivují mladistvé a jejich rodiny, nejsou z pohledu Probační a mediační služby zásadní, pokud vedou k aktivní a dobře fungující spolupráci mezi zúčastněnými stranami.

Odpovědí na první dílčí výzkumnou otázku tedy je, že o spolupráci s Probační a mediační službou České republiky projevují zájem bez rozdílu všechny kategorie rodin. Ačkoliv je v některých případech spolupráce komplikovaná, nelze říci, že by rodiny neměly aktivní zájem o řešení problému.

8.2 DVO 2: Jaké způsoby participace rodiny mladistvého pachatele na řešení problému jejich dítěte se nejčastěji využívají při spolupráci s rodinou na středisku Probační a mediační služby České republiky?

V rámci druhé dílčí výzkumné otázky budou informace získané prostřednictvím analýzy dokumentů a polostrukturovaného rozhovoru interpretovány v kontextu čtyř sledovaných znaků.

Dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na konkrétní činnosti, které jsou ze strany Probační a mediační služby nejčastěji využívány při spolupráci s rodinou mladistvého pachatele.

Informace získané analýzou dokumentů budou doplněny o citace souvisejících pasáží rozhovoru provedeného s probační úřednicí, specialistkou na problematiku práce s mladistvými.

8.2.1 Nejčastější formy spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a Probační a mediační službou

Vzhledem k tomu, že sledované znaky vztahující se k dílčím výzkumným otázkám spolu souvisejí a do značné míry se prolínají, byly některé formy spolupráce mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele zmíněny již v rámci předchozích sledovaných znaků.

Z analyzovaných dokumentů vyplývá, že Probační a mediační služba využívá při práci s rodinami mladistvých pachatelů různých forem spolupráce s ohledem na fázi trestního řízení, ve které se konkrétní případ nachází.

Přípravná fáze trestního řízení je typická využitím profesionálního rozhovoru s mladistvým a jeho rodinou. Konzultací na středisku Probační a mediační služby se ve všech případech účastnil kromě mladistvého také alespoň jeden z jeho rodičů. V přípravné fázi trestního řízení slouží rozhovor probačnímu úředníkovi především k získání potřebných informací, na jejichž základě vytváří zprávu určenou pro potřeby soudu.

Tento přístup je výhodný především proto, že spolupráce s mladistvým a jeho rodinou trvá delší dobu než v případě, kdy pověření k probačním činnostem vydává až

soud ve výkonávacím řízení. Probační úředník má tak více času na navázání vztahu s mladistvým. Získání důvěry mladistvého a jeho rodiny vytváří předpoklad, pro dobrou úroveň spolupráce i při následné spolupráci v rámci kontroly soudem uložených opatření.

R1: *„já mám možnost vlastně tím, že do toho vstoupím už v tom přípravném řízení, tak s tím mladistvým spolupracovat až vlastně do toho soudního rozhodnutí, jo. A takže ty zprávy jsou potom asi i pro ten soud cennější, protože se z nich asi víc dozví.“*

V naprosté většině analyzovaných případů byl mladistvý a jeho rodina ke spolupráci s Probační a mediační službou formálně vyzván. Situace, kdy první kontakt s Probační a mediační službou iniciovala rodina mladistvého, se v analyzovaných dokumentech vyskytla pouze dvakrát. Standardně probíhá pozvání na úvodní konzultaci prostřednictvím dopisu. Pro urychlení průběhu spolupráce ale bylo ve většině analyzovaných případů využito telefonického pozvání.

R1: *„... ten kontakt tedy, já se snažím telefonicky, pokud je to číslo k dispozici, protože většinou to řízení probíhá teda ve zkráceném řízení, rychle, jo. A je lepší telefonicky, abych neztrácela čas.“*

Ve všech analyzovaných případech je typická snaha probační úřednice podržet si kontakt s mladistvým a jeho rodinou i po vypracování zprávy pro soud. Cílem je, aby mezi rodinou a probační úřednicí byl navázán vztah a vzájemná důvěra již před rozhodnutím soudu, což výrazně usnadňuje spolupráci s rodinou ve chvíli, kdy je Probační a mediační služba pověřena kontrolou výkonu soudem uložených opatření.

R1: *„Jaký možnosti... no, tak vždycky se to odvíjí od toho, že přijdou, že tady vedeme teda nějaký ten profesionální rozhovor, se tomu říká. Že teda jsme v kontaktu, průběžně telefonicky. Potom i poté, co vypracuju zprávu...“*

Profesionální rozhovor se jako forma práce s rodinou objevuje ve všech fázích spolupráce. Nejčastěji probíhá přímo na středisku Probační a mediační služby. V pozdější fázi spolupráce byla častěji využívána možnost vést rozhovor s mladistvým a jeho rodinou při návštěvě v místě jejich bydliště. Tuto možnost probační úřednice využívala především v rámci kontroly výkonu uloženého opatření – nejčastěji zkušební doby dohledu.

Mezi další využívané formy spolupráce patří možnost vedení mediace. O provedení mediace Probační a mediační služba usiluje ve všech případech, ne vždy jsou však k jejímu provedení vhodné podmínky. Z analyzovaných dokumentů vyplývá, že neochota zúčastnit se mediace se objevuje ve stejném poměru na straně poškozených osob, i na straně mladistvého. V rámci analyzovaných dokumentů se objevilo sedm

případů, kdy byla úspěšně provedena mediace a jeden případ tzv. rodinné skupinové konference.

R1: „*Když jsou pro to podmínky, tak už několik těch mediací se podařilo. Asi, já nevím, kolem deseti mediací...“ [...] „...většinou máme jednu konzultaci a dohodneme se, že třeba mají zájem se setkat s poškozeným, tak zjišťuju stanovisko poškozeného a pak se domlouváme na dalším setkání. Většinou je to až při druhém třetím setkání, že dojde k té mediaci.“*

Rodinná skupinová konference je programem restorativní justice, který funguje na obdobném principu jako mediace, tedy dává zúčastněným stranám možnost ovlivnit projednávání spáchaného provinění vyjádřením svých pocitů, obav atp.

V pozdějších fázích spolupráce s mladistvým a jeho rodinou se pak ve čtyřech z analyzovaných případů objevovala snaha o zapojení externích poskytovatelů služeb. Ve všech případech, kde se tato potřeba objevila, se jednalo o přizvání odborníka v oboru psychologie. Zájem o zapojení psychologa do řešení případu pocházel ve třech případech ze strany probační úřednice. V jednom z analyzovaných případů projevíli zájem o zapojení psychologa sami rodiče mladistvého.

8.2.2 Výhody a nevýhody užívaných forem spolupráce

Všechny výše zmíněné formy spolupráce s rodinou, které Probační a mediační služba využívá, mají své výhody a nevýhody. Řada z nich byla načrtnuta již v rámci interpretace některého z předchozích sledovaných znaků. V rámci analyzovaných dokumentů není silným a slabým stránkám jednotlivých forem spolupráce však věnován příliš velký prostor. Následující informace proto vycházejí především z odpovědí probační úřednice v rámci provedeného rozhovoru.

Z analyzovaných dokumentů pouze vyplývá, že nejvyužívanější formou spolupráce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou je profesionální rozhovor. Standardně se rozhovor odehrává na středisku Probační a mediační služby. Ve čtrnácti z analyzovaných případů probační úřednice využila také možnosti vést rozhovor při návštěvě v místě bydliště mladistvého. Ve třech z analyzovaných případů probační úřednice dojížděla na návštěvy za mladistvým umístěným v ústavní výchově.

Jako nejvýhodnější formu spolupráce pak probační úřednice označila možnost uložení dohledu mladistvému a následnou spolupráci s mladistvým a jeho rodinou v rámci zkušební doby dohledu.

R1: „Hodně často já dávám, tam kde mám pocit, že je dobrý prostě dohlížet nějakou dobu na toho mladistvého a kde má ta spolupráce smysl, další...“[...] „... často ten dohled navrhuju, protože je prostě dobrý ještě s ním nějak spolupracovat dál, s tou rodinou a působit na ně nějakou dobu. Osvědčuje se to.“

Tato informace se následně potvrdila i na základě analýzy dokumentů. Pouze v deseti z analyzovaných případů probační úřednice totiž nepovažovala uložení dohledu mladistvému za potřebné. Ve všech ostatních případech ve zprávě, kterou poskytovala soudu, navrhovala mladistvému uložení dohledu se stanovenou zkušební dobou a ve všech případech soud jejímu návrhu také vyhověl.

8.2.3 Možnosti spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny

Možnosti, které má Probační a mediační služba z hlediska využívání služeb externích poskytovatelů probačních resocializačních programů nebo probačních programů pro mladistvé, se odvíjejí od sídla daného střediska. Síť externích poskytovatelů těchto programů není po celé České republice stejně hustá a může se tedy stát, že některá střediska mají k dispozici pouze velmi omezený počet programů.

Jedním z nejrozšířenějších a tedy nejznámějších probačních programů pro mladistvé je probační program „Právo pro každý den“. Existuje řada dalších programů a projektů, které cílí na skupinu mladistvých pachatelů a spolupracují s Probační a mediační službou, např. učební program „Mladiství“, probační program „Proxima Sociale“, probační program „Přechodné zaměstnání“, probační program „Mentor“ atd. Ve většině případů jsou poskytovateli těchto programů neziskové organizace.

Z rozhovoru s probační úřednicí vyplynulo, že dané středisko Probační a mediační služby má k dispozici pouze jeden probační program, konkrétně „P.U.N.K.T. rodina (Průšvihy. Už. Nedělám. Kámo. Tečka)“. Jedná se o probační program pro mládež realizovaný nestátní neziskovou organizací Rubikon Centrum. Přesto, že má dané středisko Probační a mediační služby v tomto programu dokonce povinnou účast, dosud se nepodařilo získat pro účast v programu potřebnou skupinu mladistvých pachatelů.

R1: „Máme tady v poslední době ten probační program PUNKT – rodina, kde máme povinnou účast, kde teda jsme se i zavázali, že už vlastně během loňského jara jsem měla dát dohromady skupinu tří mladistvých a jezdil by sem lektor, kterej by nám tady vlastně tu skupinku vedl po nějakou dobu, x setkání, jo. Ale musím říct, že se nepodařilo teda tuhle skupinu zatím dát dohromady.“

Z analyzovaných dokumentů vyplynulo, že dané středisko spolupracuje spíše s externími odborníky, nejčastěji v oboru psychologie. V jednom z analyzovaných případů zprostředkovala probační úřednice rodině mladistvého pachatele služby rodinné poradny. Pomoc psychologa byla zprostředkována ve čtyřech případech, z toho ve třech případech vzešel podnět ze strany probační úřednice a v jednom případě o tuto možnost projevila zájem rodina mladistvého pachatele.

R1: „*No, psychologové, s těma spolupracuju. Tady máme s tou naší poradnou... dobrou spolupráci. I když oni jsou pro dospělé, ale jsou ochotný se ujmout i mladistvých...*“

Kromě využití služeb psychologa a rodinné poradny se v analyzovaných dokumentech již nevyskytla zmínka o spolupráci s jiným externím poskytovatelem služeb pro mladistvé pachatele a jejich rodiny.

8.2.4 Výhody a nevýhody spolupráce s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny

V analyzovaných dokumentech nebyly přímo uvedeny žádné zmínky o výhodách nebo případných nevýhodách spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli probačních programů nebo jiných služeb pro mladistvé pachatele a jejich rodiny. Následující informace proto vycházejí především z rozhovoru s probační úřednicí, specialistkou na práci s mládeží daného střediska Probační a mediační služby.

V souvislosti s externími poskytovateli probačních programů pro mládež se oslovená probační úřednice vyjadřovala poměrně skepticky. Vstup externího lektora lze podle názoru probační úřednice považovat spíše za nevýhodu. Vzhledem k tomu, jak citlivá je spolupráce s mladistvým pachatelem je otázkou, zda zapojení prakticky neinformovaného lektora pouze na několik málo setkání, může přinést spolupráci s mladistvým pachatelem nějaké výhody.

R1: „*... jako třeba tady v tom Punktu já teda osobně nejsem o tom jako úplně přesvědčená no, že by to bylo... protože máme navázanou nějakou spolupráci a teď to nahradit někým kdo do toho přijde neinformovanej, cizí.*“

Pro zapojení mladistvého pachatele do probačního programu je vždy nutný jeho souhlas. V tomto případě se jedná o další překážku spolupráce s externími poskytovateli těchto programů, neboť podle probační úřednice mladiství nemají zájem do podobných programů vůbec vstupovat.

R1: „*A oni třeba ani ti mladiství nemají moc zájem, aby s někým dohromady řešili svoje problémy. Jo, když to nabízím třeba, tak oni říkají – ne, to já nechci. Já si tady jako s vámi*

chci povídat, ale nechci, aby do toho jako někdo další a ještě nějaký další delikvent, aby poslouchal, co já tady říkám.“

Výpověď probační úřednice je pak potvrzena faktem, že v žádném z analyzovaných případů nedošlo k zapojení mladistvého do některého z programů. Konkrétně ve třech analyzovaných případech byla mladistvému učiněna nabídka, kterou ale on odmítl.

Mnohem větší důvěru projevuje probační úřednice ve svých odpovědích k možnosti využití externích poskytovatelů služeb, především k využití odborníků v oblasti psychologie.

R1: *„To jo, to je dobrý, u některých, kde opravdu už to chce odborníka, aby někoho, kdo tý psychologii rozumí, tak aby pomohl, to rozhodně je dobrá věc.“*

8.2.5 Dílčí shrnutí

Úkolem této části práce bylo získat odpověď na DVO2: *Jaké způsoby participace rodiny mladistvého pachatele na řešení problému jejich dítěte se nejčastěji využívají při spolupráci s rodinou na středisku Probační a mediační služby České republiky?*

Snahou bylo specifikovat konkrétní formy práce, které jsou Probační a mediační službou využívány při spolupráci s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Informace získané prostřednictvím analýzy dokumentů a rozhovoru s probační úřednicí, byly interpretovány v kontextu čtyř sledovaných znaků – nejčastější formy spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a Probační a mediační službou, výhody a nevýhody užívaných forem spolupráce, možnosti spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny, výhody a nevýhody spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli programů a služeb pro mladistvé a jejich rodiny.

Na základě analýzy dokumentů a provedeného rozhovoru lze říci, že při své praxi pracuje Probační a mediační služba s poměrně omezeným okruhem metod práce. Za základní a nejdůležitější formu spolupráce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou lze označit profesionální rozhovor. Ten je s klientem a jeho rodinou nejčastěji veden v rámci konzultací na středisku Probační a mediační služby, méně často se pak objevovalo jeho využití v rámci návštěvy probačního úředníka v místě bydliště klienta. Prolíná se však celým trváním spolupráce – jeho prostřednictvím jsou v přípravné fázi trestního řízení získávány důležité informace o osobě klienta, v pozdějších fázích spolupráce pak dochází prostřednictvím rozhovoru např. k definování cílů, které bude klient plnit v rámci probačního programu na středisku Probační a mediační služby. Profesionální rozhovor je

v podstatě jedinou „zbraní“ probačního úředníka. V rámci rozhovorů s klientem si získává jeho důvěru a působí na něj.

Za hojně využívaný způsob spolupráce je možné označit také uložení dohledu se stanovením zkušební doby. Výhodou tohoto postupu je především udržení kontaktu s klientem, díky kterému má probační úředník možnost působit na něj i po vynesení pravomocného rozsudku. I v průběhu zkušební doby však probační úředník ke své práci využívá opět nejvíce profesionálního rozhovoru.

Mezi další, i když méně často využívané, formy spolupráce se řadí také provádění mediací. Při nich probační úředník, opět prostřednictvím rozhovoru, uplatňuje v praxi principy restorativní justice a z pozice mediátora pomáhá všem stranám dotčeným spáchanou trestnou činností mladistvého nalézt smírné řešení.

Z analyzovaných dokumentů naopak vyplynulo, že spolupráce s externími poskytovateli probačních programů pro mladistvé je metodou spolupráce, kterou dané středisko Probační a mediační služby nevyužívá vůbec. Hlavní příčinou je neochota mladistvých účastnit se programů tohoto typu a jejich nedůvěra k externím lektorům, kteří zmíněné programy vedou. Svoji nedůvěru ve funkčnost probačních programů poskytovaných subjekty mimo Probační a mediační službu České republiky vyjádřila také oslovená probační úřednice. Naopak využívání externích odborníků, například z oboru psychologie, se ukázalo jako oceňované doplnění služeb poskytovaných Probační a mediační službou.

Odpovědí na druhou dílčí výzkumnou otázku tedy je, že probační úředník ke spolupráci s mladistvým pachatelem využívá kombinaci různých metod, z nichž nejčastější je profesionální rozhovor přímo na středisku Probační a mediační služby. Od vedení dialogu s klientem se pak odvíjí i všechny další využívané formy spolupráce.

Závěr

Diplomová práce se ve svém omezeném rozsahu snaží čtenáři přiblížit systém spolupráce mezi Probační a mediační službou České republiky a rodinou mladistvého pachatele. Probační a mediační služba se věnuje spolupráci s mladistvým pachatelem jak v rámci přípravné fáze trestního řízení, tak i následně, v rámci kontroly výkonu uložených opatření. Při své činnosti usiluje o vhodnou volbu resocializační a reedukační strategie tak, aby bylo co nejvíce sníženo riziko recidivy trestné činnosti mladistvého.

Teoretická část práce byla zaměřena na vymezení základních pojmů souvisejících s tématem. Definici některých klíčových pojmů byla věnována první kapitola teoretické části práce. V následujících kapitolách byla pak pozornost zaměřena na faktory, které mohou ovlivňovat spolupráci Probační a mediační služby s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Druhá kapitola byla věnována tématu rodiny a procesu socializace. Právě fungování rodiny může do značné míry ovlivnit úspěšnost spolupráce Probační a mediační služby s mladistvým pachatelem. Další kapitola se zabývá teoriemi vzniku kriminálního chování. Je to právě znalost příčin vzniku kriminálního chování, která může přispět k vhodné volbě strategií při snaze Probační a mediační služby o jejich odstranění. Následující kapitola je zaměřena na specifika trestního řízení s mladistvými a dětmi, která ovlivňují činnost Probační a mediační služby. Pátá kapitola teoretické části práce obsahuje stručnou historii vývoje trestní justice. Pozornost je zde zaměřena především na koncepci restorativní justice, jako na zásadní teoretické východisko činností Probační a mediační služby. Poslední kapitola se pak věnuje přímo instituci Probační a mediační služby, jejím cílům, hlavním zásadám a především výčtu odborných činností, které poskytuje svým klientům.

Metodická část práce obsahuje základní charakteristiku zvolené výzkumné strategie a vybraných výzkumných metod. V rámci této části práce jsou také formulovány dvě dílčí výzkumné otázky, které směřují k naplnění hlavního cíle práce, tedy popsat současný systém spolupráce probačního úředníka s mladistvým pachatelem a jeho rodinou. Pro dosažení hlavního cíle bylo v práci zvoleno kvalitativní výzkumné strategie, konkrétně využití metody analýzy dokumentů a polostrukturovaného rozhovoru s probačním úředníkem.

Výzkumné šetření bylo provedeno pouze na jednom středisku Probační a mediační služby České republiky. Výběr střediska byl ovlivněn především ochotou vedoucího probačního úředníka poskytnout potřebné dokumenty pro účely výzkumného šetření. Probační a mediační služba České republiky má pro práci s mladistvými zpracováváno

závaznou metodiku, předpokladem proto bylo, že systém práce na jednotlivých střediscích by se neměl zásadním způsobem odlišovat. Výzkumné metody pak byly zvoleny tak, aby získaná data co nejvíce posloužila k naplnění hlavního cíle práce. Vzhledem k citlivosti tématu nebylo možné získat respondenty pro rozhovory přímo z řad klientů Probační a mediační služby. Z toho důvodu byla zvolena metoda analýzy dokumentů, která umožnila získat informace o celém průběhu spolupráce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou, ale zároveň se vyhnout osobnímu kontaktu s nimi. Spisová dokumentace střediska Probační a mediační služby je velmi podrobná, přesto by však nemusela obsahovat konkrétní a přesné odpovědi na všechny kladené otázky. Pro doplnění byla proto využita technika polostrukturovaného rozhovoru s probační úřednicí, specialistkou na práci s mladistvými. Vzhledem k tomu, že na střediscích Probační a mediační služby se běžně každý z probačních úředníků specializuje na jinou oblast činností, byl výběr respondentů pro provedení rozhovoru značně omezen. Přesto však rozhovor poskytl cenné údaje, které posloužily k doplnění informací již získaných prostřednictvím analýzy dokumentů.

Na základě provedeného výzkumného šetření se lze domnívat, že snahou Probační a mediační služby je, navázat kontakt s mladistvým pachatelem a jeho rodinou již v přípravné fázi trestního řízení. A to s cílem dosáhnout co největšího efektu vzájemné spolupráce. Spolupráce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou již v přípravném řízení umožňuje probačnímu úředníkovi navázat s klienty vztah a vybudovat vzájemnou důvěru, což usnadní a zefektivní případnou spolupráci v rámci kontroly výkonu uložených opatření. Ze získaných informací lze dále usuzovat, že zájem o spolupráci s Probační a mediační službou při řešení problému svého dítěte projevují všechny kategorie rodin. Ty se do spolupráce zapojují v naprosté většině velmi aktivně, s cílem obrátit výsledek soudního řízení ve svůj prospěch a minimalizovat tak následky, které by celá situace mohla mít na jejich dítě. Vzhledem k získaným informacím se lze dále domnívat, že mezi zásadní faktory ovlivňující spolupráci mladistvého pachatele a jeho rodiny s Probační a mediační službou patří především charakter rodinného prostředí a vztahy v rámci rodiny. Mezi další faktory lze zařadit také otázku školní docházky mladistvého pachatele nebo způsob, jakým tráví svůj volný čas. Z hlediska užívaných metod práce s mladistvým pachatelem a jeho rodinou se jako nejdůležitější jeví využití profesionálního rozhovoru. Veškeré další činnosti a formy spolupráce, které probační úředník využívá, se totiž vždy odvíjí právě od vedení dialogu s klientem.

Na základě výzkumného šetření byly odhaleny jisté zákonitosti, kterými se shodně vyznačovaly analyzované případy. Lze předpokládat, že podobný systém spolupráce

s mladistvým pachatelem a jeho rodinou funguje i na dalších střediscích Probační a mediační služby. Stejně tak lze pravděpodobně očekávat, že průběh spolupráce se vyznačuje podobnými zákonitostmi, které byly označeny v rámci výzkumného šetření. Vzhledem k tomu, že výzkumné šetření bylo provedeno pouze v omezeném rozsahu, však nelze jeho závěry v celém rozsahu vztáhnout na všechna střediska Probační a mediační služby. I přes existenci metodiky upravující tuto oblast činnosti, je nutné počítat s drobnými rozdíly v práci jednotlivých probačních úředníků. Aby bylo možné závěry výzkumného šetření zobecnit, bylo by nutné jeho rozsah rozšířit a případně doplnit o využití dalších výzkumných metod. Informace získané provedením výzkumného šetření mohou posloužit probačním úředníkům vybraného střediska k odhalení silných a slabých stránek spolupráce probačního úředníka s rodinou mladistvého pachatele. Lze je tak využít k zefektivnění práce Probační a mediační služby České republiky s mladistvými pachateli. Jako překvapivá se pak jeví získaná informace o nedůvěře dotázané probační úřednice v poskytované probační a resocializační programy. Zajímavou možností by tak mohlo být provedení výzkumného šetření zaměřeného právě na téma využívání probačních a resocializačních programů, poskytovaných subjekty mimo Probační a mediační službu. Provedení šetření v rámci většího počtu středisek Probační a mediační služby by mohlo pomoci odhalit, zda se tato nedůvěra vyskytuje mezi probačními úředníky obecně nebo zda se jedná o situaci typickou pouze pro středisko analyzované v rámci výzkumného šetření této diplomové práce. Na základě výsledků výzkumného šetření by pak mohlo dojít například k rozšíření nabídky externě poskytovaných probačních a resocializačních programů nebo k většímu šíření informací, o fungování těchto programů, mezi probační úředníky.

Seznam použité literatury

BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 216 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-755.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie: pro střední školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 231 s. ISBN 80-717-8749-3

KAFKA, Adam. Trestněprávní odpovědnost mladistvých. In: ČERVENKA, Karel. *Perspektivy práce s delikventní mládeží: [sborník příspěvků z konference : Brno 25.-26.5.2011]*. Vyd. 1. Brno: Občanské sdružení Ratolest Brno, 2011, s. 44-53. ISBN 9788026001379.

KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In: *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5-20. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 8073380218.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5004-2.

LHOTKA, Vladimír. Trest obecně prospěšných prací byl navržen pro pachatele nepříliš závažných trestných činů. *Sociální práce: odborná revue pro sociální práci = Sociálna práca*. 2005, roč. 2005, č. 4, s. 12-15.

MALÍKOVÁ, Jana. Zavedení trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. © 2014 [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zavedeni-trestu-zakazu-vstupu-na-sportovni-kulturni-a-jine-spolecenske-akce.aspx>

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X.

MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X.

- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- MORRIS, Allison a Gabrielle M MAXWELL. *Restorative justice for juveniles: conferencing, mediation and circles*. Portland, Or.: Hart Pub., 2001, xii, 290 p. ISBN 18-411-3176-8.
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. *Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem*. 2003. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. *Metodický standard činnosti PMS v oblasti TOPP*. 2003. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/OPP_metodika_bez_priloh.pdf
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. *Metodický standard PMS v oblasti Parole*. 2007. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/PAROLE_Soucinnost_VSCR_a_PMS_CR-metodika_2007.pdf
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. *Metodický standard PMS v oblasti probace*. 2008. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probace-dohled-nad-podminene-odsouzenymi/>
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. *Metodický standard PMS pro práci s mladistvými*. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>
- Probační a mediační služba ČR. *Oběti trestného činu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>
- Probační a mediační služba ČR. *Trest domácího vězení* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>
- Probační a mediační služba ČR. *Trest zákazu vstupu* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- ROZUM, Jan, VŮJTĚCH, Jan a KOTULAN, Petr. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR: výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 141 s. Studie. ISBN 80-86008-77-0.
- ROZUM, Jan. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 41-54. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 8073380218.

- ROZUM, Jan, JARKOVSKÁ, Lucie a KOTULAN, Petr. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: závěrečná zpráva z výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 290 s. Studie. ISBN 80-7338-026-9.
- ROZUM, Jan, Petr ZEMAN, Hana PŘESLIČKOVÁ a Jan TOMÁŠEK. *Vybrané problémy sankční politiky*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 198 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8042-0.
- ROZUM, Jan. *Probační programy pro mladistvé*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 168 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-141.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, 208 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4731-339.
- SHOEMAKER, Donald J. *Juvenile delinquency*. Second edition. Plymouth (Velká Británie): Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2013, 399 pages. ISBN 978-1-4422-1943-4.
- SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4740-423.
- SOTOLÁŘ, Alexander, František PÚRY a Pavel ŠÁMAL. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, xv, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7.
- SULLIVAN, Dennis, ed. a TIFFT, Larry, ed. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1st pub. London: Routledge, 2008. xviii, 574 s. Routledge international handbooks. ISBN 978-0-415-44724-9.
- ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie: dětství a dospívání*. 2. nezměn. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
- ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
- ŠVARCOVÁ, Eva. *Rizika mládeže v současné době*. In: *Riziková mládež v současné společnosti*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s. 162-165. Texty k sociální práci. ISBN 8070410442.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- Úmluva o právech dítěte*, dostupné z: www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-802-4621-531.

VANŽUROVÁ, Lenka. Příčiny krizového chování mladé generace. In: *Riziková mládež v současné společnosti*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s. 82-86. Texty k sociální práci. ISBN 8070410442.

VEČERKA, Kazimír. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 185 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-189.

Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80718416411.

ZDEŇKA ZUBÍKOVÁ, Renáta Drábová. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007. ISBN 80-253-0190-7.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

PŘÍLOHY

Příloha 1

Tabulka 1: Transformace výzkumných otázek

Příloha 2

Doslovný přepis rozhovoru s probační úřednicí

Přílohy

Příloha 1 - Tabulka 1: Transformace výzkumných otázek

Dílčí výzkumná otázka	Sledované znaky – analýza dokumentů	Tazatelské otázky – rozhovor
<p>DVO1</p> <p><i>Jak lze charakterizovat rodiny, které projevují zájem spolupracovat s Probační a mediační službou České republiky, při řešení problému svého dítěte?</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zahájení spolupráce mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele, • aktivita ze strany rodiny mladistvého pachatele, při spolupráci s Probační a mediační službou, • motivace rodiny ke spolupráci s Probační a mediační službou, • charakter rodinného prostředí mladistvého pachatele, • faktory ovlivňující spolupráci Probační a mediační služby s rodinou mladistvého pachatele. 	<p>Jak obvykle probíhá zahájení spolupráce s rodinou mladistvého pachatele?</p>
		<p>Kdo je obvykle iniciátorem prvního setkání? (PMS x rodina)</p>
		<p>Jaký vnímáte rozdíl ve spolupráci s rodinou, která je sama iniciátorem prvního kontaktu, oproti rodině, která je ke spolupráci s Probační a mediační službou formálně vyzvána?</p>
		<p>V jaké fázi trestního řízení dochází nejčastěji k zahájení spolupráce mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele?</p>
		<p>Jakým způsobem se liší spolupráce s rodinou v přípravném a ve vykonávacím řízení?</p>

		<p>Jaké vnímáte rozdíly v motivaci rodin, zapojit se do spolupráce s Probační a mediační službou? (aktivní spolupráce x pocit odpovědnosti rodiny x pouze formální spolupráce)</p>
		<p>Jak se z Vašeho pohledu liší spolupráce s rodinami, které za vzniklou situaci svého dítěte pocítují odpovědnost, oproti rodinám, které odpovědnost nepocítují?</p>
		<p>Jakým způsobem podle Vás může motivace rodiny ovlivňovat kvalitu a úroveň spolupráce?</p>
		<p>Jaké charakteristiky rodiny a rodinného prostředí považujete za důležité sledovat v rámci vzájemné spolupráce? (např. počet členů a jejich věk, socioekonomický status, zaměstnání, užívané výchovné postupy, výskyt sociálně patologických jevů v rodině, kriminální kariéra členů rodiny, atp.)</p>

		<p>Může charakteristika rodiny a rodinného prostředí nějakým způsobem ovlivňovat kvalitu a průběh spolupráce s Probační a mediační službou? Pokud ano, jak?</p>
		<p>Jaké další faktory mohou ovlivnit spolupráci mezi Probační a mediační službou a rodinou mladistvého pachatele? (vliv sourozenců, party vrstevníků, atp.)</p>
		<p>Lze z Vašeho pohledu nalézt nějaké společné charakteristiky rodin, projevujících zájem o spolupráci s Probační a mediační službou?</p>
<p>DVO2 <i>Jaké způsoby participace rodiny mladistvého pachatele na řešení problému jejich dítěte se nejčastěji využívají při spolupráci s rodinou na středisku Probační a mediační služby České republiky?</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nejčastější formy spolupráce mezi rodinou mladistvého pachatele a Probační a mediační službou, • výhody a nevýhody užívaných forem spolupráce, • možnosti spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli programů a služeb 	<p>Jaké možnosti spolupráce s rodinou mladistvého pachatele, má Probační a mediační služba k dispozici?</p>
		<p>Jakou formou nejčastěji s rodinou spolupracujete? (při konzultacích na středisku PMS x při konzultacích v místě bydliště x kombinace)</p>

	pro mladistvé a jejich rodiny, • výhody a nevýhody spolupráce Probační a mediační služby s externími poskytovateli program a služeb pro mladistvé a jejich rodiny	Jaké výhody spatřujete ve využívání jednotlivých přístupů a forem spolupráce?
		Jaké nevýhody spatřujete ve využívání jednotlivých přístupů a forem spolupráce?
		Jaké externí poskytovatele např. probačních a jiných programů, máte ve svém regionu k dispozici? (rodinná terapie, sanace rodiny, atp.)
		Využíváte při spolupráci s rodinou také nabídky služeb externích poskytovatelů?
		Jaké výhody a nevýhody spatřujete ve spolupráci s externími poskytovateli služeb?

Příloha 2 - Doslovný přepis rozhovoru s probační úřednicí

První otázka je, jak obvykle probíhá zahájení spolupráce s rodinou mladistvého pachatele?

Tak obvykle to probíhá tak, že já si zjistím nebo zjistím z usnesení o zahájení trestního stíhání nebo teda prostě, z nějaký písemnosti, kterou mi pošle policie, zjistím, že probíhá řízení proti mladistvým a sama, aktivně teda většinou kontaktuju státního zástupce, který z pravidla ještě třeba ani neví, že ta věc už je na světě a snažím se teda se s ním dohodnout, aby mě pověřil činností a spoluprací s tím mladistvým. Takže počkám si, až to tomu státnímu zástupci oficiálně přijde, až když teda jsou zahájeny úkony a sděleno podezření, tak teprve on v tom může dávat nějaký pověření. No, a jakmile mi to pověření přijde, tak pak zakládáme klasicky spis a rodinu kontaktuju teda na základě toho pověření. Takže čekám vždycky, až prostě oficiálně ta věc bude nám svěřená. Stává se, třeba že je na to hodně velké spěch a potom sahám k tomu, že třeba sama si dojdu na výslech a tý rodině tam hned u toho výslechu se snažím vysvětlit, nabídnout tu spolupráci a vysvětlit prostě v rychlosti, v čem by spočívaly ty výhody pro ně a abych je nalákala. A jednou jsem teda použila tady naši pracovníci, tu Simonu, protože jsem zrovna měla nějaký tady jednání a nemohla jsem na ten výslech jít a hodně to pospíchalo, tak jsem jí tam poslala. Ale musím říct, že teda tenkrát nebyla úspěšná, protože asi jim připadala možná moc mladá, nezkušená. Neměli asi tu důvěru, takže tenkrát přišla docela taková jako špatná z toho, že se tam k ní chovali i tak jako docela nepříjemně a pak jsem teda i s tím mladistvým zkoušela navázat kontakt písemně, opakovaně jsem ho zkoušela zvat. Protože mi chodilo vždycky žádost od soudu na každý jednání nebo i od státního zástupce a oni prostě vůbec nereagovali. To bylo úplně výjimečný, to takový případ se mi stal jednou za ty čtyři roky. Že by se vůbec prostě neozvali a to jsem teda říkám, asi třikrát jsem je zkoušela obesílat, zkoušela jsem tam volat a to nějak jsem prostě se nedovolala. Takže jsem tam takhle opakovaně psala a teprve když už mělo bejt soudní projednání tý věci a tenkrát soudce chtěl teda zprávu. Já jsem psala jenom co jsem se dozvěděla teda ze školy a od jiných institucí, ale s tím, že teda on nespolupracuje, takže jsem dávala sdělení o nespolupráci. A u nás to tady je tak zavedený, že soudce na každý další jednání si znova žádá aktuální zprávu a takže se blížila ta doba hlavního líčení a tenkrát vím, že teda ta rodina se mi najednou prostě ozvala, dokonce přišli snad. A to už bylo v den, kdy to hlavní líčení mělo proběhnout. Takže my jsme měli asi tak hodinu na to. A oni ještě sem přišli s maminkou, ten mladistvej a prostě najednou jako že teda chce spolupracovat, ale že hrozně pospíchá, takže dali mi hodinu na to, abych je tady vyzpovídala, abych prostě s tím něco udělala. Asi ve dvě hodiny byli... já nevím, byli tady v deset a ve dvě hodiny bylo už hlavní líčení. Takže já jsem prostě tady potom, jsem ho vyzpovídala no, to co jsem... zjistila jsem, že by býval se chtěl setkat s poškozeným a byla tam docela předpoklad, že i ten poškozenej by bejval měl, a mohla bejt mediace, kdyby bejval přišel včas. No, ale samozřejmě mu to asi moc nepomohlo. Já vlastně ani nevím, jak to jednání dopadlo, ale asi mu to moc nepomohlo, protože soudce věděl, jak se celou dobu k tomu stavěl a že, čistě asi z pudu sebezáchovy před tím hlavním líčením, že se takhle najednou začal starat. Tak já tady v těch věcech vlastně nemám ještě zpětnou vazbu jak, jestli už... zatím nepřišlo rozhodnutí a já jsem tam ještě nevolala, takže nevím, jak ty věci dopadly. Tak to byl jeden takovej případ, kdy prostě, kdy nebyli ochotný a nechtěli spolupracovat. Ale jinak musím říct, že všichni vždycky na ten kontakt tedy, já se snažím telefonicky, pokud je to číslo k dispozici, protože většinou to řízení probíhá teda ve zkráceným řízení, rychle, jo. A je lepší telefonicky, abych neztrácela čas. Mam na to třeba tejdén jo, mam tejdén, abych ho zkontaktovala, abychom se sešli a abych napsala tu zprávu, takže to je prostě fojfr většinou.

Takže iniciátorem prvního setkání většinou býváte vy?

Většinou bývám já no, stalo se mi snad jednou, pokud si vzpomínám, že mi přišli sami. Že je policie, ono se někdy stane, že ten vyšetřovatel sám je přímo informuje, nabídne jim jo, řekne jim,

že by to mohlo k něčemu pro ně vést, být dobrý. A takže takhle se mi snad jednou stalo, že mi přišli přímo do kanceláře, že jsem hned teda si vyžádala pověření a hned jsme začali spolupracovat.

Takže rozdíl mezi spoluprací s tou rodinou, kterou vy formálně vyzvete a tou, která by se třeba dostavila sama, je tam nějaký? Dal by se nějaký vysledovat?

No, možná jsou víc motivovaný, prostě jsou aktivnější možná no. Ale ve většině případů já si nemůžu stěžovat na malou aktivitu. Že i tak mají zájem. Oni se chopí té příležitosti, vidí to jako šanci to nějak ve svůj prospěch ovlivnit to řízení, nějak se ukázat v tom jiným světle a když jim tady vysvětlím, o co půjde, tak nemám problém s tím, že by nebyli dostatečně aktivní.

Takže z hlediska fáze trestního řízení většinou se začíná... začíná se v tom přípravném. Hned, jakmile jsou zahájeny úkony nebo jakmile je usnesení o zahájení trestního stíhání a jakmile mám pověření, tak hned v tom přípravném řízení. Ono dřív to tady nebylo tak zvykem. Můj předchůdce většinou asi se asi nechal pověřovat až soudem a spíš to probíhalo možná až v tom řízení před soudem, ale já protože chci mít na to víc času, chci, aby ty zprávy byly prostě užitečnější, abych sama se nevytavovala nějakému velkému stresu, i když ono se to tím asi nezlepší, ale snažím se využít ten čas no, už v tom přípravném řízení.

Takže nějaký rozdíl v práci v přípravném a ve vykonávacím nebo v řízení před soudem?

No určitě je na to prostě větší časovej prostor a mám možnost toho mladistvého poznat líp jo. Protože já vlastně tím, že náš soudce je tady tak osvěcovej, že nás vždycky kontaktuje a vždycky chce zprávu, ať prostě, v každé věci jo. Jakmile je tam mladistvej, náš soudce, což si myslím, že je asi výjimečný tady v republice, jako že to takhle možná ani nikde není. Nevím jako. Ale vím, že se nad tím tady vždycky, když přijede nějaká dohlídková návštěva, tak že o tom mluvíme a že to je asi spíš výjimečný, že náš soudce prostě vždycky tu zprávu od nás chce, tak já mám možnost vlastně tím, že do toho vstoupím už v tom přípravném řízení, tak s tím mladistvým spolupracovat až vlastně do toho soudního rozhodnutí, jo. A takže ty zprávy jsou potom asi i pro ten soud cennější, protože se z nich asi víc dozví. Já se snažím nebo je to tak, že když v tom přípravném řízení tu zprávu odevzdám, tak většinou se domluvíme na další spolupráci, jo. Pokud ten mladistvý má zájem a je ochotný, tak mám k dispozici jeho telefonní číslo a někdy si domluvíme i třeba konzultaci, že třeba za měsíc zase přijde, anebo že mu prostě zavolám. No, a tím, že soudce chce na každý hlavní líčení novou zprávu, tak jsem s ním vlastně průběžně, minimálně telefonicky v kontaktu nebo s tou rodinou.

Takže spíš sem chodí sám, ten mladistvý nebo ta rodina ho jakoby doprovází?

No, musím říct, že většinou chodí i rodiče. Buď maminka a někdy přijdou oba.

Z hlediska motivace rodiny a zapojení do té spolupráce je třeba nějaký rozdíl mezi tím, že oni cítí jenom odpovědnost. Nebo odpovědnost za to třeba, co se stalo. Že ta rodina cítí, že možná na tom má nějaký svůj podíl, že proto se zapojují. Nebo spíš to zapojení je takový účelový, jako to bylo teda v tom případě, že přišli v den líčení. Jestli je nějaký rozdíl v těch motivacích těch rodin, podle toho.

No, jako já bych řekla, že většinou ta rodina prostě jak jsem říkala, chce, chce se chopit příležitosti, že můžou něco aktivně ovlivnit, jo. Že teda nejsou v tom řízení trestním jenom pasivní. Tady v tom vidí šanci nějak se prezentovat. Ukázat se i v jiným světle, než jenom jako teda pasivní pachatel, kterej jenom odpovídá na otázky. Ale tady se může trochu ukázat jinak. Takže berou to asi jako tu šanci a nemůžu říct, že bych viděla nějaký velký rozdíl, jestli se sami přihlásí nebo jestli je vyzvu já nebo ještě, teď nevím, na co jsi se konkrétně ještě ptala...

jestli pocítují odpovědnost, jakoby ta rodina, za to co provedlo to jejich dítě... *Tak to asi určitě, do určitý míry jo... jestli se tady o tom nějak bavíte třeba... jo, to řeším. Jakoby nějaký ty rodičovský kompetence... a má to nějaký vliv na tu spolupráci. Takhle jsme to myslela, ale špatně jsem se vyjádřila.*

Jo, tak třeba jsou případy, kdy sami rodiče říkají, je to pacholek, jako udělal něco špatnýho a jen ať za to prostě klidně je potrestaném. Klidně ať mu uloží prostě obecně prospěšný práce, protože

nic jinýho nebude tak účinný. Ať si to uvědomí, že něco takovýho udělal, jo. Tak to třeba takový případ jsem taky měla. A někdy, někdy zase, teď jsem měla zase druhý extrém. To je zrovna tadyten spis, zajímavěj. Kdy ty rodiče jsou přesvědčený, že jejich dítě vůbec neudělalo tak špatnou věc, že prostě to myslelo dobře, akorát, že si to prostě okolí špatně vyložilo. A že to vůbec není, bůh ví, jak to dopadne. Nechtějí ani třeba nějaký odklon dosáhnout, jo, že by se třeba podmíněně zastavilo trestní stíhání ani nechtěli. Protože chtějí, aby to projednal soud. Aby to prošlo soudem a aby se zjistilo, jak to, protože věří, že nakonec z toho třeba ani nic nebude, protože oni jsou přesvědčený, že to trestnej čin ani nebyl. A no, co jsem chtěl říct k tomu... a že sice třeba sami přijali opatření tady v tom případě vůči synovi. Poslali ho k psychologovi, chodí na konzultace k psychologovi, aby na tom pracovali, na jeho sebevědomí a jako schopnosti odmítnout něco špatnýho třeba, do něčeho se zapojit špatnýho. A vzali ho ze školy, kde provedl tu trestnou činnost. Dali ho do jiný, kde teda musí daleko víc, je doma, kdežto před tím byl na internátě. Aby ho měli pod dozorem. To oni teda jako přijali opatření. Ale stejně prostě mají dojem, že to trestní řízení je prostě úplně zcestný.

Takže z hlediska třeba charakteristiky rodiny. Považujete za důležité sledovat to rodinné prostředí? Určitě, určitě no, protože to jaký zázemí ten mladistvý má, tak vlastně od toho se všechno odvíjí, tak často oni potom dostanou dohled... a sledujete si to vy sami třeba v rámci těch konzultací tady. Máte možnost třeba se zajet podívat do tý rodiny?

No, musím říct, že teda v tom přípravným řízení a vůbec no, ano v přípravným řízení, že je to dost těžký. Protože většinou je na to velké spěch, tak já většinou ani nestihnu se do tý rodiny podívat, ale udělám si obrázek na základě toho rozhovoru, u kterýho jsou skoro bez výjimky rodiče. Bez výjimky můžu říct. Takže na všechny konzultace se dostávají rodiče? Jo, na všechny konzultace, musím říct, že choděj rodiče. Snad jednou, tady jeden případ tu mám, kdy jsem s matkou mluvila teda telefonicky a telefonicky jsme projednávali to, jestli se kluk vůbec dostaví. Jestli vůbec jí poslechne, aby vstal z postele ráno a jel sem na konzultaci jo. Takže to jsem si udělal samozřejmě obrázek, že ta maminka teda to nemá moc ve své moci a pod kontrolou, že teda kluk jí asi moc nerespektuje. Nakonec teda přijel. Ale to byl teda takovej jeden případ, kdy jsem s tou maminkou byla teda takhle jen po telefonu v kontaktu. Ale jinak ty rodiče prostě přijdou a jsou ochotný se k tomu vyjadřovat k těm vztahům, který v rodině vládou.

A co třeba sledujete. Co je pro vás ukazatel z hlediska toho prostředí rodiny. Já nevím, třeba vztahy nebo počty členův rodině, zaměstnání a tak podobně...

No, no jasně. Samozřejmě se vždycky ptám, kdo v rodině žije, jestli jsou tam sourozenci, v jakým, v jakých vztazích jsou mezi sebou, jestli je to normální rodinný prostředí nebo jestli, samozřejmě já si vyžaduju, většinou už mám k dispozici zprávu OSPODU k tomu jednání, jo. Protože OSPOD ten bývá v kontaktu s policií hned když začnou šetřit, takže tu zprávu oni mívají hotovu dřív než já tady, takže už se mi podařilo teda s tou naší tady. Jak se jmenuje ta funkce, no, kurátorkou pro mládež, takže už jsme navázali takovej vztah, že ona je ochotná mi tu zprávu hned jak jí vypracuje, mi poskytnout. Takže já když sem tu rodinu, když sem ta rodina přijde, už většinou vím, jestli mladistvý byl veden v evidenci, jestli tam byly nějaký výchovný problémy, jestli přijímali nějaký opatření. Jo, prostě jsem v obraze trochu a už se můžu zaměřit na to co, co teda z tý zprávy vyplynulo třeba špatnýho. Když se dozvim, že nebyli v evidenci, tak je mi jasný, že rodina funguje asi normálně, a že tam žádný problémy nebyly a většinou ty rodiče mi to potvrdí, no. A někdy, taky se mi jednou stalo, že jsem tady měla maminku s klukem a on mluvil jenom chvíli před tou maminkou a pak mě požádal, jestli by se mnou mohl mluvit sám, o samotě. Tak maminka teda, já jsem jí požádala, jestli jí to nebude vadit, ona byla ochotná, jít na chodbu, a on mi pak vyprávěl prostě, jaký vztah s tou matkou vlastně má a proč vlastně k tý trestný činnosti došlo. To byl hrozně zajímavěj případ, kdy on mi říkal, že maminka má nového partnera. A že on s tím partnerem není úplně v dobrým vztahu a že v podstatě z toho vyplynulo, že na toho partnera hodně žárlí a že je tam velké,

takový jako napětí mezi nima. A on tu matku trochu tak jako trestal, tím co dělal. Jo, byl takovej pořád v opozici a on chodil prostě bez dovolení matky večer ven a nevracel se v době, kdy se dohodli a prostě jí zlobil. Kradl jim doma věci a u příbuznejch, všude kam přišel, tak kradl. A ta matka už prostě si s ním nevěděla rady, tak to oznámila policii. A tady on mi teda chtěl vlastně říct, proč to dělá. Že je to takovej jakoby vzdor z jeho strany. Skončilo to potom dokonce až, protože ještě během toho vyšetřování on znova zase něco ukradnul a ta matka znova to se mnou řešila. Já jsem jí odkázala na OSPOD a ono to skončilo nakonec tím, že ho umístili do děčáku, teda do diagnostického ústavu. Tam jsem, protože už v tý době vlastně měl uložen dohled, tak jsem tam jezdila. Asi dvakrát jsem tam byla za ním a on se tam jako srovnal, jo. V tom diagnostickým ústavu se tak nějak jako zklidnil. Začal s tou matkou komunikovat. Během nějaký doby začal jezdit dokonce i domů na návštěvy a usiloval o to, aby se mohl vrátit. Jenomže matka se toho bála a samozřejmě i ti vychovatelé usoudili, že by to nebylo pro něj dobrý, protože prostě pořád ta situace tam byla stejná a tak nevěřili tomu, že by obstál. Navíc on začal tam chodit do školy, na nějakej učňák a vedl si docela dobře. Hlavně jako kázeňsky byl v pořádku. A dokonce ho pak přemístili. Oni ho, oni tomu říkali byt. Prostě byla to část toho diagnostáku, kde už žili odděleně, s menším dohledem. Byl tam jenom jeden vychovatel, který měl na starost takovou skupinu, která žila v tom bytě. Bylo tam třeba, já nevím, pět šest kluků a oni vlastně chodili normálně do školy, normálně fungovali jakoby rodina a ten vychovatel fungoval jako takovej otec. Takže vím, že si tam vedl docela dobře, že když jsem tam volala, že s ním byli docela spokojený. No a s tou matkou teda se to hodně potom zlepšovalo. Že jezdil pravidelně na ty návštěvy a doufal, že se vrátí domů. Ale když jsem mluvila naposled, protože on pak už ten dohled končil, a když jsem mluvila s tou psychologkou na konci, než jsem psala závěrečnou zprávu, tak mi říkala, že to jako nevidí na propuštění. Že by ho tam rádi podrželi, aby si tu školu tam dodělal, do těch osmnácti, no. Takže to byl takovej jeden hodně takovej výraznej případ, kdy teda v tý rodině ty kompetence rodičovský prostě ty rodiče ta matka nezvládala a bylo to hodně. Ale musím říct, že mu teda ten diagnosták hrozně prospěl tomu klukovi, no. Vlastně celý tý rodinný situaci, že to pomohlo vyřešit no. Pak jsem tady měla třeba, já nevím, jestli chceš takhle říkat konkrétní věci... a pak jsem tady měla třeba a mám ho tady doposud, kluka. A to byl jedinej, bych řekla, kterej se mi vrátil jako mladistvej. Protože musím říct, že za ty čtyři roky, že se vždycky ty kluci nějak prostě zkonsolidovali a už se nevraceli potom. Že se mi tady pak neobjevili třeba ani jako dospělí. A tady ten jeden jo. A to byl kluk, kterej dneska už je zletilej, dneska už je dospělej, ale má dohled uložený ještě jako mladistvej. No a ten nejdřív prostě jenom zlobil, opili se s nějakým kamarádem a běhali někde po autech a nějaký auto tam poškodili. Tak ten dostal tenkrát dohled a pak se, během tý zkušební doby ho začali znova stíhat, protože on tam bydlel u toho táty v tý době. Oni rodiče jako nežili spolu. Matka ve S....., táta na ř..... nádraží. Matka prostě mu, oni pak stíhali i matku, protože matka mu prostě řekla – hele sbal se a, mě tady prostě štveš, zlobíš a jdi si k tátovi, no. Tak kluk se sebral a šel k tátovi a u toho táty, protože táta je starej člověk, už je mu přes sedmdesát a on žádný jiný děti neměl nikdy. On žádný zkušenosti s mladistvejma, no a prostě ho nezvládal. A ono to dospělo tak daleko, že toho kluka stíhala policie pro týráni toho táty. Jo, že prostě tam už docházelo k takovej konfliktům, že nějakej kamarád, bejvalej policista no, to oznámil policii a kluk dostal i vykázení z toho bytu. Musel se vystěhovat zpátky k matce. To byl ještě teda mladistvej snad. A stíhali ho teda pro to týráni, no a teď byl odsouzenej, dostal zase podmínku, zase dohled a pořád tam byly problémy, že nechodil do školy jo, dělal v traktorce ve S..... Potom ho dokonce, i ta matka... ona je taková impulzivní, takže prostě je s ním zadobře, pořád dobrý, dobrý, dobrý a najednou jí prostě začne kluk rozčilovat jo, takže v neuvážený takový chvílce zavolala na OSPOD no, kde už všichni věděli, tady o tom případě, tak tenkrát se OSPOD rozhodl a dal taky na něj návrh na ústavní výchovu. Takže byl taky v tom diagnostáku. Já jsem tam byla tady za tím, o kterym jsem mluvila prvně a zároveň tam přivezli tady toho D...., v tý době. Takže jsem tam mluvila náhodou zrovna teda

s oběma. A to mi říkal – já jsem padl úplně na dno, tohle je prostě úplně konec jako, jo. Ale oni ho potom z toho diagnostickýho ústavu, tam ho nějak nechtěli a dali ho do ústavu někam u L..., já teď nevím, jak se to jmenovalo. P..., myslím. A tam teda byl až do těch osmnácti let, ale ono už mu bylo během asi dvou měsíců těch osmnáct. Jezdil tam odtud... šel, přestoupil do jiný školy, takže jezdil, taky už nevím přesně, kde ta škola byla, ale byl přes tejdén na internátě a vracel se na víkendy do toho ústavu a ještě zase občas jezdil jako na propustky k matce. No a tak tohle, já jsem ho měla pod dohledem, tak jsem furt tápala, kde je kluk. No a samozřejmě, jakmile dosáhnul osmnácti let, tak si řekl, že končí, že tam teda už dál nebude, protože tam by musel být se svým souhlasem do těch devatenácti, takže okamžitě teda ho propustili. Vrátil se k matce. No, dodělal školu, složil závěrečný zkoušky a to už, to bylo tam no, jezdil pořád na ten internát, složil závěrečný zkoušky, udělal si i nějaký mezinárodní průkaz, já nevím čeho. On je to chytrý kluk jako, ale plašán teda hroznej. A dodělal si tu školu, a že půjde ještě na maturitní studium do S..... no, a to jsem věděla, tam už jednou byl, v tom S....., že to nepůjde. Ale nedal si to vymluvit, protože chtěl od toho táty, aby táta na něj platil výživný, aby nemusel ještě dělat. No, jenže tam byla, to jsem věděla, byl tam asi dva měsíce v tý škole a už byly problémy, už byly absence a skončil. No a šel do práce, tak tady chvíli pracoval v zámečnictví v Rakovníku, tam se dostal do konfliktu kvůli parkování s nějakým kolegou a ve zkušební době, protože tam chtěli mít klid, tak ve zkušební době mu to ukončili. Pak šel do S..... do nějaký fabriky, japonský. Tam nadšenej, když tam nastoupil – svačiny, automaty na pití a prostě pěkný peníze a samozřejmě už tam taky skočil. Tak ted'ko zase hledá práci, ted' má auta. On je prostě šikovnej na ty opravy těch aut. On, já když jsem tam za ním jezdila do toho Ř....., tak on v garáži měl rozebraný auto, prostě starou škodovku a celej motor rozebral a zase ho složil jo, takže on jakoby byl na to asi šikovnej no, ale získat takovou práci, která by ho... ted' mi naposled říkal, že má někde rozjednanou práci a ted' nevím kde, v K..... myslím, v nějakým novým autoservisu, tak jestli ho tam přijmou. Občas mi volá ten táta jeho... takže i přesto, že je zletilej už, tak pořád... tak má, on má ten dohled a pořád s ním budu, ještě asi dva roky, ho tady budu mít, takže to přechází až do tý dospělosti. Ale říkám, on je jedinej, kterej se mi takhle jako zopakoval, že se vrátil, z těch mladistvejch teda. Ty dospělý, ty se vrací pravidelně jo, ty jo. Ale ty mladistvý musím říct, že u nich mám pocit, že ještě jsou takový tvárný, že ještě jako je naděje. A většinou se z toho vybabraj ty kluci no.

Takže když se vrátím k té charakteristice rodiny a rodinného prostředí, může to nějakým způsobem ovlivnit kvalitu a třeba průběh tý spolupráce? No rozhodně, no... a jakým způsobem? Jestli jste se třeba, nějaký konkrétní případ, kdy třeba ta rodina... nebo ani né konkrétní případ, ale že když ta rodina jakoby nefunguje nebo ty vztahy jsou tam špatný nebo třeba i vztahy mezi sourozenci a tím mladistvým, jestli to nějakým způsobem ovlivňuje potom tu práci tady na středisku.

No, samozřejmě když jsou spořádaný poměry v tý rodině, tak oni podporujou tu spolupráci s náma, jo. Tak dohlíží i na to, aby chodil na ty konzultace nebo ho doprovází na ty konzultace. Tak mám třeba dva případy, kdy ti to můžu demonstrovat, kdy dva kluci, možná si to taky budeš pamatovat, už je to starší věc, kdy dva loupežníci vlastně přepadli kamaráda nebo kamaráda... prostě mladšího kluka a sebrali mu mobil. Zranili ho, přitom mu snad zlomili tenkrát ruku. Takže tady probíhala tenkrát i mediace, kdy teda vyrovnali se nějak s tím poškozeným. Matky se toho zúčastňovaly obě. U toho jednoho hochá dokonce přišli oba rodiče, jo. Tam opravdu ta spolupráce byla dobrá. A potom vlastně oba kluci dostali dohled. A ted' teda probíhal dohled nad oběma, ještě byli mladiství. Ten jeden, ten je z poměrů, kdy teda, rodina – perfektní rodinný zázemí jo, navštívila jsem ho. Bydlí prostě v krásným domě, krásně zařízeným prostě, má bráchu, s kterým... všechno prostě v pořádku v rodině. Takže to bylo takový vybočení a ta rodina si ho sama prostě ukočíruje. Dokonce mi vždycky přišlo takový, jako že je tam jdu navštívit, že jsem takovej tam jako element rušivej, kterej tam narušuje ten jejich klid a pohodu. A že to zvládnou sami a proč jako se do toho nějaká probační služba montuje, když oni jsou úplně vlastně jo, že to prostě jim přišlo... musela

jsem maminku přesvědčit o tom, že to k něčemu může být, že třeba jsem jim pomohla tenkrát aby nemuseli platit náklady obhajoby, protože se dostali do takové tíživé finanční situace, tak od té doby ta maminka začala být taková vstřícnější, ale jinak jí připadalo, že prostě zasahuju do něčeho, co mi vůbec jakoby nepřísluší, jo. Ale tak tam vím, že si ho sami ohlíželi. On ten tatínek chodil na různé, takový tomu říkali brigády. On prostě nepracuje na smlouvu, ale dělají... mlčky to všichni tak nějak tolerujou, že prostě dělá pro různé lidi, různé práce a kluka bere s sebou. Ale věděla jsem... byli spolu třeba v L.... asi tři měsíce, já jsem věděla, že když je tam s tím tátou, že si ho tam ten táta ohlížá, že... a chodili spolu na ty konzultace, když přijeli, takže je to všechno v pořádku. Kdežto ten druhý kluk, ten byl z rodiny, kde se ty rodiče během té spolupráce rozvedli, jo. Rozešli se, táta odešel někam do P.... k nějaký asi jiný partnerce, maminka zůstala s dvěma dětma sama, dospívajícíma. Tady ten kluk teda, byť v té době vlastně už měl uloženej ten dohled a věděla jsem, že ta maminka to horkotěžko teda zvládá finančně a i jinak, protože kluk prostě během té zkušební doby trochu zlobil. A zlobil takovým způsobem, že dokonce byl na intru ve škole a znova ho začali stíhat, protože tam vlezl do skříně kamarádovi a sebral mu tablet. Hned se na to přišlo, takže hned ho začali stíhat a tenkrát to dopadlo tak, že dostal, tady v tom druhým řízení dostal OPPčka, tak jsme tady teda samozřejmě pracovali na tom, aby pochopil, že teda je to jeho poslední šance, jak se z toho dostat, že je musí co nejrychleji splnit. A to byli ty rodiče jako schopný se i domluvit a přijet spolu jo, když opravdu teklo teda do bot, tak byli schopní se na tom domluvit, přišli oba dva tenkrát, výjimečně a tak jsem vysvětlila tu situaci no a opravdu došlo, bylo to nějak v době prázdnin, že se to povedlo, že během těch prázdnin ten kluk ty OPPčka do hodiny odpracoval, takže z tohohle byl veku a ten dohled pokračoval dál. A vlastně skočil... no, on potom ještě vlastně zazlobil podruhý, protože měl těsně před závěrečnejma zkouškama ve škole a prostě přestal chodit na praxi. Vykašlal se na to. Já teda jsem hlídala... pořád mluvil o tom, jak ho to hrozně baví... to jsem tenkrát trochu asi zanedbala, že jsem to nezjistila dřív. A on prostě těsně před závěrečnejma zkouškami ho nějak prostě podmíněně vyhodili, vyloučili. Dali mu teda naději, že se může za rok znova zapsat, nějak prostě, teď už nevím jak, že může ty závěrečný zkoušky udělat, jo. Měl to s nějakou podmínkou, že si je bude moct udělat, ale on mi v podstatě říkal, že se jich hrozně bál a že prostě si nevěří a že... no, takže školu nedodělal, ale ... no a mezi tím už mu vlastně ten dohled končil. To jsem, jako tam jsem byla hodně v kontaktu s tou maminkou. Ta, každý takový klopýtnutí jsme spolu po telefonu řešily a vlastně už mu dohled končil, já jsem dávala návrh, aby se teda osvědčil, i když teda takhle jako zlobil, ale práce si odpracoval. V podstatě na ty konzultace chodil, nebyl s ním nějaký větší problém ohledně té spolupráce. No ale vím, že právě díky tomu, že tam neměl to rodinný zázemí, tak prostě... nebylo to tak bezproblémový, jako s tím druhým klukem. Bylo to komplikovanější no. A dokonce mi teď ještě maminka znova zase volala. Ví, že se chytl dobře v práci, že dostal, myslím v ebru, že měl nastoupit. A že tak jako si vede docela asi dobře teďko, no.

Takže kromě té rodiny, jsou ještě nějaký jiný faktory, který z vašeho pohledu ovlivňují tu spolupráci?

No, je to i škola. Třeba jestli chodí do školy, protože když chodí do školy, tak jsou, je o nich větší přehled, o tom, jak se chová třeba v té škole. Tam jako často potom telefonuju těm učitelům no a oni jsou schopný mi spoustu věcí třeba říct, který z hlediska toho dohledu jsou důležitý. No, jako když potom je ten mladý člověk potom doma bezprizorní, tak je to horší.

Mám tady otázku na společné charakteristiky rodin, které projevují zájem o spolupráci, ale to už jste říkala, že teda vlastně projevuje zájem... já bych řekla, že napříč všema rodinami, protože jsou i rodiny, který... měla jsem tady zase jednu maminku s hochem, přišla a to byla hodně neuspořádaná rodina, kdy matka žila s klukem sama. Kluk fetoval, kradl, prostě hrozný problémy a vyvrcholilo to teda trestním oznámením matky na něj, kdy už ho vůbec nezvládala a přišla vlastně sama, protože jí tenkrát policista poradil, aby nás vyhledala, takže přišla sama. Říkala, že mu chce

dát poslední šanci, než nad ním úplně zlomí hůl a pak teda nakonec tu hůl zlomila, protože kluk šel do vazby.

Jaké možnosti spolupráce s tou rodinou jako probační a mediační služba tady máte?

Jaký možnosti... no, tak vždycky se to odvíjí od toho, že přijdou, že tady vedeme teda nějakou ten profesionální rozhovor, se tomu říká. Že teda jsme v kontaktu, průběžně telefonicky, potom i poté, co vypracuju zprávu. Někdy i třeba tady jedna maminka mi pak volala ještě opakovaně, i když už vlastně byla zpráva podána ohledně náhrady škody, protože se nějak mezi tím rozmysleli, chtěli hradit škodu, chtěli kontaktovat poškozeného a zprostředkovat nějaký jednání o uzavření dohody, takže vlastně i poté, co už vlastně byla tak jako formálně na spolupráce ukončená, tak jsme dál ještě pokračovali a končilo to vlastně až tím rozhodnutím soudu, kdy vlastně soud rozhodl o uložení dohledu. Hodně často já dávám, tam kde mám pocit, že je dobrý prostě dohlížet nějakou dobu na toho mladistvého a kde má ta spolupráce smysl další, tak... někdy třeba ne, protože třeba měla jsem tady jednoho mladíka, kterej opravdu si myslím, že byl úplně bezproblémový a že to bylo takový vybočení, že prostě... nějaký zkrat, jinak neměl žádný problém. Tak tam jsem dohled nenavrhovala. Ale často ten dohled navrhuju, protože je prostě dobrý ještě s ním nějak spolupracovat dál, s tou rodinou a působit na ně nějakou dobu. Osvědčuje se to.

Třeba i mediaci provádíte, předpokládám

Když jsou pro to podmínky, tak už několik těch mediací se podařilo. Asi, já nevím, kolem deseti mediací. Ale většina těch věcí se teda děje při konzultacích tady na středisku?

Většina věcí... většinou máme jednu konzultaci a dohodneme se, že třeba mají zájem se setkat s poškozeným, tak zjišťuju stanovisko poškozeného a pak se domlouváme na dalším setkání. Většinou je to až při druhém třetím setkání, že dojde k tý mediaci.

O tý návštěvě v místě bydliště, o tý už jste mluvila, že v tom přípravném řízení na to není moc čas... není moc čas. Někdy to dělám, ale musím říct, že teda v poslední době většinou, až většinou při těch dohledech potom, je navštěvuju. Takže spíš se teda opřete o tu zprávu OSPODu... protože ta tam většinou tu návštěvu provede jo, jako opravdu většinou to není možný stihnout.

Takže v tom dohledu spatřujete určitou výhodu?

Určitou výhodu, že si jakoby podržím ten kontakt no. Vidím v tom prostě, že to má nějakou návaznost. Už máme nějakou vztah navázanou, už mají nějakou důvěru, že už jsou ochotný prostě lecos říct. A tam potom pokračujeme plynule téma návštěvami a musím říct, že ti rodiče většinou i volaj, když je nějaký problém, že mi sami dají vědět a společně to pak řešíme.

Pak tady mám otázku na ty externí poskytovatele, třeba těch probačních programů... no, v tomhle já mám jako velký mezery. Máme tady v poslední době ten probační program PUNKT – rodina, kde máme povinnou účast, kde teda jsme se i zavázali, že už vlastně během loňského jara jsem měla dát dohromady skupinu tří mladistvých a jezdil by sem lektor, kterej by nám tady vlastně tu skupinku vedl po nějakou dobu, x setkání, jo. Ale musím říct, že se nepodařilo teda tuhle skupinu zatím dát dohromady. Že vždycky prostě... loni to bylo tak, že vlastně do léta nebyli žádní mladiství, žádný případy a pak jich bylo několik najednou. To jsme prostě nestihla jako nic víc než ty zprávy udělat a jako musím říct, že teda probační program jedinej, kterej máme k dispozici je tady ten, ale tam to uvázlo na počtu těch... takže tady jakoby v regionu, jenom jeden probační program, externí, máte k dispozici?

Tady u nás v Rakovníku je akorát tadyten PUNKT. Ted' už teda jsem měla i metodickou dohlídku, kde jsme to řešili a dokonce snížili počet na dva. Jenomže já jsem od té doby vlastně žádného mladistvého neměla, takže tady v tom máme trošku jako skluz.

A kromě těch probačních programů třeba externisty jako jsou psychologové nebo sanace rodiny a podobně?

No, psychologové, s těma spolupracuju. Tady máme s tou naší poradnou, která je tady v Rakovníku dobrou spolupráci. I když oni jsou pro dospělé, ale jsou ochotný se ujmout i mladistvých, takže asi

takový dva mladistvý jsem tam u nich měla, kdy teda docházel zrovna ten tady D...., o kterým jsme tady mluvili, jak se tady opakovaně objevil, tak ten tam chodí vlastně doposud k tomu panu doktoru Beníškovi. Protože on dostal teda i spolupráci s psychiatrem no a my jsme to nahradili teda tím psychologem, takže tady to funguje dobře.

Takže ty externisty využíváte spíš než v tom probačním programu, tak spíš psycholog a podobně... měla jsem taky, ale to vlastně, to byl dospělej. To nebyl mladistvej... a vidíte v tom nějakou výhodu? Takhle spolupracovat s někým z venku?

Jo, vidím no. Pokud... jako třeba tady v tom punktu já teda osobně nejsem o tom jako úplně přesvědčená no, že by to bylo... protože máme navázanou nějakou spolupráci a teď to nahradit někým kdo do toho přijde neinformovanej, cizí. A oni třeba ani ti mladiství nemají moc zájem, aby s někým dohromady řešili svoje problémy. Jo, když to nabízím třeba, tak oni říkají – ne, to já nechci. Já si tady jako s vámi chci povídat, ale nechci, aby do toho jako někdo další a ještě nějaký další delikvent, aby poslouchal, co já tady říkám. To většinou ani nechtějí. Ale tak spolupráce třeba s tím psychologem... to jo, to je dobrý, u některých, kde opravdu už to chce odborníka, aby někoho, kdo tý psychologii rozumí, tak aby pomohl, to rozhodně je dobrá věc.